

Elisa Sandström-Hovi

LEIKILLISEN TYÖKALUPAKIN SUUNNITTELU, TOTEUTUS JA TESTAAMINEN

Kehittämistyökalu lasten mielipiteiden esille
tuomiseksi vapaaehtoistyön vaikuttavuudesta

Opinnäytetyö

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomikoulutus

2022

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Sosionomi (AMK)
Tekijä/Tekijät	Elisa Sandström-Hovi
Työn nimi	LEIKILLISEN TYÖKALUPAKIN SUUNNITTELU, TOTEUTUS JA TESTAAMINEN - Kehittämistyökalu lasten mielipiteiden esille tuomiseksi vapaaehtoistyön vaikuttavuudesta
Toimeksiantaja	Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kaakkois-Suomen piiri
Vuosi	2022
Sivut	59 sivua, liitteitä 29 sivua
Työn ohjaajat	Lehtori Maija Olli ja MLL Kaakkois-Suomen piirin toiminnanjohtaja Christa Carpelan

Tässä opinnäytetyössä suunnitellaan ja toteutetaan kehittämistyökalu Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kaakkois-Suomen piirille. Nimeltään kehittämistyökalu on Möllö Pöötisen työkalupakki. Työkalupakin avulla voidaan selvittää lasten mielipiteitä toiminnasta, tapahtumista tai paikoista.

Yhteistyökumppanina kehittämistyössä toimii Mannerheimin Lastensuojeluliitto. MLL:n toiminnassa on tärkeää tietää, että vapaaehtoistyö tukee lasta oikealla tavalla. Tärkeää on myös selvittää, miten toimintaa voidaan kehittää ennistä enemmän lapsen toiveiden ja tarpeiden mukaiseksi. Työn alussa toimeksiantajalta puuttui selkeä ja kompakti työkalu, jolla koordinaattorit ja vapaaehtoiset voisivat kuulla ja kartoittaa lasten mielipiteitä toiminnasta lapsiystävällisin menetelmin niin, että lasten ja nuorten ikä, kehitystaso ja valmiudet otettaisiin huomioon mahdollisimman hyvin. Työkalupakki vastaa tähän tarpeeseen. Työkalupakin avulla voidaan arvioida yksittäistä lasta tai lapsiryhmää koskevaa vapaaehtoistoiminnan merkityksellisyyttä, tavoitettavuutta ja kehitysmahdollisuuksia.

Opinnäytetyön tavoite on kartoittaa työkalupakkiin sopivat menetelmät ja muokata sekä toteuttaa ne toimeksiantajan arvojen, tavoitteiden ja graafisen ilmeen mukaisiksi.

Työkalupakissa on neljä työkalua. Työkalut on muokattu sopimaan Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kaakkois-Suomen piirin vapaaehtoistyön toimintamuotoihin, joissa on päiväkotij- ja alakouluikäisiä lapsia. Leikillisen työkalupakin pääkohderyhmä ovat koordinaattorit ja lapsiryhmä, jolla testasin tuotetta. Pitkänmatkan kohderyhmä ovat MLL:n vapaaehtoistyön piirissä olevat lapset.

Kehittämistyötä tehtiin pitkäjänteisesti usean vuoden ajan kohderyhmän ja toimeksiantajan näkemykset huomioiden. Työkalupaketin suunnittelu, valmistaminen, kollegoiden antamat kehitysideat ja testaaminen lapsiryhmällä tuottivat laajan ja monitahoisen kehittämistyökalun.

Asiasanat: lasten osallisuus, lapsilähtöinen menetelmä, työkalupakki

Degree title	Bachelor of Social Services
Author (authors)	Elisa Sandström-Hovi
Thesis title	Playful toolbox for testing children's opinions of volunteer work - Designing, execution and testing
Commissioned by	South-Eastern Finland District for Mannerheim League for Child Welfare
Time	2022
Pages	59 pages, 29 pages of appendices
Supervisors	Maija Olli, Christa Carpelan

My thesis involves designing, executing, and testing a playful toolbox for South-Eastern Finland District for Mannerheim League for Child Welfare. It is a developing project to support children's involvement in volunteer work they are in. The toolbox is named Möllö Pöötise's toolbox. In the future, children's opinions about activities, events, or places can be ascertained using this toolbox.

It is important for Mannerheim League for Child Welfare to know that volunteering supports the child in the right way and how it can be further developed to meet the wishes and needs of children. However, there was a lack of a clear and compact tool for coordinators and volunteers to hear and map children's views in a child-friendly way, taking the best possible account of the age, the level of development and the abilities of children and young people. My toolbox meets this demand. In the future we can assess the relevance, reachability, and development potential of volunteering for an individual child or a group.

My target for this thesis is to identify and modify the methods that are suitable for my toolbox, and to implement them in accordance with the client's values, goals and graphic look.

There are four tools in my toolbox. The tools are modified to fit in volunteering activities with a kindergarten and primary school aged child.

This playful toolbox of main target group is MLL's coordinators and the target group of children I worked with. A future target group is children participating in MLL's volunteer activities.

The description of my work process shows that I did development work on a long-term basis for several years and considering the views of my target group and the client. My toolbox's design, manufacturing, peer development of ideas, and testing with a group of children was extensive, time consuming and complex work.

Keywords: inclusion of children, child-centered method, toolbox

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	8
2	LEIKILLISEN TYÖKALUPAKIN MAAPERÄ.....	8
2.1	Oma työ pohjana suunnittelulle.....	8
2.2	Toimeksiantajan lyhyt kuvaus.....	10
2.3	Perusta on lastenoikeuksien sopimuksesta.....	11
2.4	Lähtökohta, tavoitteet ja rajaaminen.....	13
3	TYÖKALUPAKIN KOHDERYHMÄ JA HYÖDYNSAAJAT.....	14
3.1	Pääkohderyhmä.....	14
3.2	Tulevaisuuden kohderyhmä.....	15
4	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	16
4.1	Kehittämistyön pohjana lapsikeskeinen palvelumuotoilu.....	16
4.2	Lapsinäkökulmainen tutkimus ja lapsilähtöisen aineiston tuottaminen.....	18
4.3	PRA-metodi: lapsen ja tutkijan yhteinen projekti.....	20
4.4	Osallistava visuaalinen tutkimus ja lapsen ääneen tavoittaminen.....	21
4.5	Taidetyöskentely rentouttaa ja avaa portin lapseen.....	22
4.6	Narratiivisen psykologian Tree of life -menetelmä.....	23
4.7	Leikin merkitys.....	24
5	TYÖKALUPAKIN TEKEMISEN PROSESSI.....	26
5.1	Kehittämistyönmallina toimii spiraalimalli.....	26
5.2	Aloitusvaihe: Työkalupakin suunnittelu.....	28
6	TYÖKALUPAKIN SUUNNITTELU JA DEMOVERSIO.....	30
6.1	Suunnittelu- ja kehittämisvaiheet kietoutuivat yhteen.....	30
6.2	Toiveiden puu -menetelmä.....	33
6.3	Möllö Pöötisen tunne- ja vahvuuskortit.....	34
6.4	Ihan pöllö -tarinahetki.....	35
6.5	Tunnepöllö.....	37
6.6	Esivaihe ja työstövaihe kietoutuvat yhteen.....	38

6.7	Kehittämistyön fokusryhmät ja asiantuntijamenetelmät	38
6.8	Lait ja sopimukset valvovat lasten kanssa tehtäviä tutkimuksia.....	39
6.9	Reflektiivinen keskustelu kollegoiden kanssa	41
6.10	Demoversion testaaminen lapsiryhmällä	43
6.11	Toimeksiantajan näkemys	48
6.12	Viimeistelyvaihe	49
6.13	Painotyö.....	50
6.14	Valmis työkalupakki	51
7	POHDINTA JA ANALYYSI	53
7.1	Työkalupakin merkitys tulevaisuudessa ja jatkokehitys	53
7.2	Tutkimuseettiset ongelmat ja niiden ratkaisut.....	55
7.3	Tavoitteiden toteutuminen.....	58
7.4	Oma ammatillinen kehitys prosessin aikana	59
8	LÄHTEET	60

LIITTEET

liite 1. Möllö Pöötisen monet muodot

liite 2. Luonnosteluvaihe

liite 3. Työkalupakin menetelmät

liite 4. Lasten täyttämiä tehtävistä työkalupakista

liite 5. Möllö Pöötisen työkalupakki -Ohjeistus ja mallikuvat

liite 6. Tietosuojailmoitus opinnäytetyöstä

liite 7. Kirjallinen suostumus lapseni opinnäytetyöhön osallistumisesta

1 JOHDANTO

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) on näkyvässä roolissa LAVA- ja LAPE-kehitystyössä. Siksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton on yhdistyksenä otettava lapsivaikutusten arviointi osaksi oman toiminnan arviointia. Opinnäytetyönäni suunnittelen ja toteutan kehittämistyökalun, jota kutsun Möllö Pöötisen työkalupakiksi. Työkalupakin tärkein tehtävä on lisätä lasten osallisuutta MLL:N Kaakkois-Suomen piirin toiminnassa. Osallisuuden ajatus on lähtöisiä Lapsen oikeuksien yleissopimuksesta, joka hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Se tuli voimaan kansainvälisesti vuonna 1990.

Lapsen mielipiteitä selvittäessä on tärkeää antaa lapsen itse valita ilmaisun tapansa. Apuvälineinä voi käyttää esimerkiksi piirtämistä tai leikkiä. Lapsen kanssa kannattaa tehdä asioita, jotka sopivat niin lapselle kuin haastattelijallekin. Lapsen mielipidettä voidaan selvittää myös seuraamalla lapsen leikkejä ja toimintoja tai tutkimalla piirustuksia. (Lapsen osallisuus 2021.)

2 LEIKILLISEN TYÖKALUPAKIN MAAPERÄ

2.1 Oma työ pohjana suunnittelulle

Työskentelen kolmatta vuotta Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kaakkois-Suomen piirissä vapaaehtoistyön koordinaattorina. Tämän opinnäytetyön tarkoitus on suunnitella ja toteuttaa kehittämistyökalu, jonka avulla piirin työntekijät ja vapaaehtoiset voivat selvittää Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) Kaakkois-Suomen piirin vapaaehtoistyön piirissä olevien lasten mielipiteitä toiminnasta. Olen nimennyt kehittämistyökalun Möllö Pöötisen työkalupakiksi. Leikillisen työkalupakin kautta saatua tietoa voidaan käyttää pitkällä tähtäimellä MLL:n Kaakkois-Suomen piirin vapaaehtoistyön arviointiin, raportointiin ja kehittämiseen. Möllö Pöötisen työkalupakkia voi käyttää alakoulu- ja päiväkotikäisten eli noin 4—12-vuotiaiden lasten kanssa.

Opinnäytetyöhöni kuuluvat Möllö Pöötisen työkalupakin menetelmien testaaminen pienellä asiakasryhmän ikäisellä lapsiryhmällä sekä dialogiset keskustelut niin ohjaajan kuin koordinaattori-kollegoiden kanssa MLL:n Kaakkois-

Suomen piirissä. Opinnäytetyöhöni ei kuulu varsinaisen Möllö Pöötisen työkalupakin käyttöönotto. Työkalupakki otetaan käyttöön MLL:n Kaakkois-Suomen piirissä vasta opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Jatkokehitysvaiheeseen kuuluu koordinaattoreiden ja vapaaehtoisten kouluttaminen työkalupakin käyttöön ja tuen antaminen sen käytössä. Tulevaisuudessa MLL:n vapaaehtoinen tai lapselle tuttu koordinaattori voi käyttää Möllö Pöötisen työkalupakkia yhdessä tuettavan lapsen kanssa. Kutsun näitä työskentelyhetkiä tekstissäni leikillisiksi työpajoiksi ja haastattelijan paikalla olevaa aikuista työpajan vetäjäksi. Periaatteessa leikilliset työpajat ovat haastattelutilanteen ja leikillisen työskentelyn välimaastossa, koska niissä kerätään tietoa lapselta. Niissä ei kuitenkaan suoranaisesti vastata mihinkään kyselyyn. Teoriaosuudessa käyn läpi erilaisia lapsilähtöisiä haastattelu- ja tutkimusmenetelmiä, koska niiden kautta olen saanut tukea käyttämilleni menetelmille suunnitellessani Möllö Pöötisen työkalupakkia.

Möllö Pöötisen työkalupakin menetelmien maskottina ja kantavana voimana käytin MLL:n Kaakkois-Suomen piirin omaa maskottia Möllö Pöötistä (liite 1). Möllö Pöötisen hahmo sopii tarkoitukseen hyvin leikillisyytensä ja lapsellisuu- tensa vuoksi. Se on lapsille helposti lähestyttävä hahmo. Olen itse suunnitellut maskotin Kaakkois-Suomen piirille vuonna 2019, ja siitä on teetetty kaksi maskottipukua, joita käytetään MLL:n tapahtumissa. Hahmosta on tehty myös käsinukkeja, pehmoleluja, musiikkivideoita, lastensatuja, tarroja, värityskuvia ja puuharasteja. Möllö Pöötinen esiintyy myös Kaakkois-Suomen piirin sosiaali- sessa mediassa.

Kaakkois-Suomen piirin toiminnassa on mukana paljon vapaaehtoisia, jotka työskentelevät lasten kanssa. Piiriltä puuttuu kuitenkin toimiva lapsilähtöinen työkalu, jonka kautta koordinaattorit ja vapaaehtoiset voisivat arvioida tuki- muotojen toimivuutta ja merkitystä lapsiasiakkaille niin, että palaute tulisi suoraan lapsilta.

Toiminnanjohtaja Christa Carpelanin mukaan MLL:n Kaakkois-Suomen piiri haluaa lapsen äänen kuuluvan toiminnassa ja sen kehittämisessä. Piiri tarvitsee työkalun, joka sopii käytettäväksi lasten kanssa heidän ehdoillaan. Työka-

lupakilla voitaisiin tulevaisuudessa kerätä tärkeää tietoa, jota voidaan tilastoida ja käyttää uusissa rahoitushakemuksissa. Työkalupakin menetelmien avulla voitaisiin tuoda lapsen toiveet esiin ja kehittää toimintaa lapsilähtöisemmäksi. Työkalupakin menetelmien kautta kerättyä tietoa voisi arkistoida, tilastoida ja arvioida. Nämä tulokset kiinnostavat myös toiminnan rahoittajaa eli Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskusta (STEA).

2.2 Toimeksiantajan lyhyt kuvaus

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kaakkois-Suomen piiri ry on yksi MLL:n kymmenestä aluejärjestöstä. MLL:n Kaakkois-Suomen piiri toimii Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan alueella. Piirillä työskentelee 20 sosiaali-terveys ja kasvatusalanasiantuntijaa. MLL:n Kaakkois-Suomen piirin toteuttamat varhaisen tuen palvelut, kuten lastenhoitotoiminta, tukihenkilötoiminta sekä parisuhde- ja eroauttamistyö, täydentävät kunnan palveluketjua lapsiperheiden hyvinvoinnin tukemisessa ja kuuluvat ennaltaehkäiseviin perhepalveluihin. Varhaisen tuen toteuttamisesta on sovittu kuntien ja kuntayhtymien kanssa avustusperusteisellä kumppanuudella. Uusia kuntia ja kuntayhtymiä haetaan aktiivisesti mukaan kumppanuusyhteistyöhön. Myös uusia toimintamalleja kehitetään ja niille haetaan rahoitusta yhteistyössä kuntien ja kuntayhtymien kanssa. Piirin alueella toimii 31 MLL:n paikallisyhdistystä, joiden tuesta ja koulutuksesta piiri vastaa. Joissain paikallisyhdistyksissä on myös vapaaehtoistoimintaa, kuten lukumummi, -ja vaaritoimintaa. (Toimintasuunnitelma 2021.)

Piirin tärkein tehtävä on tukea alueella asuvia lapsiperheitä vapaaehtoistyön tekijöiden kautta. Piirin koordinaattorit hankkivat vapaaehtoisia mukaan toimintaan ja kouluttavat heidät työhön. Vapaaehtoistyössä vapaaehtoinen tukee paikallista lapsiperhettä tapaamalla perhettä noin kaksi kertaa kuukaudessa. Perheille suunnattu tuki räätälöidään perheen ja vapaaehtoisen toiveiden mukaan. Vapaaehtoistyön koordinaattorit tarjoavat vapaaehtoisille ammatillista tukea koko toiminnan ajan. MLL:n Kaakkois-Suomen piirin vapaaehtoistoiminnassa on mukana vuosittain yli 400 vapaaehtoista. Vapaaehtoistyön kautta tuetaan Kaakkois-Suomessa vuosittain noin 1 000 perhettä. (Carpelan 2021.)

2.3 Perusta on lastenoikeuksien sopimuksesta

Möllö Pöötisen työkalupakin tärkein tehtävä on lisätä lasten osallisuutta MLL:n Kaakkois-Suomen piirin toiminnassa. Osallisuuden ajatus on lähtöisin Lapsen oikeuksien yleissopimuksesta, joka hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Se tuli kansainvälisesti voimaan vuonna 1990 ja Suomi liittyi sopimukseen elokuussa 1991. Lapsen oikeuksien sopimukseen ja myös Suomen muuhun lainsäädäntöön kuuluu vahvasti ajatus kaikkien kansalaisten, myös lasten, oikeudesta osallisuuteen. Kaikkien lapsia koskevien toimintojen on oltava heitä kunnioittavia, heidän kehitykselleen sopivia, vastuullisia ja luotettavia. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 2021, 4.) Lastenoikeussopimuksen 12 artiklan mukaan lapsella on oikeus ilmaista omat näkemyksensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen oikeuksien sopimuksen kolmannen artiklan mukaan lasta koskevissa päätöksissä on aina ensisijaisesti harkittava lapsen etua. Kehittämisen ja palvelun kannalta yhdistyksen pitää erityisesti huolehtia, että heidän palveluissaan toteutuvat lapsen oikeudet. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 2021, 11.)

Lapsuustutkimuksen emeritaprofessori Priscilla Andersonin (2008) mukaan lapset pystyvät osallistumaan keskusteluun ja ilmaisemaan mielipiteitään iästään huolimatta. Lapsen osallisuuden toteutuminen vaatiikin aikuiselta mahdollistavaa asennetta ja oikeaa tapaa toimia kunkin ikäluokan lapsen kanssa. (Tuuria & Vuorisalo 2017, 38.)

Suomen perustuslain mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastavasti. (Perustuslaki 1999, 6. § mom. 3.) Perustuslain 14 §:n 4 momentin mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. (Perustuslaki 14. § mom. 4.)

Terveystieteiden lain mukaan kunnan ja sairaanhoitopiirin on päätöksenteon ja ratkaisujen valmistelussa arvioitava ja otettava huomioon tehtävien päätösten ja ratkaisujen vaikutukset väestön terveyteen ja sosiaaliseen hyvinvointiin.

Säännös edellyttää myös lapsiväestöön kohdistuvien vaikutusten arviointia. (Terveydenhuoltolaki 2010, 11. §.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislakiehdotuksen 7 §:n mukaan päätösten vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen on arvioitava ennakkoon ja otettava huomioon kunnan eri toimialojen päätöksenteossa. Lakiehdotuksen 8 §:n mukaan maakunnan on arvioitava ennakkoon ja otettava huomioon päätösten vaikutukset eri väestöryhmien hyvinvointiin ja terveyteen. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021, 7. § ja 8. §.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) toimeenpano alkoi hallituskaudella 2016–2019. Sitä jatketaan nykyisen hallitusohjelman mukaisesti vuosina 2020–2023. LAPEn yhtenä tavoitteena on ennaltaehkäisevien ja korjaavien sote-palveluiden korkea laatu, oikea-aikaisuus ja saatavuus. (Lapsen osallisuus 2021.)

Lapsivaikutusten arvioinnilla selvitetään lasten edut. Arvioinnilla tunnistetaan myönteiset, kielteiset ja neutraalit vaikutukset lasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Lapsivaikutusten arviointi tuo lasten ja nuorten kokemukset hyödynnettäväksi päätöksenteossa, vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia ja tuo näkyväksi erilaisessa tilanteessa olevien lasten ja nuorten tarpeet sekä mahdollistaa eriarvoisuuden kaventamisen. Se myös tuo esiin vaikutukset lasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen lyhyellä ja pitkällä aikavälillä ja mahdollistaa lasten etujen huomioonottamisen päätöksenteossa. (MLL 2019.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto on mukana tekemässä työtä lapsivaikutusten arvioinnin läpiviemiseksi järjestelmällisenä osana Suomen lainsäädäntöä. MLL on myös tehnyt ohjeita ja oppaita lasten vaikutusten arvioinnin tueksi. Lapsivaikutusten arviointi on tärkeä osa lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa ja lasten oikeuksien edistämistä ja turvaamista.

Lapsivaikutusten arvioinnin pitäisi olla osa kunnan, maakunnan tai valtion toimintaa ja osa päätöksentekoprosessia. Carpelanin (2021) mukaan lapsivaikutusten arviointi ei kuitenkaan vielä toteudu ja sen eteen pitää tehdä vielä paljon töitä niin valtakunnallisesti kuin kunnallisestikin. Toteutuessaan lapsivaikutusten arviointi mahdollistaa sen, että lasten edut otetaan lapsia koskevissa päätöksissä huomioon lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämällä tavalla. Lasten ja nuorten kuuleminen on tärkeä osa lapsivaikutusten arviointia.

Lapsivaikutusten arvioinnissa (LAVA) arvioidaan päätösten ja toiminnan vaikutuksia lapseen ja lasten oikeuksien toteutumiseen. LAVA on osa ennakkovaikutusten ja ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia. Ohjeistus on suunnattu kuntien ja maakuntien päätösvalmistelijoille ja päätöksentekijöille. Lisäksi ohjeistusta voivat soveltaa kaikki lasten parissa työskentelevät arvioidessaan toimintansa lapseen kohdistuvia vaikutuksia. Ohjeistus sisältää myös esimerkkikuvauksen toteutetusta lapsivaikutusten arvioinnista. (MLL 2021.)

2.4 Lähtökohta, tavoitteet ja rajaaminen

Työkalupakin suunnittelussa on tärkeää ottaa huomioon, että sitä voidaan käyttää pitkällä tähtäimellä MLL:n Kaakkois-Suomen piirissä. Sen tehtävä on tuoda esiin vapaaehtoistyön vaikuttavuus ja kehitysideat toiminnassa mukana olevien lasten omalla äänellä. Tavoite opinnäytetyössä on kartoittaa työkalupakkiin sopivat menetelmät ja muokata sekä toteuttaa ne MLL:n arvojen, tavoitteiden ja graafisen ilmeen mukaiseksi. Kävin dialogisia ja suuntaa antavia reflektiivisiä keskusteluja prosessini aikana kollegoitteni eli vapaaehtoistyön koordinaattoreiden ja piirin toiminnanjohtajan kanssa. Kirjasin keskustelut ylös ja raportoin niistä.

Opinnäytetyöni lopputuotos on Möllö Pöötisen työkalupakki, joka sisältää aloitukseen orientoivan satukuvan, neljä lapsilähtöistä, toiminnallista ja leikillistä menetelmää ja pikaohjeet niiden käyttöön sekä muokattavan kirjeen työpajaan osallistuvan lapsen vanhemmille ja opettajalle, jos työpaja toteutetaan koulussa. Lisäksi työkalupakista tulee sähköinen versio, joka linkitetään MLL:n Kaakkois-Suomen piirin internetsivuille. Tämä opinnäytetyön raportti kuvaa

kehittämistyöni vaiheita ja ratkaisuja. Se sisältää myös kehittämistyön kannalta tärkeimmät testausvaiheet ja niiden kautta esille tulleet jatkokehittämistarpeet.

Valmista työkalupakkia tilattiin aluksi 20 kappaletta koordinaattoreiden ja vapaaehtoisten käyttöön. Valmista työkalupakkia edelsi kuitenkin testivaiheen työkalupakki, demoversio, jota pääsivät minun lisäksi arvioimaan MLL:n koordinaattorit ja toiminnanjohtaja sekä testausryhmän lapset. Omien ja muiden havaintojen pohjalta muokkasin työkalupakkia useaan otteeseen. Työkalupakin käyttöönotto vaatii tulevaisuudessa oman koulutuskerran, jossa esittelen sen sitä käyttävälle koordinaattorille tai vapaaehtoiselle. Käytön laajempi ohjeistus ei kuulu opinnäytetyöhöni vaan tulee toteutumaan myöhemmin oman työni puitteissa MLL:n Kaakkois-Suomen piirissä.

3 TYÖKALUPAKIN KOHDERYHMÄ JA HYÖDYNAAJAT

3.1 Pääkohderyhmä

Työkalupakin pääkohderyhmä ja hyödynsaaja ovat MLL:n Kaakkois-Suomen piirin koordinaattorit, vapaaehtoiset ja koko piiri. Koordinaattorit voivat kartoittaa sen avulla entistä paremmin lapsiasiakkaidensa mielipiteitä toiminnasta. Työkalupakin kautta saatua tietoa voidaan hyödyntää niin yhden lapsen kohdalla kuin isomman lapsiryhmän kohdalla toiminnan kehittämisessä parempaan suuntaan. Menetelmät mahdollistavat lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden esiin tulemisen. Koordinaattorit saavat työkalupakin avulla tärkeää tietoa kentältä eli vapaaehtoistyöstä. Koordinaattorit voivat käyttää tätä tietoa perusteluna toiminnalleen esimerkiksi rahoitushauissa tai kuntaneuvotteluissa. Työkalupakin kautta saatuja vastauksia voidaan käyttää myös valtakunnallisesti vapaaehtoistyömuotojen kehittämisessä. MLL:n Kaakkois-Suomen piiri voi ohjeistaa yhteistyökumppaneitaan, kuten muita piirejä, kouluja, päiväkoteja ja järjestöjä, työkalupakin käytössä.

3.2 Tulevaisuuden kohderyhmä

Työkalupakin hyödynsaajia tulevaisuudessa ovat sekä toiminnassa mukana olevat lapsiasiakkaat että heidän perheensä. Käytän lapsista nimitystä tuettu lapsi. Lapsiasiakkaat ja perheet pääsevät vaikuttamaan vapaaehtoistyöhön, johon he ovat itse osallisina ja vapaaehtoistyötä voidaan muokata lapsen toiveiden mukaan. Näin toimintaan osallistuvan lapsen ääni tulee paremmin esiin ja hän saa kokea osallisuuden tunnetta, kun hänen mielipiteensä otetaan toissaan, niitä arvostetaan ja niillä on vaikutusta toimintaan. Parhaimmillaan lapsi saa kokea, että hänen mielipiteensä on vaikuttanut tai muuttanut jotain asiaa. Suunnittelemani työkalupakki sopii päiväkotij- ja alakouluikäisille lapsille, joita on vaikeaa haastella perinteisin menetelmin.

Möllö Pöötisen työkalupakkia ja sen menetelmiä voidaan käyttää usean lapsille suunnatun toimintamuodon yhteydessä. Näitä toimintoja ovat tällä hetkellä lukumummi ja -vaaritoiminta, perhekummitoiminta, kaveritoiminta ja hep-pakaveritoiminta. Työkalupakkia voi käyttää soveltaen myös erovertaistoiminnan lapsiryhmissä ja perhekahviloissa.

Lukumummi ja -vaaritoiminnan tarkoitus on parantaa 2—6-luokkalaisten lasten lukusujuvuutta. Koululla järjestettävien yhteisten lukutuokioiden avulla tarjotaan lapsille positiivisia lukukokemuksia ja sukupolvien välistä kanssakäymisiä. (Lukumummi ja -vaaritoiminta 2021.)

Kaveritoiminta on vapaaehtoistoimintaa, joka on suunnattu 6—17-vuotiaalle lapselle tai nuorelle. Toiminnan tavoitteena on ehkäistä lapsen tai nuoren yksinäisyyttä ja vahvistaa kokemusta osallisuudesta. (Kaveritoiminta 2021.)

Perhekummitoiminnan tarkoituksena on laajentaa pikkulapsiperheen tukiverkkoa ja auttaa arjessa jaksamisessa (Perhekummitoiminta 2021).

Eronneiden perheiden 5—10-vuotiaille lapsille järjestetään erovertaisryhmiä, joissa lapset pääsevät käsittelemään vanhempien eroon liittyviä tunteita ja muutoksia (Lapsille 2021).

Perhekahvilat ovat avoimia ja maksuttomia kohtaamispaikkoja, joihin ovat tervetulleita kaikki. Perhekahvilassa vanhemmat saavat vertaistukea toisiltaan. Lapset saavat leikkikavereita ja uusia sosiaalisia kontakteja. (Perhekahvilatoiminta 2021.)

4 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

4.1 Kehittämistyön pohjana lapsikeskeinen palvelumuotoilu

Lapsikeskeinen palvelumuotoilu perustuu lasten oikeuksiin. Erityisesti lasten oikeuksien sopimus artikla 12 on tärkeä opinnäytetyön ja lapsikohtaisen palvelumuotoilun kannalta. Sen mukaan lapsilla on oikeus sanoa mielipiteensä asioista, jotka koskevat häntä itseään. Aikuisen tulee selvittää lapsen mielipide ennen kuin tehdään lasta koskevia päätöksiä. Lapsen mielipide tulee ottaa päätöksissä huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Aikuisen täytyy perustella päätökset lapselle ymmärrettävästi. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 2021, 11.)

Johnsonin (2010), Piironen (2007) ja Turjan (2016) mukaan osallisuuteen ei riitä pelkkä lapsen kuulluksi tuleminen mahdollistaminen vaan siihen kuuluu myös lasten osallisuus päätöksentekoon. Lasten tulisi saada osallistua prosessin jokaiseen vaiheeseen. Tämä tarkoittaa toimintaa tarpeen arvioinnista ja alkuideoinnista ratkaisuvaiheen punnitsemiseen, toiminnan suunnitteluun ja päätöksentekoon sekä suunnitelmien toimeenpanoon ja viimeiseksi vielä lopuarviointiin. (Tuuria & Vuorisalo 2017, 46.)

Lapsikeskeisyys palvelumuotoilussa tarkoittaa asennetta ja toimintatapaa. Lapset tulee nähdä arvokkaina toimijoina. Lapsikeskeisessä muotoilussa lapset pyritään näkemään aina aktiivisina, vaikuttavina ja kehittyneinä toimijoina omassa ympäristössään. Huomio kiinnitetään erityisesti lapsen vahvuuksiin ja onnistumiseen. Lapsille tehtävän kyselyn pitää olla sellainen, että lapsella on oikeus vapaasti ilmaista oman näkemyksensä. Lapsen näkemys pitää ottaa huomioon aina lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapselta pitää kysyä ideoita ja lapsen pitää pystyä antamaan palautetta toiminnasta. (Kalliomeri 2021.)

Kehittämisen keskiössä tulee aina olla lapsen tarpeet ja lapsen kokemat mahdolliset ongelmakohteet palvelussa. Vasta myöhemmässä vaiheessa lasten näkökulmat sovitetaan yhteen organisaation arvojen ja tavoitteiden kanssa. Kun kehitettävä palvelu koskee lapsia, lapsen näkökulma tulee huomioida jokaisessa vaiheessa. Tämän tavoitteen onnistumista pitää myös mitata. Jos esimerkiksi pyritään parantamaan lasten kokemusta kuulluksi tulemisesta, yksi onnistumisen mittareista voi olla se, miten lapset kokevat tulleen kuulluksi. (Ohlsson 2020, 23.)

Toimintatavat on valittava niin, että lapsi voi ilmaista itseään itselleen ominaisella tavalla ja vaikuttaa prosessin kulkuun. Parhaimmillaan muotoiluprosessi tarjoaa lapselle hauskaa ja kiinnostavaa tekemistä sekä onnistumisen tunteita ja kokemuksen siitä, että hän voi vaikuttaa asioihin. Lapsikeskeisen palvelumuotoilun jokaisessa prosessin vaiheessa on aina huomioitava lapsen tarpeet ja kunnioitettava hänen oikeuksiaan. Prosessi tehdään useassa eri vaiheessa; ensimmäisenä valmistautumisen vaihe, sitten työskentely lapsen kanssa ja kolmantena, yhteisen työskentelyn jälkeen, purkuvaihe. (Ohlsson 2020, 10—13.)

Lapsikeskeiseen palvelumuotoiluun kuuluu myös oleellisesti se, että lasten mielipiteiden selvittämisessä ja ymmärtämisessä on otettava mahdollisimman ennakkoluuloton asenne. Lapselle tulee luoda huomioiva, innostava ja luottamuksellinen ilmapiiri. Lapsia pitää muistaa aina kiittää, antaa heille palautetta ja antaa aina lapselle mahdollisuus antaa palautetta. Myös haastattelusta palautteen antaminen on tärkeää. Lapsiin tulee tutustua rauhassa ja heitä tulee haastatella mahdollisimman neutraalissa ja heille sopivassa ympäristössä. Samalla haastattelijan tulee tarkkailla lapsen arkea ja käyttäytymistä. Lapsen näkökulma ei tarkoita pelkästään sitä, että heiltä kysytään, mitä he haluavat. Tapauksissa tai haastattelutilanteissa on myös tärkeää kertoa lapselle, miksi heitä haastatellaan ja mihin sillä pyritään. Lasten mielipiteiden selvittämiseen voi käyttää erilaisia menetelmiä, mutta pitää olla valmis varasuunnitelma, jota voi joutua käyttämään tarpeen tullen. (Ohlsson 2020, 32—33.)

4.2 Lapsinäkökulmainen tutkimus ja lapsilähtöisen aineiston tuottaminen

Lapsi toimii itsenäisesti ja osana ryhmää ja hänellä on mielipiteitä toiminnastaan ja ympäristöstään. Hän on itsenäinen toimija, jonka toimintaan vaikuttaa hänen ympäristönsä ja kulttuuri, jossa hän elää. (Karlsson 2012, 134.)

Pienten lasten kokemustiedon keräämiselle ja sen metodologian kehittämiseksi on valtakunnallinen ja kansainvälinen tarve. Suomessa on tehty toistaiseksi hyvin vähän tutkimuksia, joissa erilaisia tutkimusmenetelmiä olisi vertailtu pienten lasten kokemustiedon keräämisen näkökulmasta. Koska pienille lapsille ei ole tehty laajamittaisempaa tiedonkeruuta, ei ole tietoa siitä, miten se tulisi toteuttaa. Myös kansainvälisesti pienten lasten kokemustiedon määrällinen kerääminen on uutta ja lasten hyvinvointia selvitetään usein laajojen kyselyjen avulla. (Tuukkanen 2018, 9.)

Tuukkanen (2018) nostaa esiin professorin ja sosiaalitutkijan Susanne Voglin (2013), jonka mukaan pienten lasten haastattelemista varten ei ole olemassa kunnollisia ohjeita. Karlsson (2012) on taas kyseenalaistanut perinteisen haastattelumenetelmän sopivuuden pienille lapsille tutkijan ja lapsen välisen epätasa-arvoisen valta-asetelman vuoksi. (Tuukkanen 2018, 13.)

Lapsille on ominaista yhteisöllisyys ja ystävyys, leikki, leikillisuus ja toiminnallisuus, ihmettely, kokeileminen sekä huumori tässä ja nyt. Päämäärähakuisen tekemisen tai tuottamisen sijaan lapsen maailmassa on kysymys leikin, mielikuvituksen ja toiminnan maailmassa olemisesta. Tutkijan pitää huomioida lapsille ominaisia tapoja toimia ja ilmaista itseään ja asettua tutkimuksen käytännössä sivustakatsojan asemaan. Tutkijan tulisi käyttää tutkimusmenetelmiä, jotka antavat monenlaisille lapsille mahdollisuuden kertoa maailmoistaan. (Karlsson 2012, 135—136.)

Lehtisen (2009) mukaan termillä lapsen toimijuus viitataan yleensä siihen, millä tavoilla lapset voivat vaikuttaa omaan toimintaansa eri ympäristöissä ja mitä seurauksia näillä vaikutuksilla on laajemmin, yhteiskunnallisesti. Karlsson (2012) on täsmentänyt tätä käsitystä siten, että toimijuus ymmärretään alati muuttuvaksi, kontekstisidonnaistaksi käsitteeksi, eikä lapsi ole koskaan täysin

riippumaton toimija vaan aina sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristön sekä vuorovaikutuksen muovaama. Lapsuuden tutkimuksen tehtävä on tehdä lapsen osallisuus näkyväksi. Näkyväksi tekemiseen liittyy olennaisesti lasten tuottaman tiedon huomioiminen ja arvostaminen, mikä onkin lapsitutkimuksen ja lapsuuden tutkimuksen kentällä nykyään jo luonteva osa tutkimustyötä. Karlssonin (2012) mukaan lapset tuottavat tietoa useilla eri tavoilla. He eivät ole vain toimijoita, joilla on jotakin sanottavaa. Heillä on myös näkökulmia ja he pystyvät tuomaan niitä esiin tutkimuksessa. Lapsinäkökulmainen tutkimus perustuu lapsilähtöisyyteen ja lapsikeskeisyyteen. (Pennanen 2017, 106.)

Muun muassa O'Kanen (2002) mukaan lasten kanssa tehtävässä tutkimuksessa on useita ongelmia. Niitä ovat tutkimustekniikoiden aikuislähtöisyys, tutkimuksen suuntaaminen lapsille kohteena eikä yhteistyössä lapsen kanssa, aikuistutkijan valta tehdä tulkintoja suhteessa lasten omaan maailmaan ja etenkin lasten ja aikuisten välisen valtasuhteiden olemassaolo. Lisäksi tämä epätasapaino vaikuttaa tutkimusasetelmaan ja tutkimuksen luotettavuuteen. (Lasten tutkimus ja metodologiset valinnat 2006, 53.)

Hyvän tutkijan tulee olla tietoinen vallan epätasapainosta ja pyrkiä kontrolloimaan sen vaikutusta. Tätä mieltä on muun muassa Bourdieu (1999). Sosiaalinen läheisyys ja tuttuus haastattelijan kanssa voi vähentää hierarkkisuutta ja keinotekoista väliintuloa. Vuorovaikutus tuttujen kesken on yleensä spontaanimpaa ja sujuvampaa kuin vieraiden, jolloin tutkittavan ei tarvitse liiaksi miettiä, miten esimerkiksi kysymyksiin tulee vastata oikein. Haastattelija puolestaan tuntee haastateltavan sosiaalista maailmaa ja elinoloja, jolloin jopa kaikkein vaikeimpien kysymysten tekeminen on mahdollista ilman, että ne tuntuvat ahdistavilta, uhkaavilta tai tutkittavaa esineellistäviltä. Bourdieu kritisoi yksittäisiä haastatteluja, jotka eivät hänen mukaansa tarjoa riittävästi tietoa yksilöstä kokonaisuutena. Bourdieun mukaan haastattelijan pitäisi tietää mahdollisimman paljon haastateltavasta. (Lasten tutkiminen ja metodologiset valinnat 2006, 56—57.)

Lapsen kohtaaminen vaatii aikuiselta lapsen kunnioittamista, arvostamista, luotettavuutta sekä huolenpitoa. Aikuisen ja lapsen roolit ovat aina erilaiset. Aikuisella on lasta suurempi vastuu kohtaamisesta ja lapsen ymmärtämisestä.

Aikuisella on aina vastuu siitä, että lapsi tulee kauniisti kohdatuksi, että hän saa olla turvassa eikä tule loukatuksi. Aikuisen vastuulla kohtaamisessa on myös se, että lapsi ei koskaan menetä turvallisuuden tunnetta, persoonansa kunnioittamista ja arvostavaa katsetta, vaikka hänen tarinansa tai tapansa kertoa sitä ei miellyttäisi aikuista tai se herättäisi aikuisessa tukalia tunteita. Lapsen kohtaamiseen vaikuttaa aina myös elämänvaihe, hänen elämäkokemuksensa ja minkälaisia ovat ihmiset, joiden kanssa toimitaan. (Mattila 2011, 18—19.)

4.3 PRA-metodi: lapsen ja tutkijan yhteinen projekti

Lapsi on aina vuorovaikutuksessa ympäristöönsä ja ihmisiin. Leikki ja leikkisyys ovat tärkeitä lapsen vuorovaikutuskeinoja ympäristön kanssa. Sen vuoksi on tärkeää tarkastella leikin ja ympäristön vaikutusta leikilliseen työpajatyökentelyyn.

PRA-metodi (Participatory Rural Appraisal) on toimintatutkimuksellinen aineistokeruun tapa. Toimintatutkimuksen isänä voidaan pitää Kurt Lewiniä. Samaa teoriaa on käytetty myös filosofisessa koulukunnassa sekä tiedostamisen pedagogiikassa. Vaikka traditioita on erilaisia, yhteistä niille on ydinnäkemyks tiedosta ja siitä, miten tietoa hankitaan ja hyödynnetään niin, että se on oleellista ja hyödyksi yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnille. Toimintatutkijat haastavat epätasa-arvoisia ja epädemokraattisia toimintatapoja ja pyrkivät muuttamaan niitä. Toimintatutkimusta voi kuvailla lähestymistapana, jonka tavoitteena on saada aikaan muutos tutkimuskohteessa. Toimintatutkimusta voidaan kuvata avainsanoilla reflektiivisyys, muutos, interventio sekä ihmisen osallistaminen. PRA-tutkija sekä tutkittava, ovat molemmat aktiivisia osapuolia aineistoa kerätessä, jolloin valtasuhteilla on mahdollisuus hälvetä ja lapsi voi ilmaista itseään vapaammin. Silloin lapselle annetaan mahdollisuus ottaa enemmän valtaa oman todellisuutensa määrittelyyn. Silloin häntä ei nähdä kohteena aikuisten intresseihin. (Heikkinen & Jyrkämä 1999, 67—68.)

Suoninen & Partanen (2010) nostavat esiin Meadin (1962) teorian. Mead korosti yksilötoimijuuden sijasta ihmisen toiminnan liittämistä vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Hän näki ihmisen toiminnalle keskeiseksi kyvyn

nähdä itsensä toisen silmin eli ottaa toisen asenne. Mead kuvaa tätä käsitteellä nimellä yleistetty toinen. Tässä käsitteessä subjektiminä, joka tarkoittaa spontaanisti toimivaa minän muotoa, sekä objektiminä, joka tarkoittaa minää suhteessa muihin, peilaa itseään muihin tilanteessa oleviin ja luo sen kautta merkityksen tilanteista. (Suoninen & Partanen 2010, 105.) Meadin (1982) mielestä leikit ja rooli pelit ovat tärkeitä lapsen kehitykselle, jotta tämä oppii näkemään itsensä toisen ihmisen kautta ja ymmärtämään muiden aikeita ja odotuksia paremmin. Tätä kautta hän kykenee muodostamaan itselleen terveen minäkuvan. Yleistynyt toinen on myös yhteiskunnallinen käsite, joka liittyy sosiaalisen identiteetin luomiseen. (Suoninen & Partanen 2010, 107.)

Heikkinen & Jyrkämä (1999) nostavat esiin mukaan PRA-metodia tutkineen O'Kanen (2000), jonka mukaan PRA-metodissa tutkijan rooli on selvä. Hänet nähdään muutoksen alullepanijana ja innoittajana. Etnografiassa lapset ovat usein hyvinkin pitkiä aikoja havainnoinnin ja haastattelujen kohteena. PRA:ssa osallistavien tekniikoiden käyttö ryhmässä tarkoittaa, että lapset voivat käyttää osan tutkimusajasta suoraan tutkimusprosessiin, eivät vain havainnoinnin kohteina vaan aktiivisina osallistujina. Aktiivisen roolin kautta lapsille tarjoutuu mahdollisuus puhua vapaasti tarpeistaan ja määritellä vapaammin toimintaansa. Heillä on myös valtaa päättää, mistä ja miten sekä miten pitkään he puhuvat sellaisista asioista, jotka ovat heille tärkeitä. Heikkinen & Jyrkämä 1999, 70—73.)

4.4 Osallistava visuaalinen tutkimus ja lapsen ääneen tavoittaminen

Lapsia koskeva osallistavaa visuaalinen tutkimus on saanut vahvasti vaikutteita lapsuuden sosiologiasta ja sen tarjoamista kuvakulmista lapsuuteen (Kumpulainen, Mikkola & Salmi 2015a, 137).

Lasten tekemiä piirustuksia ja kuvia pidetään yleisesti porttina heidän kokemuksiinsa ja käsityksiinsä lähes universaalisti. Visuaaliset menetelmät tarkoittavat näköaistiin nojautuvia tutkimusmenetelmiä. Pääasiassa visuaalisia menetelmiä käytetään laadullisessa tutkimuksessa, jolle on tyypillistä se, ettei tutkimusmetodiselle polulle ole yksiselitteistä rakennetta. Visuaalisen menetelmien

käytölle ei ole tyhjentävää ohjeistusta, vaan aineiston tuottamiselle ja analysoinnille on useita menetelmällisesti erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. (Mustola, Kärjä, Bök & Mykkänen 2017, 15.)

Clarkin (2005) mukaan visuaalisten menetelmien käyttö auttaa välittämään monipuolisesti lasten henkilökohtaisia kokemuksia osana yhteisöjä ja toimintakulttuuria sekä tuomaan esiin sellaista tietoa lasten maailmasta ja näkökulmista, joihin aikuisilla ei ole muuten pääsyä (Kumpulainen, Mikkola & Salmi 2015b, 137).

4.5 Taidetyöskentely rentouttaa ja avaa portin lapseen

Taiteen tekeminen tai piirtäminen, maalaaminen ja kaikenlainen käsillä tekeminen on lasten mielestä yleensä hauskaa ja heille mielekästä puuhaa. Kindlerin (2004) mukaan piirtäminen on lapsille tärkeä osa itseilmaisua ja he hahmottavat maailmaansa visuaalisesti (Lyons 2010, 58). Lowerfield ja Brittainin (1987) mukaan taide antaa lapselle loistavan tavan ilmaista itseään luovien menetelmin. Se antaa mahdollisuuden ilmaista samaan aikaan ajatuksia, tunteita, kiinnostuksen kohteita ja tietoa ympäristöstä. (MacGiollari 2010, 44.)

Lapsuus ja lasten tekemä taide on tunnustettu historiassa jo kauan. Jo 1700-luvulla Jean-Jacques Rousseau, joka oli geneveläis-ranskalainen valistusajan filosofi ja säveltäjä, valistuksen kriitikko, kirjailija ja yhteiskuntateoreetikko, koki lapsuuden tutkimuksen ja lasten taiteen tärkeäksi tutkimusaiheeksi yhteiskunnallisesti. Sen jälkeen lasten tekemää taidetta on jaoteltu lapsen eri kehitysvaiheiden mukaan. 1920-luvulla Cyril Burt Kehitti nykyäänkin käytössä olevan testin lapsille, jossa lapsen pitää piirtää ihminen. 1940-luvulla muun muassa Herbert Read ja Viktor Lowenfiel määrittelivät lasten kuvallisen ilmaisun vaiheita lapsen iän mukaan. Taidetyöskentely voi parhaimmillaan parantaa itse-tuntemusta ja saada aikaan voimauttavia ja positiivisia ja kokemuksia.

Nadeaun (2008) mukaan jokainen taideteos on kuin ainutlaatuinen sormenjälki sen tekemästä ihmisestä. (MacGiollari 2010, 54.) Dissanayaken (1995) mukaan taide myös yhdistää ihmisiä ja saa meidät tuntemaan yhteenkuuluvuutta. (MacGiollari. 2010, 43.) MaicGiollarin mukaan taide voi myös auttaa yksilön henkilökohtaisessa kasvussa ja luoda kanavan, jonka kautta hän voi tuoda esiin vaikeitakin asioita. (MacGiollari 2010, 47.)

MacGiollari vertaa taiteen tekemistä tavalliseen dialogiin toisen ihmisen kanssa. Hänen mukaansa teokselle on annettava ääni, sen kanssa on käytävä dialogia ja sille on annettava merkitys ja ymmärrys. Teoksen kautta voi tulla myös esiin niin sanottuja piilotettuja tarpeita tai mielipiteitä, joita ei osata sanallistaa normaalissa keskustelussa. (MacGiollari 2010,48.) Taiteen tekeminen yhdessä voi antaa uuden väylän vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa. MaicGiollarin mukaan taiteen tekeminen yhdessä voi lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kehittää suhteita syvemmiksi. (MacGiollari 2010, 54.)

Luovan toiminnan mahdollistama tekemisen ilo kanavoi energiaa, tarjoaa mahdollisuuden leikillisyyteen ja mielikuvituksen, sekä tilaisuuden itsetunnon ja itseilmaisuuksiin vahvistamiseen. Marjanovic-Shanen (1989) mukaan taiteen tarjoama mahdollisuus tehdä asioita etäännytettyjen metaforien kautta tuo myös suojaa ilmaisuvapauteen. (Känkkänen & Terveiden ja hyvinvoinnin laitokset 2013, 99.)

Usein taiteeseen liitetään paljon tunteita ja ne voivat tulla tekijälleen tärkeiksi. Tämän vuoksi tärkeää on se, miten teosta käsitellään jälkikäteen. Teoksen ja sen tekijän kanssa voi jatkaa vuoropuhelua ja teos voi avata uusia ovia ymmärrykseen. Teoksen tulkinnassa kannattaa olla varovainen, eikä ulkopuolisen kannata tehdä omia tulkintojaan teoksesta. Tekijän on saatava kertoa teoksestaan omin sanoin. (MacGiollari 2010, 45.)

4.6 Narratiivisen psykologian Tree of life -menetelmä

Tree of life -menetelmä on alun perin Anne Hopen ja Sally Timmelin kehittämä (1984) visuaalinen metodi, joka julkaistiin vuonna 1984 sosiaalityön käsikirjassa. Menetelmää lähtivät kehittämään ja laajentamaan Ncazelo Ncube-Mlilo ja David Denborough Dulwich Centre Institute of Community Practicesta. Dulwic Centren tiimi julkaisi laajennetun Tree of life -metodin vuonna 2006. Tree of life -metodia on käytetty ja mukautettu sen jälkeen moneen eri käyttötarkoitukseen. Menetelmää on käytetty monissa eri yhteyksissä, muun muassa kiikutetuksi joutuneiden ja syömishäiriöistä kärsivien lasten kanssa.

Tree of life -menetelmä on vahvasti narratiiviseen psykologiaan pohjautuva itsetuntemusmenetelmä. Menetelmässä yksilö piirtää oman puunsa, jonka juuret edustavat hänen juuriaan, eli sitä mistä hän on kotoisin. Puuhun merkitään myös yksilön osaaminen, tavoitteet, haaveet ja unelmat, unohtamatta elämän myrskyjä ja haasteita. Tree of life on visuaalinen menetelmä, jonka avulla yksilö voi voimautua omista saavutuksistaan ja saada uusia ideoita tulevaisuutta varten. (Catholic Relief Services, 2008.)

Tree of life -menetelmää on varioitu vuosien aikana useaan eri tarkoitukseen, koska se toimii ja sen kautta voi kartoittaa useiden eri ihmisryhmien toiveita ja pelkoja. Se toimii niin itsetutkiskelun välineenä kuin myös terapeuttisena työkaluna esimerkiksi lastensuojelussa. (The Tree of Life: A review of the collective narrative approach 2016, 3)

4.7 Leikin merkitys

Leikki on lasten keino vaikuttaa ja tutustua maailmaan. Miksi siis leikkiä ei käytettäisi myös menetelmänä lasten mielipiteiden selvittämisessä? 1900-luvun alussa vaikuttaneen psykologi Lev Vygotskyn mukaan lapset leikkivät voidakseen toteuttaa toiveita, joita he eivät voi saavuttaa todellisuudessa. Leikki on kuvitteellisen tilanteen luomista, jossa lapset esittävät olemassa olevia asioita ja niiden yhdistelmiä. (Riihelä 2004, 28.)

Leikki tarjoaa lukemattoman määrän vaihtoehtoja asettua toisen ihmisen asemaan, kuvitella olioiden luonteita tai esineiden koostumusta. Leikin suurin hyöty on yhdessä tekemisessä ja yhteisen halutun toiminnan aikaan saattamisessa. Leikissä maailma on avoin. Leikin tiimellyksessä vieraus hälvenee ja yhteisymmärrys sen vaiheesta syvenee. Leikissä leikkijät käyttävät tietojaan ja mielikuvitustaan sekä leikin vuorotteluperiaatetta, tasa-arvoista vuoropuhelua. (Riihelä 2004, 35.)

Norton & Nortonin (2006) mukaan oleminen on leikkimistä. Leikki on lapsen tutustumista maailmaan, eikä mikään muu ilmaise enemmän lapsen olemassaolosta kuin leikki. Lelut ovat myös tuon prosessin väline. Lelujen avulla har-

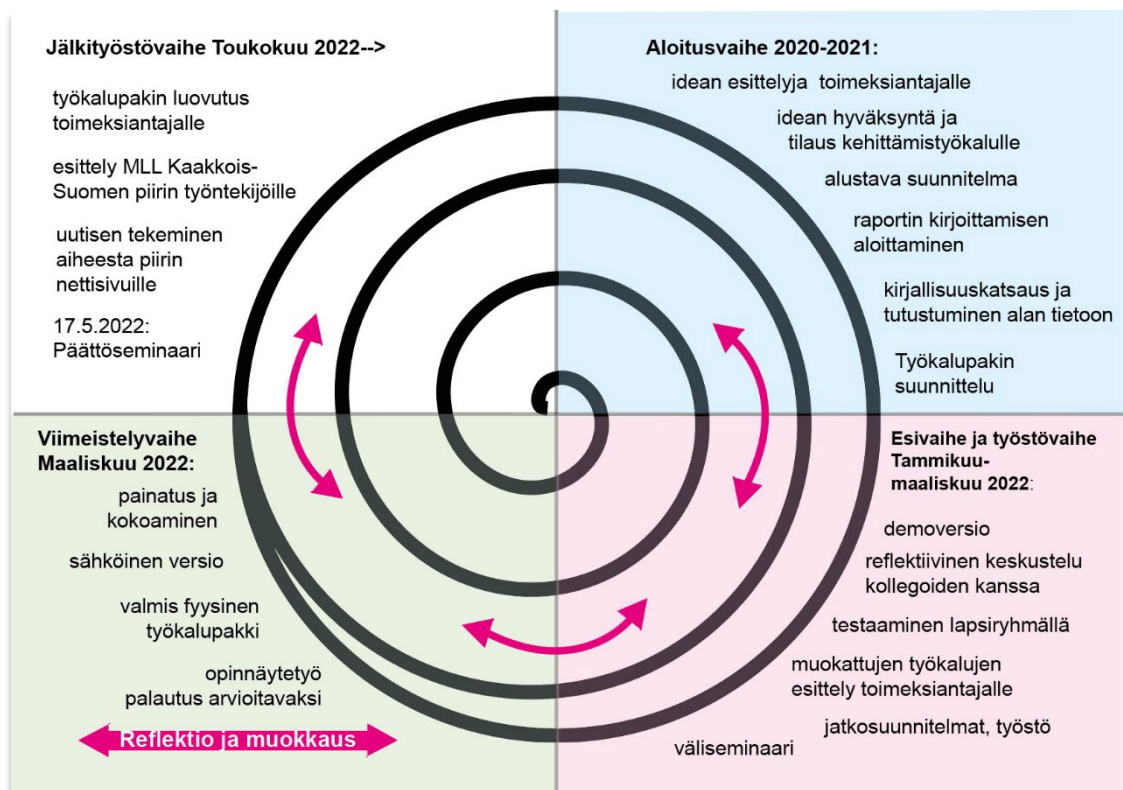
joitellaan asioiden hallintaa, vuorovaikutusta ja vastavuoroisuutta. Lelut edustavat lapsen identiteettiä ja luovat tien kohti turvallisuutta, jonka kautta voi ilmaista itseään turvallisesti. Lelu voi siis olla lapsen olemassaolon jatke eli lapsen ja hänen tunteidensa projisointi. Kokemuksellisen leikkiterapian mukaan ilman leikkiä ja leluja suurin osa lapsen merkityksellisestä ilmaisusta jäisi todennäköisesti ilmaisematta. (Kokemuksellinen leikkiterapia 2012, 41—42.)

Saksalainen varhaiskasvatuksen sekä päiväkotitoiminnan varhainen uranuurtaja Friedrich Fröbel esitti jo 1800-luvun alussa, että leikkiessään omia leikkejään lapset saavuttavat spontaanin toiminnan vapauden. Tämä oli hänen mielestään jopa inhimillisen toiminnan korkein kehitysmuoto. Sosiaalipsykologi Erik H. Eriksonin mukaan leikin tärkein merkitys on se, että se edistää lapsen psykososiaalista kehitystä, koska hän leikkiessään kehittää omaa identiteettiään. Eriksonin mukaan leikki on myös tärkeä väline ahdistuksen käsittelemisestä. (Riihelä 2004b, 28.) Ruotsalaisen lastenpsykiatrisen liiton puheenjohtajan Gösta Hardingin mukaan leikkikaluilla on vahva symbolikieli. Symbolien avulla lapsi antaa kuvan mielensä järjestyksestä tai kaaoksesta, avoimuudesta, pelosta ja piilevästä vihasta. (Laukka 2004, 392.)

5 TYÖKALUPAKIN TEKEMISEN PROSESSI

5.1 Kehittämistyönmallina toimii spiraalimalli

Möllö Pöötisen työkalupakki muodostui monen vuoden ja monen vaiheen kehittämistyön tuloksena. Aluksi vuonna 2020 oli vain idea Möllö Pöötis -hahmoon liittyvistä tunne- ja vahvuuskorteista, joita voisi käyttää piirin lapsiasiakaiden mielipiteiden selvittämiseen. Seuraavana vuonna 2021 idea kehittyi ja jalostui, kun tutustuin olemassa oleviin menetelmiin ja teorioihin. (Kuva 1 Aloitusvaihe.) Lopulta alkuvuonna 2022 työkalupakista valmistui demoversio, joka sisälsi neljä nimenomaan MLL Kaakkois-Suomen piirin toimintaan tarkoitettua menetelmää. Demoversio kävi läpi kollegoiden arvioinnin ja lapsitestiryhmän sekä toimeksiantajan rakentavan kritiikin. (Kuva 1 Esivaihe ja työstövaihe.) Eri kehitysvaiheiden kautta syntyi kompakti tuotos, jota voivat käyttää myös muut lasten kanssa toimivat tahot, kuten koulut ja päiväkodit tai kerhot. (Kuva 1 Jälkityöstövaihe.)

Kuva 1. Opinnäytetyöprosessin vaiheet (2022)

Kuvassa 1 on esitetty opinnäytetyöprosessin vaiheet aloitusvaiheesta jälkityöstövaiheeseen spiraalimallin mukaisesti.

Opinnäytetyönäni tuotan kehittämistyökalun MLL Kaakkois-Suomen piirille. Tulen käyttämään opinnäytetyöni tarkastelussa syklistä kehittämistyön mallia. Spiraalimalli on toiselta nimeltään syklinen spiraalimalli. Spiraalimalli on lähellä sosiokulttuurista mallia ja siinä otetaan huomioon kehittämistoiminnan inhimilliset, kulttuuriset ja sosiaaliset piirteet sekä riskit. Kehittämismallissa ihmiset ovat vahvasti läsnä toimijoina ja kehittämistoiminnassa tapahtuu aina arviointia, paluuta ja pysähtymistä sekä kehittämistehtävien, sisältöjen ja toimenpiteiden uudelleensuuntaamista ja tarkentamista. (Salonen 2013, 14.)

Alun perin Barry Boehmin (1986) kehittämässä toimintatutkimuksellisessa spiraalissa korostuu konkreettisen toiminnan havainnointi ja toteutus ja sitä käsittelevän diskurssin eli suunnittelun ja reflektion välinen vuorovaikutus. William Carriin ja Stephen Kemmisin (1986, 186) mukaan spiraaliin sisältyy myös suunnittelua ja toteutus sekä havainnointi ja reflektointi. Nämä tehtävät seuraavat toisiaan mutta vaihtavat myös välillä paikkojaan prosessin aikana. (Toikko & Rantanen 2009, 66.)

Spiraalimalli on moninaisuudessaan sekä haastava että monipuolinen tapa kerätä tietoa kehitettävästä kohteesta. Haastava se on siksi, että kaikki kehitystyöhön osallistuvat yksilöt ovat itsenäisiä erilaisia yksilöitä omine ajatuksiineen, tunteineen ja kokemuksineen. Spiraalimallissa osallistuvan yksilön hiljainen osaaminen, elämän aikana karttunut tietotaito ja emotionaaliset tekijät otetaan huomioon työskentelyssä hänen kanssaan. Spiraalimallissa on myös ominaista se, että kehittämistyötä tehdään pienin askelin, jolloin asiat tarkentuvat ja voivat muuttuakin työskentelyn kuluessa. (Salonen 2013, 14.)

Spiraalimalli eroaa lineaarisesta mallista lähinnä arvioinnin kautta. (Kuva 1.) Tällöin kehittämishankkeen eri vaiheissa reflektoidaan eli pysähdytään, arvioidaan ja pyritään ottamaan huomioon tasavertaisesti kaikkien huomioita kehittämistyöstä. (Salonen 2013, 16).

5.2 Aloitusvaihe: Työkalupakin suunnittelu

Spiraalimallissa aloitusvaihe on idean kirkastamista aiheesta, kehittämishankkeen liikkeelle paneva voima. Aloitusvaihe sisältää ilmaistun kehittämistarpeen, alustavan kehittämistehtävän, toimintaympäristön sekä ajatuksen mukana olevista toimijoista ja heidän osallistumisestaan ja sitoutumisestaan työskentelyyn. Tämä kaikki linjaa tulevan hankkeen suunnan. (Salonen 2013, 17.)

Aloitusvaihe alkoi vuonna 2020 keväällä, kun mietin tulevan toiminnallisen opinnäytetyöni aiheita ja halusin yhdistää maskottimme Möllö Pöötisen osaksi tuotostani. Halusin tehdä jonkinlaisen tuotoksen, ehkä pelin, johon tuottaisin uusia kuvituksia Möllö Pöötisen hahmosta. Halusin kuvitusten ja tuotoksen olevan hyödyllinen MLL:n Kaakkois-Suomen piirin työntekijöille. Halusin sen tukevan MLL:n työtä lasten oikeuksien puolustajana. Piirillä on paljon vapaaehtoisia, jotka työskentelevät lasten kanssa, mutta piiriltä puuttui toimiva lapsilähtöinen työkalu, jonka kautta koordinaattorit ja vapaaehtoiset voisivat arvioida tukimuotojen toimivuutta ja merkitystä lapsiasiakkaille niin, että palaute tulisi suoraan lapsilta. Toiminnanjohtaja Christa Carpelanin mukaan (Carpelan 2021) piiri haluaa tuoda lapsen äänen kuuluville toiminnassa ja sen kehittämisessä ja tarvitsee tätä varten työkalun, joka sopii käytettäväksi lasten kanssa heidän ehdoillaan. Uudella työkalupakilla voidaan saada tärkeää tietoa, jota voidaan tilastoida ja käyttää uusissa rahoitushakemuksissa. Lisäksi voidaan saada lapsen ääni kuuluville yhteistyökunnissa. Nämä tulokset kiinnostavat myös suurinta toiminnan rahoittajaa Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskusta (STEA).

Ajatukseni alkoi kirkastua keskusteltuani aiheesta toiminnanjohtajan Christa Carpelanin kanssa keväällä 2021. Hän innostui ideastani. Tämän keskustelun jälkeen idea Möllö Pöötisen työkalupakista alkoi hahmottua. Keskustelujen aikana vahvistui ajatus siitä, että MLL:lle olisi hyödyllistä kartoittaa lapsiasiakkaitensa mielipiteitä lapsilähtöisin menetelmin ja tuoda heidät enemmän osalliseksi toiminnan kehittämistä. Tein ensin jonkin verran alkukartoitusta MLL:n omista työmenetelmistä ja muiden tuottamista opinnäytetöistä, joiden aihe oli lähellä omaa ideaani. Alkukartoituksen aikana minulle selvisi, että MLL:llä on paljon lapsilähtöisiä menetelmiä, mutta niistä ei ole muokattu työkalupakkia,

jonka avulla olisi mahdollista selvittää vapaaehtoistyömuotojen lapsiasiakkaiden mielipiteitä toiminnasta. Opinnäytetöitä lukiessani löysin joitakin työkalupakkeja, joita oli tehty esimerkiksi lastensuojelun lapsiasiakkaiden mielipiteiden selvittämiseen tai päiväkodin lasten kanssa tehtävän kehittämisen tukemiseen. Näissä opinnäytteissä menetelmät olivat valmiita olemassa olevia menetelmiä ja ne oli koottu yhteen pakettiin.

Alkukartoitusvaiheen jälkeen käsitin, että valmiita lapsilähtöisiä menetelmiä on kyllä olemassa, mutta niiden sopivuus suoraan toimeksiantajan tarpeisiin on heikko; jokainen MLL:n vapaaehtoistyön muoto on erilainen tavoitteiltaan ja lapsiasiakkailtaan. Siksi toimeksiantajan olisi tärkeää saada spesifiä tietoa juuri tietyn lapsen tukimuodon toimivuudesta ja lapsen uusista mahdollista haasteista tai toiveista toiminnan suhteen. Tämän vuoksi toimeksiantaja tarvitsisi oman, juuri sen vapaaehtoistyömuotojen toimintaa kartoittavan työkalupakin, jonka menetelmät valittaisiin ja muokattaisiin toimeksiantajan tarpeisiin sopivaksi. Halusin myös luoda MLL:n arvoihin ja visuaaliseen maailmaan sopivan työkalupakin. Koska nautin kuvittamisesta, minulle oli alusta asti selvää, että kuvittaisin menetelmien materiaalit itse. Lähdin luonnostelevaan korttien pöllöhahmoja. Liitteessä 2 näkee niiden kehitystä ja liitteessä 3/1 on esillä kaikki lopulliset kuvat korteista.

Alkukartoitusvaiheessa toinen ratkaiseva päätökseni koski menetelmien valintaa. Ymmärsin, että useita toimivia lapsilähtöisiä menetelmiä on jo kehitetty. Näitä menetelmiä on testattu ja käytetty lapsilla. Siksi ei ollut tarkoituksenmukaista lähteä luomaan kokonaan uusia menetelmiä. Lapsilähtöisten menetelmien tekijät olivat alkukartoitukseni mukaan lapsen kehitykseen erikoistuneita psykologeja, erityisopettajia, joilla on menetelmien suunnitteluun vaadittavaa erikoisosaamista. Järkevintä olisikin käyttää olemassa olevia menetelmiä ja muokata niistä toimeksiantajan käyttöön soveltuva leikillinen ja lapsilähtöinen työkalupakki.

6 TYÖKALUPAKIN SUUNNITTELU JA DEMOVERSIO

6.1 Suunnittelu- ja kehittämisvaiheet kietoutuivat yhteen

Suunnittelu- ja toteutusvaihe sijoittui vuoden 2021 loppuun ja vuoden 2022 alkuun. Mitä enemmän tutustuin aiheeseen ja pohdin lapsikeskeisyyttä lasten mielipiteiden selvittämisessä, sitä selvemmin ymmärsin, miten haastavaa lasten rehellisten mielipiteiden selvittäminen on.

Lasten kanssa tehtävässä tutkimuksessa kannattaa kiinnittää erityistä huomiota haastattelijaan ja haastattelutyylisiin. Helpointa lapselle olisi varmasti se, että haastattelija olisi hänelle jo ennestään tuttu, eikä tutustumiseen tarvitsisi käyttää paljon aikaa. Estolan (2010) mukaan lapsi voi jättää vastaamatta tutkimushaastatteluissa kysymyksiin, jos häntä haastatteleva aikuinen on hänelle vieras tai ainakin jännittää vastaamista paljon. (Estola ym. 2010, 186.)

Halusinkin leikillisiä työpajoja vetävän aikuisen olevan jo lapsille entuudestaan tuttu: joko vapaaehtoinen, kerhonvetäjä tai koordinaattori, jonka lapsi tuntee. Joissain tapauksissa, esimerkiksi pienimpien ja ujoimpien lasten kanssa, olisi perusteltua, että lapsen kanssa työkalupakkia voisivat myös käyttää lapsen vanhemmat. Lapsi voi voimaantua hyvästä kohtaamisesta ja eheytyä omasta tarinastaan. Mielestäni tämä oli hyvä lähtökohta tutkimuksen tekemiseen lasten kanssa.

Koska lapset ovat eri ikäisiä ja kaikki omia yksilöitään, niin käytössä tulisi mielestäni olla useampi erilainen menetelmä, jonka kautta selvittää lasten mielipiteitä. Tarjolla tulisi olla erilaisia vaihtoehtoja erilaisille lapsille. Lisäksi leikillisten työpajojen tehtävien tulisi olla tarpeeksi selkeitä ja helppoja. Lapselle ei voi esittää isoa patteristoa kysymyksiä vaan kysymykset tulee rajata esimerkiksi kahteen aiheeseen ja kysyä sitten lapselta näistä kahdesta aiheesta useammalla eri tavalla. Näin olisi mahdollista saada mahdollisimman luotettava vastaus. Alkukartoitusvaiheessa valitsin lapsilähtöisistä menetelmistä monikäyttöisimmät menetelmät, jotka soveltuivat yhdessä käytettäväksi. Leikillisen työpajan vetäjä ja siihen osallistuva lapsi voisivat silloin valita heille sopivimman

menetelmän. Tämä oli tärkeää, koska yksikään lapsi tai aikuinen ei ole samanlainen ja toimimme kaikki eri tavalla. Työpajatilanteessa oli hyvä olla mahdollisuus kokeilla useaa eri menetelmää ja käyttää sitä, mikä sopii parhaiten kuhunkin tilanteeseen. Toiminnallisten ja leikillisten menetelmien avulla voidaan vahvistaa vuorovaikutuksen syntymistä lapsen ja aikuisen tai ryhmän kanssa. Menetelmiä voi käyttää myös tunteiden ja toiveiden ilmaisemisessa.

Työkalupakin vahvoja elementtejä ovat visuaalisuus ja leikillisuus. Hanna Brotkin ja Heidi Pasanen tutkielman mukaan leikki suojaa lasta ja leikin suojalla on hyvinvointivaikutuksia. Leikin suojassa lapsi voi hyvin ja kartuttaa henkistä pääomaansa. Leikki auttaa lasta myös kohtaamaan oman sisäisen ja ulkoisen maailman haasteet ja leikin suojassa lapsella on mahdollisuus onnistua erilaisista haasteista. Leikin suojassa lapsi voi vahvistua ja ymmärtää, sekä ilmaista toimintaympäristöään. Leikki myös mahdollistaa tasavertaisen vuorovaikutuksen toisten kanssa. Leikin turvin lapsi voi myös tuoda näkyväksi omaa sisäistä maailmaa ja oivalluksia itsestään. Sen kautta lapsen on mahdollista myös kehittyä tai oivaltaa uutta ympäristöstään ja kehittää sitä. (Brotkin & Pasanen 2017, 67.) Tämän vuoksi halusin työkalupakin olevan nimenomaan leikillinen ja leikillisten työpajojen rentoja ja hauskoja niihin osallistuvien lasten mielestä.

Menetelmien tulisi olla toisiaan tukevia ja niin sanotusti toisiaan tarkistavia menetelmiä, jolloin yhden menetelmän tulos voitaisiin ikään kuin tarkistaa tai varmentaa toisen menetelmän kanssa. Tällöin voitaisiin varmistaa, että lapsi tarkoittaa juuri sitä, mitä hän sanoo. Esittelin jalostunutta ideaani ja menetelmävalintaani toiminnanjohtaja Carpelanille, jonka mielestä suunnitelmani oli hyvällä mallilla. Hän sai myös luettavaksi opinnäytetyön suunnitelmani. Carpelan oli sitä mieltä, että aihe oli tärkeä ja, että MLL hyötyisi työkalupakista ja voisi olla esimerkkinä sen kautta myös LAVA- ja LAPE-kehitystyössä.

Työn edetessä alkoi hahmottua idea siitä, miten valmista työkalupakkia voisi käyttää ja saada tietoa kentältä vapaaehtoistyön toimintamuotojen kannattavuudesta, muutostarpeista ja -toiveista. Työkalupakin tulisi olla niin helppokäyttöinen, että niin vapaaehtoistoiminnan koordinaattori kuin vapaaehtoinen-

kin osaisi käyttää menetelmiä tuetun lapsen kanssa. Työkalupakkia voisi käyttää työpajoissa, joissa lapsen kanssa ja tukena ja ohjeistajana olisi joko kordinaattori tai vapaaehtoinen. Mietin alkuvaiheessa paljon sitä, miten voin taata, että leikillisissä työpajoissa lapsi ja työpajan vetäjä pääsevät lopulta yhteiseen näkemykseen asioista. Tämä onkin mielestäni yksi lasten kanssa tehtävien tutkimusten ja kehittämisprojektien kompastuskivistä. Liian helposti aikuinen haastattelija saattaa alkaa refleктоimaan lapsen vastauksia liika omaan elämäänsä tai omaan lapsuuteensa. Päädyin ratkaisemaan ongelman niin, että työpajan vetäjä ja siihen osallistuva lapsi tuottavat yhdessä tutkimusaineiston niin, että tavoite olisi molemmilla sama, eli lapsen voimaantuminen työskentelyn aikana. Haastattelija olisi lapsen kanssa toiminnan alkuunpanija sekä auttaisi lasta hänen toiminnassaan. Tällainen työskentelytapa nojautuisi MLL:n arvoihin ja nostaisi esille lapsen äänen.

Menetelmistä valitsin vahvuuskortit, Tree of life -karttatyöskentelyn ja sadun täyttämisen. Lisäksi halusin mukaan jonkun taidelähtöisiin menetelmiin pohjaavan työskentelytavan, jollaiseksi valikoitui Tunnepöllö-tehtävä.

Taiteellinen työskentely voi toimia hauskana ja rentouttavana hetkenä. Työpajatyöskentely tuli olla lapselle mahdollisimman mukava ja voimauttavakin kokemus. Taiteen tekeminen yhdessä voi antaa uuden väylän vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa. Taiteen tekeminen yhdessä voi lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kehittää suhteita syvemmiksi. (MacGiollari. 2010, 54.)

Menetelmät sekä tukivat toisiaan että olivat tarpeeksi erilaisia, leikillisiä ja visuaalisia ja muodostaisivat toimivan kokonaisuuden. Menetelmät mahdollistivat myös sen, että niitä voisi käyttää myös tarvittaessa erillisinä.

Ajatus Möllö Pöötisen tunne- ja vahvuuskorteista alkoi vahvistua. Niiden avulla voisi selvittää lapsen mielialaa ennen ja jälkeen työpajatyöskentelyn. Aloin tehdä luonnoksia vahvuuskorteista ja täytettävästä Tree of life -puusta. Vahvuuskorttien nimeksi tuli Möllö Pöötisen vahvuuskortit ja Tree of life-menetelmän käänsin Möllö Pöötisen Toiveiden puuksi.

6.2 Toiveiden puu -menetelmä

Työkalupakki sisältää Toiveiden puu -kartan, joka on mukaelma Tree of life -menetelmästä. Puuhun merkitään yksilön osaaminen, tavoitteet, haaveet ja unelmat, unohtamatta elämän myrskyjä ja haasteita. Tree of life on visuaalinen menetelmä, jonka kautta yksilö voi voimautua omista saavutuksistaan ja saada uusia ideoita tulevaisuutta varten. (Catholic Relief Services, 2008.)

Oma variaationi menetelmästä on Möllö Pöötisen Toiveiden puu. Isommat eli 7—12-vuotiaat lapset voivat täyttää menetelmää itsenäisesti työpajaa vetävän aikuisen ohjeiden mukaan. Pienemmät lapset voivat täyttää sen työpajaa vetävän aikuisen tai vanhemman kanssa. Lapset voivat myös saada kuvan tekemästään puusta itselleen. Tällöin lapsi voi palata vielä kotona voimauttavan kuvan pariin ja tuoda esiin myös jälkikäteen mieleen tulleita asioita haastattelijalle.

Piirsin toiveiden puuhun oksat, rungon ja taivaan myrskypilvineen ja aurinkoineen. Kaikki kartan osat kuvastavat eri asioita vapaaehtoisuuden toimintamuodosta ja lapsen elämästä. Työpajaa vetävän aikuisen tehtävä on selvittää lapsen tuntemuksia toimintaa kohtaan ja auttaa lasta kirjaamaan nämä asiat Toiveiden puukartalle. (Liite 4.)

Törmäsin KESY/SASY-kuvamateriaaliin ja -toimintamalliin ensimmäisen kerran lapseni toisen luokan arviointikeskustelussa. Kettupeli on helppokäyttöinen apuväline lapsilähtöiseen keskusteluun. KESY-materiaali on syntynyt opettajien tarpeesta saada käytännön arviointityökalu, joka toimisi monipuolisesti erilaisten lasten tarpeisiin ja lisäisi heidän osallisuuttaan koulutyössään. (Kettupeli, 2018.)

Tein useita eri luonnoksia, mutta lopullinen muoto Toiveiden puulle muodostui vasta tammikuussa 2022, kun tutustuin lapseni opettajan käyttämään Kettupeliin (KESY-menetelmä). Sillä pystyttiin kartoittamaan lapsen kiinnostuksen kohteita, iloja, suruja ja haasteita koulutyöhön peilaten. Kettupelin metodit ovat samantyyliisiä kuin mitä itse olin suunnittelemassa työkalupakkiini. Tämän

vuoksi haastattelin Kettu-pelin tekijöitä ja kuulin heidän työskentelyproses-
sinsa eri vaiheista sekä siitä, mihin teorioihin heidän menetelmänsä perustu-
vat. Opin paljon heidän prosessistaan, mikä auttoi minua suunnittelussa.
KESY-peliä testattiin lapsiryhmillä ja lapset saivat vaikuttaa sen kehitykseen.
Menetelmä oli todella toimiva niin visuaalisesti kuin toiminnallisestikin ja voi-
mautti lasta positiivisen pedagogiikan keinoin. KESY on väline, jonka avulla
kommunikoidaan ja havainnoidaan myös sellaisia asioita, joita on vaikea sa-
noittaa ja tunnistaa. Materiaalin ja toimintamallin ovat tuottaneet Oppimis- ja
ohjauskeskus Valterin Ruskeasuon yksikkö, Martinniemen koulu sekä Suo-
men Vanhempainliiton Epeli-hanke. KESY:n tekijöitä ovat Anu Uusikylä, Sari
Haapakangas ja Mari Jokitalo-Trebs. (Haapakangas 2022.)

Haastattelin KESY:n luojaista erityiskasvatuksen asiantuntijaa Sari Haapakan-
gasta, joka työskentelee Vanheimpainliitossa. Hänen mukaansa positiivi-
sen psykologian edustajat ovat tehneet tutkimustyössään näkyväksi sitä, että
vahvuuksien esiintuominen, voimavaralähtöisyys ja myönteisten asioiden
esiintuominen ovat tehokkaita ohjauksen keinoja lasten kanssa. Hänen mu-
kaansa ratkaisu- ja voimavarakeskeinen näkökulma ja toiminnalliset menetel-
mät vapauttavat opettajan tai muun kasvattajan tasaveroisempaan yhteistyö-
hön lapsen kanssa kuin perinteiset arviointikeskustelut tai muut keskustelut,
joissa puhutaan lasta koskevista asioista. (Haapakangas 2022.)

6.3 Möllö Pöötisen tunne- ja vahvuuskortit

Leikillinen työkalupakkini tulee sisältämään tunne- ja vahvuuskortit, jotka kuvi-
tan pöllöhahmoilla. Tunne- ja vahvuuskortit toimivat hyvin, kun kartoitetaan
lapsen mielialaa työskentelyn aikana ja sen jälkeen. Korteilla tarkoitetaan kort-
teja, joissa on kuvitettu jokin tunne. Vahvuuskorteissa kuvituksena on jokin
luonteen vahvuus. Tunteet ja vahvuudet ovat abstrakteja ja siksi niiden tunnis-
taminen ja sanoittaminen on lapsille haastavaa. Korttien avulla vielä aiemmin
abstraktilta tuntuva tunne saa tarkoituksen, kun lapsi tunnistaa kortin kuvasta
oman tunteensa tai vahvuutensa. Kuvien nähdään auttavan etenkin silloin, jos
asioiden selittäminen on sanallisesti haastavaa. (Seppänen, Hansen, Janhu-
nen, Kytöpuu, Salo, Seppänen, Tapio & Vilen 2010, 237.) Barkmanin mukaan
vahvuuskortit ovat toiminnallinen väline, jonka tarkoituksena on tukea lapsen

yksilöllistä kasvua ja luoda mahdollisuuksia muutokseen lapsen tavassa toimia ja nähdä itsensä. Vahvuuskorttien pääasiallinen tarkoitus on voimavaroistaa lasta, opettaa selviytymiskeinoja ja tukea lapsen itsetuntoa. Niiden avulla lapsi oppii hahmottamaan omia vahvuuksiaan, mutta ne antavat myös aikuiselle oivan keinon antaa lapselle näkyvää myönteistä palautetta. (Barkman 2005, 13.)

Vahvuuskortit auttavat keskustelun avaamisessa luoden myönteistä vuorovaikutusta ennen kuin lapsen kanssa aletaan toimia tilanteessa. Vahvuuskorttien tarkoituksena on lisätä lapsen itseluottamusta. Vahvuuskortit auttavat lasta nimeämään positiivisia tunteita niin itsestään kuin muistakin ihmisistä. Lapsen vahvuuksia vahvistamalla voidaan vaikuttaa lapsen kehittämistarpeisiin positiivisella tavalla. Lapsen itsetuntoa ja käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa harjaannuttamalla ongelma-alueita jokapäiväisessä elämässä esimerkiksi leikinomaisin keinoin ja antaen hänelle paremmat lähtökohdat. (Barkman 2005, 13–14.)

Lähdin suunnittelemaan tunne- ja vahvuuskortteja niin, että listasin paperille tunteita ja vahvuuksia. Tutustuin myös Pesäpuu ry:n laajaan valikoimaan tunne- ja vahvuuskortteja. Aluksi tunteita ja vahvuuksia oli minulla 12 kortin verran, mutta myöhemmin huomasin uuden tärkeän tunteen ja lisäsin kortteja. Suunnittelu- ja toteutusvaiheessa kortteja oli yhteensä 14 ja niiden kuvastamat tunnesanat olivat: iloinen / pirskahtelevaisuus, ujo / herkkä, uninen / väsähtänyt / rauhallinen, taiteilija / luova energia, hassuttelija / huvittava, vihainen / äkkipikainen, surullinen / masentuneisuus, rakkaus / ystävyys, älykkö / kekseliäisyys/viisaus, yksinäisyys / ulkopuolisuus, levoton / stressaantuneisuus / huolestunut, rauhallinen / meditaatio, epäilevä / epäluuloinen, innostunut / positiivinen. Valmiissa versiossa kortteja oli yhteensä 15 (Liite 3/2.) Lopulliset kortit ja muut piirsin puhtaaksi tietokoneella Adobe Photoshop -ohjelmalla ja taitoin valmiiksi malleiksi InDesign-taitto-ohjelmalla.

6.4 Ihan pöllö -tarinahetki

Möllö Pöötisen työkalupakin yksi menetelmä on toimintaan johdatteleva sadun täydentäminen. Tarinan on tarkoitus olla vahvistava ja lapsen vahvuuksiin

suuntautuva tehtävä, jolla herätellään lasta aiheen pariin. Satuja tulee olemaan jokaiselle vapaaehtoistoiminnan muodolle omansa. Tarinan täyttämisen idea tuli minulle sadutuksesta, jossa lapsi saa kertoa omanlaisensa sadun ja aikuinen kirjoittaa sen ylös. Sadutusmenetelmä on eräs portti lasten ajatusten maailmaan. Sitä kautta aikuinen oppii hiljentämään itseään, kuuntelemaan lapsen ajatuksia ja tutustumaan lapseen uudella tavalla. Tarina ja kuvan teko kannattaa liittää työpajan alkuun, koska sen avulla voi saada lapsen avautumaan orientoitumaan tulevaan työskentelyyn. Edwardsin (2006) mukaan ohjattu ajattelu, esimerkiksi tarinan kertominen lapselle ennen taidetyöskentelyn aloittamista, voi toimia rentouttavana ja ajatuksia herättävänä sekä luovuttaa ruokkivana keinona. Se voi auttaa lasta näkemään teoksen mielessään jo ennen sen tekemistä. Lisäksi esimerkiksi tarinan kertominen voi rentouttaa ja ohjata lasta toiminnan pariin. (MacGiollari 2010, 52.)

Sadutusprosessissa syntyy sellaista tietoa ja tietämistä, joka on hyvin erilaista kuin koulussa usein esillä oleva loogirationaalinen tietäminen (Karlsson 2014, 72). Lapsi rohkaistuu sadutuksen myötä kertomaan ajatuksistaan ja ilmaisemaan niitä niin, että aikuiset ymmärtävät häntä (Karlsson 2014, 74).

Tarinahetkessä lapsi saa osittain täytetyn tarinan, johon hän saa itse tai työpajan vetäjän avustuksella täyttää oman nimensä ja toimintaa koskevaa kuvailevat osuudet. (Liite 3/3.) Tarinan kertojana toimii pöllö, jolle lapsi antaa oman nimensä. Näin lapsi pystyisi kenties peilaamaan itseään pöllön kautta, mikä etäännyttää ja rentouttaa häntä sopivasti tehtävän tekemiseen. Lapsi saa vaikuttaa itse tarinan henkilöiden luonteisiin ja tapoihin toimia. Täytettävän tarinan kautta lapsi voi kertoa itsestään ja elämästään pöllön tarinan kautta.

Pienten lasten tarpeita varten tarinahetkeen lisättiin Möllö Pöötisen hahmosta tehty käsinukke (liite 1). MLL:n Kaakkois-Suomen piirillä oli jo olemassa pöllökäsinukkeja. Käsinuket toimivat leikillisen työkalupakin osana. Käsinuken avulla työpajaa vetävä aikuinen voi lähestyä esimerkiksi ujoimpia lapsia leikillisesti ja epäsuorasti. Pedagogi Bellita Torénin (2002) mukaan käsinukke parantaa lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta ja vaikuttaa myönteisesti tunneilmapiiriin. Nukke antaa lapsille rohkeutta ilmaista omia ajatuksiaan. Käsinukke herättää lasten kiinnostuksen asiaan leikin ja mielikuvituksen kautta ja

sen avulla voidaan opetella sosiaalisia taitoja sekä vuorovaikutustaitoja. (Torén 2002)

6.5 Tunnepöllö

Halusin heti alkusuunnittelusta asti lisätä työkalupakkiini ainakin yhden taidelähtöisen menetelmän, koska taidelähtöiset menetelmät ovat lähellä sydäntäni ja olen itse todennut niiden voiman opiskellessani taideterapiaa. Taiteen tekeminen, piirtäminen, maalaaminen ja kaikenlainen käsillä tekeminen on lasten mielestä yleensä hauskaa ja mielekästä puuhaa. Kindlerin (2004) mukaan piirtäminen on lapsille tärkeä osa itseilmaisua, koska he hahmottavat maailmaansa hyvin visuaalisesti. (Lyons 2010, 58.)

Aluksi hahmottelin mielessäni sateenkaaren piirtämis- tai väritystehtävää, johon lapsi voisi kirjata vahvuuksiaan. Se olisi ollut mukaelma sateenkaari-menetelmästä, jonka löysin Creative studies for caring professions -kirjasta. Lapsen voisi pyytää väritysmään tai piirtämään sateenkaaren ja jokaiseen sateenkaaren väriin liitettäisiin mukaan tunne, esimerkiksi toive, jonka haluaisi toteutuvan tulevaisuudessa tai ilon aihe nykyisyydestä. Parin kuukauden päästä päätin kuitenkin vaihtaa menetelmän toiseen, johon olin törmännyt pari vuotta sitten. Tunnepöllö on sovellettu Pesäpuu Ry:n kehittämispäällikkö Christine Välivaaran Lastensuojelun erityisosaamiskeskuksesta toteuttamasta projektista ”Kuinka paljon mahtuu pieneen sydämeen”. Siinä kodin ulkopuolelle sijoitetut 3—14-vuotiaat lapset kertovat ajatuksiaan huostaanotosta ja välitilaelämästä lastenkodissa väritysmällä tunteensa eri väreillä sen mukaan, miten paljon he tuntevat niitä. (Autio 2009.)

Tunnepöllö-tehtävässä on sovellettu samaa ideaa, jossa lapset värityvät sydämen ääriviivojen sisään oman sydämensä tunteet. Tunteita ja värejä voivat olla esimerkiksi vihreä (kateus), punainen (pelko), musta (viha), ilo (keltainen), sininen (suru), harmaa (epämääräinen tunne). Toimeksiantajalle soveltamassani menetelmässä sydämen ympärillä on lapselle tuttu ja turvallinen pöllöhahmo. Piirsin pöllön silmät kiinni, jotta se olisi neutraali hahmo, joka ei tuomitse tai kurki lapsen tekemisiä (liite 3/4.). Lapset eivät välttämättä osaa

kuvata tunteitaan sanoin. Heillä saattaa olla traumoja ja vaikeita tilanteita, joiden läpikäyminen voi olla liian haastavaa sanallisesti tai henkisesti. Värien käyttö voi auttaa tunneilmaisussa. Lapsi saa itse valita värit ja tunteet ja niiden nimeämisestä voidaan keskustella myöhemmin ammattilaisen kanssa, jos lapsi ei osaa itse nimetä niitä. Työskentelyn aikana voi tulla ilmi uusia asioita, joihin lapsen kanssa tehtävässä työssä kannattaisi panostaa.

6.6 Esivaihe ja työstövaihe kietoutuvat yhteen

Omassa opinnäytetyössäni esivaihe ja työstövaihe ja tarkistusvaihe kietoutuvat tiukasti yhteen. Esivaiheessa siirrytään niin sanotusti kentälle eli siihen ympäristöön, jossa varsinainen työskentely toteutuu. Suunnitelman hyväksymisen jälkeen kehittämissympäristöön siirtyminen tapahtuu yleensä nopeasti. (Salonen 2013, 17.)

Työstövaihe on käytännön toteutusta eli toimeenpanoa ja yleensä kaikkein pisin ja vaativin. Siinä realisoituvat kaikki kehittämissankkeen osatekijät: toimijat, heidän vastuunsa, roolinsa sekä menetelmät, materiaalit ja aineistot. (Salonen 2013, 18.)

Esi- ja työstövaiheessa tuotin työkalupakista ensin yhden valmiin demo- eli esittelyversion. Esittelin demoversion MLL:n Kaakkois-Suomen piirin työntekijöille ja testasin sitä myös lapsiryhmällä. Tämän pohjalta työstin ideaani eteenpäin ja esittelin sen sitten toimeksiantajalle eli toiminnanjohtaja Carpelanille.

6.7 Kehittämistyön fokusryhmät ja asiantuntijamenetelmät

Käytin kehittämistyössäni useampaa asiantuntijamenetelmää. Käytin niin sanottua Delfoi-menetelmää, jossa kehittämistyötä testataan, kehitetään ja arvioidaan fokusryhmän, tai fokusryhmien kautta. Suomalainen yhteiskuntatieteiden tohtori Yrjö Myllylän mukaan Delfoi-menetelmä korostaa asiantuntijatieta, jossa asiantuntijat voivat huomioida uudet muutostekijät, joihin sisältyy yllättäviäkin kehityksen taitekohtia. (Myllylä 2002, 12)

Lisäksi kävin kollegoitteni kanssa MLL:n Kaakkois-Suomen piirissä reflektioivia keskusteluja dialogisen keskustelumenetelmän tapoja käyttäen. Kehittämistyöni ensimmäinen kohderyhmä ovat MLL Kaakkois-Suomen piirin muut koordinaattorit, eli kollegani ja toinen kohderyhmä heidän lapsiasiakkansa. Käytin siis molempia ryhmiä kehittämistyöni tarkistusvaiheina.

Salosen mukaan tarkistusvaiheita voi kehittämistyössä olla useita, mutta lopullinen tarkistusvaihe suoritetaan, kun tuotos on valmis testattavaksi. Tarkistusvaiheessa toimijat arvioivat yhdessä syntynyttä tuotosta ja palauttavat sen mahdollisesti takaisin työstövaiheeseen tai siirtävät sen suoraan viimeistelyvaiheeseen. Tarkistusvaiheen jälkeen seuraa viimeistelyvaihe, jossa työtä vielä hiotaan ja korjataan, jos se nähdään tarpeelliseksi. Tässä vaiheessa valmistuvat sekä tuotos että kehittämishankeraportti. (Salonen 2013, 18.)

6.8 Lait ja sopimukset valvovat lasten kanssa tehtäviä tutkimuksia

Nykyisten suositusten mukaan sekä tutkimukseen osallistuvilta tai sen kohteena olevilta lapsilta, että heidän edunvalvojiltaan on pyydettävä tavalla tai toisella suostumus tutkimuksen tekemiseen. Tämän lisäksi tarvitaan myös tutkimuspaikan ja mahdollisen sieltä toteutettuja tutkimuksia valvovan tahon lupa. Perusoikeussuoja ei ole enää sidottu Suomen kansalaisuuteen, vaan perusoikeudet turvataan perustuslaissa jokaiselle. Perusoikeudet kuuluvat siten myös lapsille, ellei toisin ole nimenomaisesti säädetty.

Niemisen (2009) mukaan Suomessa ei ole lainsäädäntöä, jossa todettaisiin yleispätevästi, kuka saa päättää lapsen osallistumisesta tutkimukseen. Käytännössä on katsottu, että myös lapsen osallistuminen tutkimukseen kuuluu niin henkilökohtaisiin asioihin, joista huoltaja lain mukaan päättää. Huoltaja tulee kuitenkin keskustella asiasta lapsen kanssa, jossa lapsen ikään ja kehitystä sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että alle 18-vuotiaiden tutkimukseen tarvitaan huoltajan suostumus. Vanhempia tai muita huoltajia on informoitava etukäteen tutkimuksesta ja he voivat halutessaan kieltää lapsen osallistumisen. Lisäksi tarvitaan lähtökohtaisesti vielä lapsen oma suostumus. Se on johdettavissa perustuslakiin kuuluvassa itsemääräämisoikeudesta. Käytännössä on kuitenkin epäselvää, minkä

ikäiseltä lapselta lupa voidaan pyytää ja miten se tulee tehdä. Lapsen tulee kuitenkin itse ymmärtää, mistä asiasta on kyse. (Nieminen 2010, 33.)

Lapsia koskevassa tutkimuksessa korostuu luottamuksellisuus ja tutkimuksen toteuttamisen eettisyys. Lapselle tulee kertoa selkeästi ja ymmärrettävällä tavalla, mistä tutkimuksessa on kyse ja mihin hänen antamiaan tietoja käytetään. Lisäksi ohjeissa korostetaan, että alaikäisen lapsen osallistumiseen on saatava aina huoltajan suostumus, mutta yhtä paljon on painotettava lapsen omaa suostumusta, jotta lapsi olisi motivoitunut osallistumaan tutkimukseen. (Helavirta 2007.)

Muusta kuin lääketieteellisestä tutkimuksesta ei ole säädetty lailla, vaan tutkimuskäytännöt perustuvat enemmänkin vakituisiin tapoihin. Tutkimuksessa on otettava huomioon perustuslain turvaaman yksityiselämän suojan asettamat vaatimukset. Tutkittavien yksityisyyden suojamista koskevia säännöksiä käsittelee henkilötietolaki (523/1999). Perustuslain turvaamaan itsemääräämisoikeus vaatii yleiseksi lähtökohdaksi sen, että tutkimukseen osallistumisen tulee olla vapaaehtoista. (Nieminen 2010, 35.)

Työkalupakin testausvaiheessa keräsin lähipiiristäni ryhmän kohderyhmän ikäisiä lapsia ja testasin heillä työkalupakin toimivuutta. Haastattelin lapsia ja kysyin heidän mielipiteitään ja parannusehdotuksiaan työkalupakkia koskien. Kirjasin ylös lasten kommentteja. Laadin lasten vanhemmille ja opettajille suunnatun kirjeen (liite 5), jossa selostin tarkasti, miksi testaan työkalupakkia ja miten aion käsitellä lapsilta saamaani tietoa. Lasten haastattelu vaatii aina luvan vanhemmilta, mutta myös lapselta itseltään. Selostin tilanteen lapsille ja heidän vanhemmilleen. Jos lapsi ei ollut suostuvainen työkalupakin testaamiseen tai sen jälkeiseen haastatteluun, kunnioitin lapsen omaa mielipidettä ja tarpeita. En käyttänyt haasteluissa lasten omaa nimeä ja ilmoitin heistä opinäytetyössäni ainoastaan sukupuolen ja iän. Vaikka en säilyttänyt lapsen tai vanhempien henkilötietoja, tulin kuitenkin tietoiseksi joistakin henkilötiedoista, kuten lapsen ikä ja nimi. Siksi minun tuli täyttää tietosuojaseloste/-ilmoitus (liite 6). Kun työkalupakki otetaan käyttöön MLL:n Kaakkois-Suomen piirin toiminnassa olevien lasten kanssa, nousevat tietosuoja-asiat uudelleen esille. Tällöin on tärkeää tietää ainakin lapsen nimi, ikä, toimintamuoto ja missä

hüntä tuetaan, jotta voidaan vaikuttaa juuri kyseisen lapsen toiminnan kehittämiseen tai lisätuen tarpeisiin.

6.9 Reflektiivinen keskustelu kollegoiden kanssa

Järjestin maaliskuun 2022 alkupuolella niin sanotun reflektiiviseen keskusteluhetken, johon kutsuin kahdeksan kollegaani MLL:n Kaakkois-Suomen piiristä. Grönvall ym. (2014) mukaan reflektiivisen dialogin tavoitteena on lisätä yhteistä ymmärrystä ja tietämystä. Hänen mukaansa reflektiivisessä dialogissa tärkeintä ovat yhteistyön ja sosiaalisen vuorovaikutuksen onnistuminen. (Grönvall ym. 2014, 79–85.)

Kaikki kutsumani kollegat saapuivat paikalle. Esittelin heille menetelmäni ja kehotin heitä dialogiseen keskusteluun siitä, miten kehittämäni menetelmät voisivat toimia heidän asiakkaittensa kanssa. Halusin myös selvittää, vaatisivatko menetelmät kollegoitteni mielestä muutoksia tai lisäyksiä.

Työkalupakin menetelmät otettiin iloisesti vastaan. Sain varmistusta sille, että valitsemani ja muokkaamani menetelmät olivat hyviä. Sain paljon kehuja menetelmien visuaalisuudesta ja monikäyttöisyydestä. Parasta palautetta minulle oli, että kaikki tapaamiseen osallistuneet koordinaattorit sanoivat, että työkalupakille on tarvetta ja he näkevät niiden tukevan omaa toimintaansa. Perhesuhteiden tuen koordinaattori Saara Leiri ja lukumummi ja -vaaritoiminnan koordinaattori Hanna-Leena Ahtiainen lupasivat ottaa testaukseen sadun täyttö -tehtävän erovertaisryhmäänsä ja lähettää sen parille lukumummille testattavaksi lasten kanssa. Tulen siis saamaan tietoa menetelmän käytöstä kentältä, mikä tulee palvelemaan opinnäytetyön kehittämisprosessia. Ennen sitä lähetän kuitenkin sadun täyttö -dokumentin koordinaattoreiden arvioitavaksi. Pyysin heiltä apua oikeiden sanamuotojen löytymiseen. He ovat oman toimintansa asiantuntijoita ja tietävät, mitä asioita sadussa lapselta tulisi kysyä, eli mitkä asiat ovat oleellista tietoa toiminnan kehittämisen kannalta.

Sain myös kehittävää palautetta menetelmistä ja niiden kuvituksista ja tulen ottamaan ne huomioon jatkokehityksessä. Minua pyydettiin esimerkiksi tekemään kaksi uutta tunnekorttia kuvaamaan ikävän tunnetta ja pettymystä.

Nämä ovat sellaisia tunteita, joita erovertaisryhmässä koetaan usein koordinaattori Saara Leirin mukaan. Penttilä ja Kovanen nostivat esiin yhden kortin kuvituksen, jossa pöllöhahmo näytti heidän mielestään liian paljon peleissä esiintyvältä Agry Birds -hahmolta. En ollut itse ajatellut asiaa kuvitusta tehdesäni, mutta esiin tullut asia oli selkeä. Kovasella nousi esiin miete, että lapset saattavat valita kortin vaan siksi, että tykkäävät Agry Birds -hahmoista. Tämä onkin mahdollinen kompastuskivi, kun halutaan selvittää lapsen tunteita eikä sitä, mistä hahmosta he pitävät. Tämän pohjalta muutin hahmoa niin, että siitä hävisi Agry Birds -hahmojen tunnistettavia elementtejä, kuten mustat kulmakarvat ja väritys. Lisäsin korttien käytön ohjeistukseen huomion, että työpajan vetäjän kannattaa aina tarkistaa lapselta, onko hän valinnut kortin siksi, että pitää kuvasta vai kuvaako se oikeasti hänen tunnettaan.

Yhdeksi tärkeäksi huomioksi nousi se, että menetelmät olisi hyvä saada myös sähköiseen muotoon niin, että ne olisivat helposti ladattavissa ja käytettävissä muissakin MLL:n piireissä ja myöskin sen ulkopuolella. Tulenkin tekemään fyysisen työkalupakin lisäksi sähköisen työkalupakin, josta menetelmät ja ohjeistukset voi tulostaa. Sähköinen työkalupakki tulee sijaitsemaan MLL:n Kaakkois-Suomen piirin internetsivuilla ja se valmistuu opinnäytetyöni loppuvaiheessa.

Toiseksi tärkeäksi huomioksi nousi työpajan aloitus. Penttilä ehdotti työpajan alkuun jonkinlaista kuvitusta Möllö Pöötisen puusta ja metsästä, jossa pöllö asuu. Sen lisäksi voisi olla työpajatoimintaan orientoiva tarina, jossa kerrotaan Möllö Pöötisestä, missä hän asuu ja mitä hän tekee. Sadun voisi kertoa lapselle työpajan vetäjä, ja lapsi saisi samalla tutustua kuvaan. Mielestäni tämä idea oli erittäin varteenotettava ja tajusin keskustelun lomassa, että minulla oli itselläni ollut jossain vaiheessa suunnittelua sama idea, mutta oli unohtanut sen. Lyhyt orientoiva satu vie lapsen aluksi satumaailmaan ja turvalliseen Möllö Pöötisen metsään. Edwarsin (2006) mukaan ohjattu ajattelu, esimerkiksi tarinan kertominen lapselle ennen taidetyöskentelyn aloittamista, voi toimia rentouttavana ja ajatuksia herättävänä sekä luovuttaa ruokkivana keinona. Se voi auttaa lasta näkemään teoksen mielessään jo ennen sen tekemistä. Lisäksi esimerkiksi tarinan kertominen voi rentouttaa ja ohjata lasta toiminnan pariin. (MacGiollari 2010f, 52.) Uskon, että työskentelemisen aloittaminen on

satuhetken jälkeen helpompaa ja rentoutuneempaa. Pienimpien lasten kanssa sadun satuhetkessä voisi olla mukana Möllö Pöötistä esittävä käsinukke tai pöllölelu.

Puhetta oli myös siitä, että olisi hyvä, jos lapsi saisi ottaa mukaan kotiin työpajasta värittämänsä tunnepöllön ja täytetyn Toiveiden puun. Tämä tukisi lapsen työskentelyä ja voisi toimia reflektion välineenä myös kotona. Tulen lisäämään ohjeistukseen sen, että lapsi saa ottaa kuvat mukaan ja työpajan vetäjä ottaa niistä kuvat talteen.

Kaikkien keskusteluun osallistuneet koordinaattorit uskoivat, että työkalupakki tulisi palvelemaan toiminnassa mukana olevia, lapsia, lasten perheitä ja myös heidän omaa työtään. Lisäksi menetelmät ovat sellaisia, että niitä voisi soveltaa erilaisten ryhmien toimintaan ja vertaistapaamisiin. Penttilän mukaan tunnekortit ja toiveiden puu toimisivat myös hyvin vapaaehtoisten kanssa vertaisryhmissä tai tapaamisissa. Kivasen mukaan Tunnepöllö-menetelmää voisi käyttää erovertaisryhmän ensimmäisellä kerralla. Saman tehtävän voisi tehdä ryhmän loppuessa. Siinä voisi hahmottaa lapsen tunteiden kehitystä ryhmän aikana.

6.10 Demoversion testaaminen lapsiryhmällä

Testasin työkalupakin työkaluja maaliskuun aikana kuudella 5—10-vuotiaalla lapsella. Testamani työkalut olivat tunne- ja vahvuuskortit, sadun täyttämistehtävä, tunnepöllö ja Toiveiden puu -tehtävä. Keräsin lapset lähipiiristäni, joten he olivat minulle tuttuja. En silti tinkinyt tietosuoja-asioista vaan vanhemmat saivat asiaankuuluvasti tiedon opinnäytetyöstäni tietosuojailmoituksen kautta ja kaikki vanhemmat allekirjoittivat kirjallisen suostumuksen.

Otin jokaisen lapsen erikseen kanssani tekemään tehtäviä ja pyysin heiltä lopuksi myös palautetta. Yhteensä työkalujen testaamiseen ja raportointiin meni neljä päivää. Testasin menetelmiä jokaisen lapsen kotona tai omassa kodissani. Tärkeintä paikan valinnassa oli, että lapsi koki sen turvalliseksi ja tila oli tarpeeksi rauhallinen, jotta lapsi pystyi keskittymään. Kysyin heiltä, miten mielekästä työskentely oli ollut ja mitä he muuttaisivat, jos haluaisivat. Havainnoin

lapsia samalla kun he tekivät menetelmien tehtäviä kanssani ja kelloitin myös jokaisen tehtävän keston.

Tein havainnoistani ja lasten kommentteista muistiinpanoja, joiden pohjalta muokkasin menetelmiä vieläkin lapsilähtöisemmiksi. Muistiinpanoja kirjoittaessani testasin myös sitä, kuinka paljon pystyin kirjoittamaan havaintojani ylös niitä tehdessäni. Huomasin, että lyhyiden muistiinpanojen teko käsin oli helppoa, kun olin jäsennellyt ensin avuksi kysymyksiä, joita esittäisin lapsille tai itselleni lapsesta työskentelyn aikana. Kysymyksiä oli esimerkiksi; Millä tuulella lapsi on tehtävää tehdessä? Onko tehtävän teko helppoa tai vaikeaa, miksi? Mitkä asiat auttoivat tehtävän tekoa, ja mitkä estivät? Miksi valitsit tämän kortin? Mitä kortti kertoo sinusta? Miltä työskentely tuntui? Olisitko toivonut jotain muuta, mitä? Nämä kysymykset liitetään työkalupakkiini työpajan vetäjän ohjeistuksiin.

Ensimmäiseksi lapset saivat valita 15 erilaisesta tunne- ja vahvuuskortista (Liite 3/2) sellaisen kortin tai kortit, jotka kuvastivat heitä tai sen hetkistä tunnetta, joka heillä oli. Kaikki testiryhmäni lapset nauttivat selvästi korttien katse- lusta ja pienimpien kanssa kävimme korttien kuvaavat sanat läpi useampaan kertaan. Kaksi vanhempaa lasta, 9- ja 10-vuotiaat, valitsivat omat korttinsa pa- rissa minuutissa. Pienimmillä valitseminen kesti pidemmän aikaa, ja minun piti esitellä kortteja heille useampaan kertaan, ennen kuin he osasivat valita oman korttinsa.

Yksi testiryhmäni lapsista ei ensin vastannut kehotukseeni valita omat kort- tinsa. Hän tuijotti kortteja hiljaa, eikä vastannut pyyntöihini. Esittelin hänelle kaikki kortit ja seurasin jos saisin hänessä aikaan jonkin reaktion. Kun lapsi ei viiden minuutin kuluttua osannut valita korttiaan, tarjosin hänelle Möllö Pöötin- sen käsinukke. Ehdotin, että Möllö Pöötinen voisi valita pojalle sopivan kor- tin. Möllö Pöötinen -käsinuken avulla poika sai valittua itselleen hassuttelija- ja herkkä-kortit. Möllö Pöötisen käsinukke näytti muuttavan tilanteen helpom- maksi tälle kyseiselle lapselle. Käsinukesta tuli hänelle myös niin tärkeä, että hän leikki sillä pitkän aikaa tehtävien teon jälkeen. Käsinukke oli myös mu- kana viisivuotiaan tytön kanssa, kun hän valitsi omaa korttiaan. Pöllöä lennä-

tettiin ensi hurjasti korttien päällä ja sitten lapsi valitsi sen kanssa oman korttinsa. Tämän perusteella uskon, että käsinukesta voi olla suurtakin hyötyä työpajan aikana niin lapselle kuin työpajan vetäjällekin.

Isompien lasten kanssa katselimme kortteja vielä uudelleen heidän valintansa jälkeen ja valitsimme korteista myös sen, jonka mukainen lapsi haluaisi olla. Keskustelimme korttien tunteista ja siitä, miten lasten luonteenpiirteet tulevat esiin. Keskustelu lasten kanssa korttien kautta oli mielestäni luontevaa ja helppoa.

Kysyin lapsilta myös sitä, olivatko korttien tunnesanat heidän mielestään hyviä ja ymmärrettäviä. 10-vuotias testiryhmääni osallistunut tyttö antoi minulle palautetta useamman kortin sanoista ja ehdotti niiden tilalle uusia. Ystävällinen-korttiin olin valinnut toiseksi kuvaavaksi sanaksi rakastava -sanan. Tytön mielestä se oli liian samanlainen kuin ystävällinen-sana, ja hän ehdotti siihen toiseksi sanaksi kilttiä. Hänen mielestään rakkaus sopisi toiseen korttiin, jossa oli pöllöperheen kuva ja päällimmäisenä tunnesanana turvallinen ja toisena sanana läheisyys. Mietimme yhdessä, missä muodossa sana voisi korttiin tulla. Päädyimme rakastettu-sanaan, koska se kuvasi hyvin kortin kuvaa ja saattoi kuvata myös lapsen omaa tunnetta. 10-vuotias tyttö mietti myös sanapareja innostunut/onnellinen sekä iloinen/pirskauteleva. Hänen ehdotuksestaan korttien sanat vaihtoivat paikkaa, ja korttien sanoiksi tuli innostunut/pirskauteleva ja iloinen/onnellinen. Tämän prosessin jälkeen aloin itsekkin miettiä korttien tunnesanoja uudelleen ja päädyin käymään kaikki kortit läpi vielä toimittaja-kirjailija-ystäväni kanssa. Sain häneltä useita hyviä muutosehdotuksia korttien sanoihin. Tässä kehitysvaiheessa epäilevästä/epäluuloisesta tuli epäilevä/varovainen, herkkä/yksinäinen-kortin yksinäinen-sana vaihtui ujoksi, Hassuttelija/pelle-kortin toinen sana muuttui pellestä hauskaksi, Rauhallinen/tasapainoinen-kortin tasapainoinen-sana rennoksi ja surullinen/masentunut-kortin toinen sana masentuneesta ikävöiväksi.

Sadun täyttämistehtävässä (Liite 3/3) lapsen tehtävä oli täyttää itse tai työpajan vetäjän avustuksella sadun tyhjät kohdat niin, että satu kertoisi hänestä itsestään ja häntä tukevasta aikuisesta. Yhdeksänvuotias testiryhmän lapsi tart-

tui tehtävään nopeasti. Hän ilmoitti minulle, että tehtävä on helppo ja samankaltainen, jonka hän on tehnyt niin esikoulussa kuin koulussakin. Tyttö täytti tehtävää noin 10 minuuttia. Se jälkeen huomasin, että hänen työskentelynsä selvästi hidastui ja pian hän ilmoitti minulle, ettei jaksakaan tehdä tehtävää valmiiksi. Tämä auttoi minua tajuamaan, että sadun täyttötehtävän teksti oli aivan liian pitkä ja hankala jopa tälle lapselle. Tein saman havainnon myös täyttäessäni tehtävää 6-vuotiaan lapsen kanssa. Hän ei myöskään halunnut tai jaksanut tehdä tehtävää valmiiksi asti.

Tehtävän tekemiseen olisi hurahtanut helposti yli 20 minuuttia, ja se oli testiryhmän lapsille selvästi liian pitkä aika keskittyä yhteen kirjalliseen tehtävään. Lasten mielenkiinto alkoi herpaantua, ja mielestäni he väsähtivät tehtävän aikana. Kysyin lapsilta työskentelyn jälkeen, minkälaiseksi he kokivat tehtävän. Molemmat sanoivat, että tehtävä oli liian pitkä ja vähän vaikea. Tämän perusteella päätin muokata satuja paljon lyhyemmiksi ja helpompilukuisemmiksi. Kun tein saduntäyttötehtävän vielä muokkausten jälkeen kahden nuoremman lapsen kanssa tajusin, että satu kannatti täyttää niin, että aikuinen täytti sen lapsen ehdotusten mukaan. Silloin työskentely sujui nopeammin ja helpommin, ja lapset jaksivat täyttää yhdessä aikuisen kanssa koko tarinan. Tämä halusin myös mainita työkalujen ohjeistuksessa. Arvioin havaintojeni mukaan, että keksimäärin saduntäyttämiseen tulisi varata työpajatyöskentelyssä vähintään 15 minuuttia.

Tunnepöllö-tehtävä (Liite 3/3) näytti mielestäni olevan lapsiryhmän suosikki. Kaikki testiryhmän lapset tekivät tämän tehtävän ja ryhtyivät työhön nopeasti tehtävänannon jälkeen. Lapset myös kommentoivat pöllöä ihanaksi ja kaikki halusivat ottaa tehtävän mukaansa kotiin. Kävin lasten kanssa läpi perustunteita ja mietimme jokaisen kanssa erikseen, mitä tunteita juuri heidän sydämissään on. Kerroin myös, että lapsi saa lisätä itselleen tärkeän tunteen. Liitteissä 4/1 ja 4/2 on esimerkkejä lasten täyttämistä tunnepöllö-tehtävistä. Yksi lapsi halusikin lisätä sydämeensä rauhallisuuden. Joillain lapsista tunteita tuli todella paljon. Sen vuoksi huomioin, että väritystehtävän aikana lapsille tulee olla tarjolla ainakin yhdeksän värikynää tai tussia. Kerroin lapsille, että meidän jokaisen sydämeestä, löytyy niin mukavia kuin ikäviäkin tunteita ja se on todellakin sallittua ja normaalia.

Useimmat testiryhmäni lapset valitsivat tunteillensa värit melko nopeasti. Havaintojeni mukaan siihen riitti noin 5 minuuttia. Seuraavaksi lapset värivät pöllön sydämen valitsemillaan väreillä sen mukaan, miten paljon mitäkin tunnetta heidän mielestään heidän sydämessään on. Parin testiryhmän pienemmän lapsen sydämet täyttyivät nopeasti jo kahdella värillä ja lapset jäivät harmittelemaan, ettei heidän sydämeensä nyt mahtunutkaan muita tunteita. Kannustin heitä lisäämään eri värejä muiden päälle tai värittämään sydämen ulkopuolelle pöllön vartaloon puuttuvan tunteen.

Työskentelyn jälkeen keskustelimme lapsen tunteista, niiden voimakkuudesta ja mistä ne juontavat juurensa. Huomioin, että lapset kertoivat mielellään tunteistaan tunnepöllö -tehtävän kautta. Työskentelyn jälkeen kaikki lapset sanoivat pitäneensä eniten juuri Tunnepöllö-tehtävästä ja nauttineensa sen tekemisestä. Työskentely kesti noin 10—15 minuuttia ja sen jälkeinen keskustelu noin 5—10 minuuttia. Yhteensä tehtävän tekoon kannattaa mielestäni sen vuoksi varata noin 20 minuuttia.

Toiveiden puu -tehtävä oli toinen lapsitestiryhmän suosikki. Myös lasten vanhemmat osoittivat mielenkiintoa tätä tehtävää kohtaan. Useampi vanhempi kommentoi, että oli hienoa nähdä oman lapsensa toiveilla, iloilla ja murheilla täytetty tehtävä. Tein Toiveiden puu -tehtävän kaikkien kuuden testiryhmän lapsen kanssa. Heti aluksi tuli selväksi, että lapset kaipaavat aika paljon apua Toiveiden puun täyttämässä. Testiryhmän isommat 8—11-vuotiaat lapset selvisivät kirjoittamisesta itse, mutta tarvitsivat rohkaisua ja esimerkkejä siitä, mitä iloiset tai surulliset asiat ja toiveet voisivat olla. Kun he ymmärsivät tehtävän, he täyttivät nopeasti kaikki haluamansa kohdat. Joillakin lapsilla surut ja murheet -kohta jäi tyhjäksi tai he eivät muistaneet mitään surua tai murhetta. (Liitteet 4/1 ja 4/2.)

Pienimmät lapset tekivät tehtävän vanhempien ja minun tukemana. Ohjeistin vanhempia kannustamaan lastaan mutta varomaan johdattelemista. Pienimmät lapset keskittyivät paljon kuvan visuaalisuuteen ja kommentoivat niitä. Lasten toiveet ja murheet olivat hyvin yksilöllisiä ja ajankohtaisia, kuten liitteistä 4/1 ja 4/2 voi huomata. Viisivuotiasta listasi murheiden alle pakolliset

päiväunet päiväkodissa, kun taas 10-vuotias nosti päällimmäiseksi harmiksi koronan ja yhdeksi toiveeksi koronan loppumisen sekä ulkomaan matkoille pääsemisen. Pojilla toiveissa nousi videopelien pelaaminen ja murheissa rangaistukset. Suurin osa lapsista nosti ilonaiheiksi kaverit ja perheen.

Lapset olivat koko työskentelyn ajan hyväntuulisia ja keskustelevia. Heidän positiivinen suullinen palautteensa tehtävästä herätti minussa luottamuksen tehtävän toimivuuteen. Viisivuotias halusi heti näyttää valmistuneen tehtävän äidilleen ja kertoa valitsemistaan asioista. Vanhempien suullinen palaute oli myös kannustavaa, ja he kokivat saaneensa Toiveiden puun kautta uutta tietoa lapsestaan. Vanhempien mukaan lapset palasivat kotona useaan kertaan Toiveiden puunsa äärelle ja halusivat keskustella varsinkin toiveistaan ja unelmistaan.

6.11 Toimeksiantajan näkemys

Esittelin työkalupakin toimeksiantajalle maaliskuun puolessa välissä tehtyäni siihen muutoksia fokusryhmien jälkeen. Yleisesti ottaen Carpelan oli todella innostunut työkalupakkini kehityksestä ja sen menetelmistä. Hän nosti esiin, että työkalupakin avulla voidaan tukea monia lapsia, ei vain MLL:n toiminnassa mukana olevia. Hän piti tärkeänä sitä, että työkalupakista tulisi fyysisen tuotteen lisäksi kaikille saavutettava sähköinen versio.

Mietimme yhdessä työkalupakin menetelmä-sanon käyttöä. Se on mielestäni kankea, ja niin ajatteli myös Carpelan. Ehdotin, että tehtävistä voisi käyttää nimitystä työkalu. Carpelan kannatti ideaa. Työkalupakin nimeksi muotoutui Möllö Pöötisen työkalupakki — työkaluja lasten mielipiteiden kartoittamiseen. Mietimme myös työkalupakin fyysistä muotoa. Sen hahmottaminen oli ollut mielestäni aikaisemmin haastavaa, mutta Carpelanin kanssa juttellessani sain idean: työkalupakki olisi A5-kokoinen pahvilaatikko, jonka sisään tunne- ja vahvuuskortit mahtuisivat. Korttien lisäksi laatikkoon mahtuisivat ohjeet, jotka olisi painettu samankokoisille korteille kuin tunnekortit.

Ohjeissa olisi esittelykuvat muista työkaluista, eli sadun täyttäminen, tunnepöllö ja Toiveiden puu -tehtävä ja lisäksi internetosoite, josta materiaalin voisi

ladata ja tulostaa omaan käyttöön. Kaikki työkalupakin materiaalit ovat niin sanotusti kertakäyttötavaraa; niitä tulostetaan jokaista lasta varten omat. Mietin myös, että on mukavaa antaa materiaalit lapselle mukaan muistoksi ja kotona näytettäväksi. Tämän vuoksi on mielestäni perusteltua, että ne eivät ole valmiina fyysisessä työkalupakissa. Työkalupakin laatikkoon mahtuisi myös lyhyt orientoiva satu Möllö Pöötisestä sekä satukuva.

Carpelanin mukaan työkalupakki tarvitsisi myös lyhyen selostuksen siitä, miksi työkalupakki on tehty ja mikä on Möllö Pöötisen hahmon historia. Carpelanin mukaan olisi hyvä saada fyysiseen työkalupakkiin mukaan myös Möllö-hahmo, joko käsinukkena tai pienempänä versiona. Löysimme varastosta Carpelanin tilaamia pieniä pehmolelupöllöjä, jotka mahtuisivat täydellisesti pienen työkalupakin sisään. Päätimme lennossa, että käsinukke jäisi pois ja pieni pöllöpehmo ottaisi sen paikan työkalupakissa.

6.12 Viimeistelyvaihe

Viimeistelyvaiheessa tein valmiin työkalupakin ja ohjeistuksen siihen. Viimeistelyvaihe ajoittui maaliskuun loppuun 2022. Aluksi oli tärkeää selvittää, miten työkalupakin pakkaus valmistettaisiin. Tutkin pakkausfirmojen internetsivuilta valmiiden pakkausten hintoja ja päädyin tilamaan työkalupakin pakkaukset valmiina. Suunnittelin pakkaukselle kannet ja liimasin ne pakkauksen kannen päälle. Tämä tekniikka tulee säästämään painokuluissa, koska pakkauksen suunnittelu, painaminen, leikkaaminen ja kokoaminen olisivat olleet painotalon tekeminä kalliita. Ohjeistuksesta tuli kirjallinen pika-ohje A5-arkkikoossa, jotta ohjeet mahtuvat samaan laatikkoon tunne- ja vahvuuskorttien kanssa. Muokkasin myös tunne- ja vahvuuskorttien kokoa A5-koosta vähän pienemmiksi (109 x 144 mm), jotta niitä mahtuisi kuusi kappaletta A3-arkille. Tämä siksi, että painaminen tulee huomattavasti edullisemmaksi, kun kortteja mahtuu arkille enemmän, kun kortit ovat kooltaan noin puolet tilaamieni pahvilaatikoiden koosta. Suunnittelin myös korttien kääntöpuolen. Kääntöpuolelle tuli MLL:n Kaakkois-Suomen piirin logo ja tunnekortin tunnetta kuvaava lyhyt teksti.

Pahvilaatikon toiselle puolelle jäi tilaa pienelle pöllöpehmolelulle, jonka päätin sisällyttää työkalupakkiin Carpelanin ehdotuksesta. Tilasin lisää pöllöjä Kouvolan Nuorten pajalta, jossa niitä oli aikaisemminkin valmistettu kierrätysmateriaaleista. Mielestäni on tärkeää, että työkalupakin tuotteet on valmistettu eettisesti ja niin, että niiden tekeminen tukee nuorten omaa osallisuutta. Kestävän kehityksen ja nuorten osallisuuden tukeminen ovat myös tärkeitä arvoja toimeksiantajalleni MLL:n Kaakkois-Suomen piirille.

Sadun täyttötehtävästä sain palautetta yhdeltä vapaaehtoiselta lukumummilta, joka oli täyttänyt lomakkeen tukemansa lapsen kanssa. Esiin nousi samoja haasteita, joita itsekkin huomasin oman lapsiryhmän testausvaiheen aikana. Satu oli aivan liian pitkä varsinkin pienemmille lapsille. Lukumummi-toiminnassa mukana olevaa lasta hämmensivät erityisesti tyhjen viivojen suuri määrä ja niiden päällekkäisyys sivulla. Se selviää hyvin tästä erään lukumummin arviosta: *"Ongelmaa meille syntyi päällekkäin olevien tyhjen kohtien kanssa, kun hän oletti, että ylemmän viivan alla oleva koski alemmaa tyhjää kohtaa. Näin sitä törmää meille aikuisille itsestään selviin juttuihin."*

Mitä enemmän yhdessä lauseessa on viivoja, sitä vaikeampi lause oli hahmottaa. Koordinaattori Hannaleena Ahtiainen ehdotti ratkaisuksi, että sadussa puhuttaisiin yleisesti Pöllöstä, eli lapsesta ja lukumummista tai lukuvaarista, niin nimiä ei aina tarvitsisi laittaa joka lauseeseen uudelleen. Nämä kentältä saadut huomiot ovat mielestäni todella hyvä ja muokkasin saduntäyttötehtäviä niin, että niistä tuli reilusti lyhyempiä ja täytettäviä viivoja on vähemmän, eivätkä ne osu päällekkäin.

6.13 Painotyö

Kun sain kaikki aineistot työkalupakkia varten valmiiksi, oli aika pyytää painolta tarjousta niiden painamisesta. Pyysin tarjouksen vain yhdeltä paikalliselta painolta, koska minulla on kokemusta heidän kanssaan asioimisesta. Lisäksi heidän työnsä on ollut ripeää, huolellista ja kustannukset ovat jääneet edullisiksi. Olisin voinut saada painatuksen vieläkin huokeammin esimerkiksi virolaisesta painotalosta, mutta minulle on tärkeää, että painotyö toteutetaan

kotipaikkakunnallani niin, että paikallinen yrittäjä saa siitä korvauksen. Myös MLL:n arvoihin kuuluu paikallisuus ja kestävä kehitys.

Sain paikalliselta painolta niin hyvän tarjouksen, että tilasin työkalupakkiin tuotteita 20 kappaletta. Niistä riittää niin jokaiseen toimintamuotoomme kuin annettavaksi lahjoiksi yhteistyökumppaneille. Tarvittaessa työkalupakkia voidaan myös tulevaisuudessa tilata lisää. Työkalupakki painettiin maaliskuun lopussa, ja kokosin niistä kolme esittelykappaletta valmiiksi toimeksiantajaa, itseäni ja opinnäytetyötäni varten. Luovutan yhden työkalupakin toimeksiantajalleni tiistaina 5.4.2022, eli samana päivänä, jolloin luovutan opinnäytetyöni esitarkastukseen. Loput työkalupakit tulen kokoamaan ja luovuttamaan MLL:n Kaakkois-Suomen piirille toukokuun aikana. Siihen mennessä tilaamani pö-löpehmoelutkin ovat valmiita.

Kuva 2: Valmis työkalupakki ja sen työkalut (2022)

6.14 Valmis työkalupakki

Kun sain työkalupakin osat painosta, kokosin ensin kolme valmista työkalupakkia. (Kuva valmiista työkalupakista: kuva 2) Kaikkiin työkalupakkeihin tuli 15 kappaletta Möllö Pöötisen tunne- ja vahvuuskortteja, satukuva ja satu, ohjeistus ja mallikuvat työkalupakin menetelmien käyttöön. Ohjeistuksessa on ohjeet kolmen muun työkalun tulostamiseen MLL

Kaakkois-Suomen piirin internetsivulta. Internetsivuilta löytyy myös Möllö Pöötisen työkalupakin ohjeistus ja mallikuvat -PDF-dokumentti, joka esittelee työkalupakin valmiit menetelmät sähköisessä muodossa. Olen liittännyt saman tiedoston myös opinnäytetyöhöni (Liite 5). Linkitin internetsivuille myös työkalupakista tekemäni lyhyen esittelyvideon, joka löytyy myös YouTubesta: <https://youtu.be/21HW8Ws4MS8>

Fyysisen työkalupakin vierellä kulki koko viimeistelyvaiheen myös sähköinen versio työkalupakista. Sähköisen version tuotin MLL Kaakkois-Suomen piirin internetsivuille. Se on nähtävissä tästä linkistä: <https://kaakkois-suomen-piiri.mll.fi/lasten-ja-nuorten-osallisuus/tyokalupakki-lasten-mielipiteiden-s/> Sähköisestä versiosta löytyvät ohjeet kaikkien työkalujen käyttöön sekä tulostettavat versiot kaikista työkaluista sekä informatiiviset kirjeet niin koululle kuin vanhemmillekin. Kokosin sähköisen version maaliskuun lopulla. Se valmistui ja julkaistiin 2.4.2022.

Sähköinen versio työkalupakista sijoitettiin internetsivuilla uuden otsikon alle. Otsikon nimeksi valikoitui Carpelanin pyynnöstä Lasten ja nuorten osallisuus. Tein aloitussivustolle myös esittelevän tekstin, joka selventää, miksi lasten ja nuorten osallisuus on MLL:lle tärkeää. Siellä kerrotaan MLL:n Suunta 2024 -strategiasta ja vaikuttamistyön strategiasta, jonka mukaan MLL sitoutuu kohtaamaan lapset, nuoret, vanhemmat ja isovanhemmat ja kohtelemaan heitä aktiivisina toimijoina ja tekijöinä. Tämä toteutuu muun muassa niin, että lapsia ja nuoria kuullaan enemmän ja heidän arkeaan ja kokemuksiinsa tuodaan näkyväksi. (MLL:n Suunta 2024 2017.)

Sähköistä työkalupakkia esittelevän internetsivun kokoamisessa ja suunnittelussa minun piti ottaa huomioon internetsivujen rajoitukset. Minun tuli myös noudattaa MLL:n valmista Yhdistysavain.fi-kautta tehtyä sivupohjaa. Halusin tehdä sivusta mahdollisimman visuaalisen ja laitoin sinne kuvat kaikista työkalupakkini menetelmistä, unohtamatta kuitenkaan selkeää ohjeistusta ja selkeitä liitetiedostoja, jonka kautta kuka tahansa voi tulostaa helposti itselleen työkalupakin työkaluja.

Aion tehdä työkalupakistani uutisen MLL:n Kaakkois-Suomen piirin internetsivujen uutisiin toukokuun aikana. Tulen esittelemään valmiin työkalupakin kaikille MLL:n Kaakkois-Suomen piirin työntekijöille huhtikuun 2022 aikana. Esitely tapahtuu yhteisen tiimipalaverimme aikana. Minut on pyydetty myös esittelemään työkalupakkiani MLL:n valtakunnallisilla toiminnanjohtajapäivillä ensi syksynä.

7 POHDINTA JA ANALYYSI

7.1 Työkalupakin merkitys tulevaisuudessa ja jatkokehitys

MLL on näkyvässä roolissa LAVA- ja LAPE-kehitystyössä ja tämän vuoksi myös MLL:n on yhdistyksenä otettava lapsivaikutusten arviointi osaksi oman työnsä arviointia. MLL:n Kaakkois-Suomen piirin toiminnanjohtaja Christa Carpelan arvelee, että työkalupakki voi valmistuessaan tukea MLL:n valtakunnallista työtä lasten ja nuorten osallisuuden kehittämisessä. Carpelanin mukaan erityisen tärkeää on tavoittaa ja kuulla eri taustoista tulevia lapsia, myös niitä haavoittuvimmissa asemassa olevia, kuten vammaisia, maahanmuuttajataus-
taisia ja muuten helposti syrjään jääviä lapsia. (Carpelan 2021.)

Vapaaehtoistyö on ennaltaehkäisevää tukea, joka voi parhaimmillaan estää lasta tai nuorta masentumasta ja syrjäytymästä yhteiskunnasta. MLL:lle on tärkeää tietää, että vapaaehtoistyö tukee lasta oikealla tavalla. Tärkeää on myös tutkia, miten sitä voidaan kehittää entistä enemmän lapsen toiveiden ja tarpeiden mukaiseksi. MLL:llä on paljon aineistoja, joita ammattilaiset voivat käyttää varhaiskasvatuksessa tai koulussa opetuksen tukena ja erilaisia lomakkeita ja menetelmiä, joilla lasta voi haastatella tai häneltä voi kysyä mielihoidettuihin asioihin. MLL:ltä puuttui kuitenkin selkeä ja kompakti työkalu, jolla MLL:n koordinaattorit ja vapaaehtoiset voisivat kuulla ja kartoittaa lasten mielipiteitä toiminnasta lapsiystävällisin menetelmin niin, että lasten ja nuorten ikä, kehitystaso ja valmiudet otetaan huomioon mahdollisimman hyvin. Tässä kehittämistyössä tehty työkalupakki vastaa tähän tarpeeseen, koska sillä voi-

daan tulevaisuudessa arvioida yksittäistä lasta tai lapsiryhmää koskevan vapaaehtoistoiminnan merkityksellisyyttä, tavoitettavuutta ja kehitysmahdollisuuksia.

Työkalupakki voi käyttöönoton jälkeen mahdollistaa tulevaisuudessa sen, että toiminnassa mukana olevilta lapsilta kerätään säännöllisesti heidän mielipiteitään vapaaehtoistyöstä. Tämän ansiosta piirin koordinaattorit pystyisivät tulevaisuudessa huomioimaan paremmin lasten toivomat muutokset työssään ja kehittämään vapaaehtoistyönmuotoja niin, että ne palvelevat paremmin lapsiasiakkaita. Toinen merkittävä hyöty on, että koordinaattorit saavat selkeää dataa, jota he voivat käyttää esimerkiksi rahoittajalle tekemissään hakemuksissa perusteluina toiminnan tärkeydelle. Selkeää suunnitelmaa siitä, miten tietoa työpajoista tullaan keräämään ja kirjaamaan ylös niin, että se on tulevaisuudessa hyödyllistä ja validia, ei minulla vielä ole. Toivon saavani tähän apua kollegoiltani ja kehittämisspäälliköltä sekä toiminnanjohtajaltamme. Uskon, että voimme yhdessä kehittää toimivan ohjeistuksen ja toimintamallin. Olen miettinyt alustavasti, että työpajaa vetävä aikuinen kirjaisi ylös havaintojaan lapsesta työpajan aikana. Mielestäni kaikista tehdystä tehtävistä olisi myös hyvä ottaa kuvat, jotta niiden tieto säilyisi.

Uskon työkalupakin testausryhmältä saadun tiedon valossa, että työkalupakin työkalujen avulla voi kartoittaa ainakin päiväkotij- ja alakouluikäisten lasten osallisuutta. Näen myös mahdollisuuden, että työkalupakkia voidaan käyttää tulevaisuudessa valtakunnallisesti MLL:n toimintojen kartoittamiseen. Carpelan oli tästä samaa mieltä, ja hänen mukaansa työkalupakista voisivat hyötyä muutkin toimijat.

Kehittämisspäällikkö Virpi Meriläisen mukaan olen onnistunut suunnittelussa ja toteutuksessa todella hyvin, ja hän näkee työkalupakin tulevaisuudessa osana tukihenkilötoimintaa valtakunnallisesti. Penttilän ja Ahtiaisen mukaan työkalupakin käyttö voitaisiin ottaa myös osaksi tulevia tukihenkilötoiminnan koulutuksia, ja jo nyt mukana olleille voitaisiin järjestää tutustumisen työkalupakin menetelmiin.

Fyysistä työkalupakkia voisivat Carpelanin mukaan käyttää koordinaattorit ja vapaaehtoiset ja sähköistä versiota kaikki halukkaat. Hän näki myös, että työkalupakkia voisi antaa lahjana yhteistyökumppaneillemme. Lisäksi hän haluaa, että valmis työkalupakki esitellään valtakunnallisesti MLL:n toiminnanjohtajille.

Carpelanin mukaan korona ja parhaillaan käynnissä oleva Ukrainan kriisi tulevat varmasti vaikuttamaan lasten mielialaan. Työkalupakin menetelmät voisivat auttaa selvittämään lasten mielipiteitä, toiveita ja murheita koskien nyky-päivän tilannetta. Carpelan näki, että työkalupakki voisi levitä moneen eri paikkaan. Hän nosti esiin päiväkodit, koulut, perhekahvilat ja erilaiset tapahtumat. Hänen mukaansa melkein kaikki kehittämäni menetelmät sopivat laajalle yleisölle, eikä niihin välttämättä tarvitsisi laittaa ikärajaa. Hän toivoi, että kehittäisin sadun täyttötehtävään kaksi uutta satua, jotka olisivat sopivia kohtaamispaikkatoiminnan tai tapahtuman arvioimiseen. Jos työkalupakki herättää paljon kiinnostusta, näen mahdollisena sen, että lähdän syksyllä 2022 esittelemään työkalupakkia kouluille ja päiväkodeille. Mielessäni on myös pyörinyt idea esittelyvideosta, joka kertoisi työkalupakin sisällöstä.

7.2 Tutkimuseettiset ongelmat ja niiden ratkaisut

Lasten kanssa tehtävissä tutkimuksissa on käsitelty eettisiä ulottuvuuksia historian aikana usealla eri tavalla. Vielä 1990-luvulla lapsen ja aikuisen erilaisuutta painotettiin ja lasta ja lapsuutta pidettiin haavoittuvana. 2000-luvun alussa muun muassa Christensen ja Prout (2002) käänsivät huomion lasten kykyyn ja oikeuteen osallistua ja vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin ja elämisen ympäristöihin, jolloin myös ajatus lapsuudesta ja aikuisuudesta toistensa vastakohtina on alkanut murentua. Uudemmassa tutkimuseettisessä keskustelussa (muun muassa Hopkins & Anderson 2008) viitataan lähtökohdaisesti lapsiin kykenevinä sosiaalisina toimijoina, jotka voivat tehdä selkoa kokemuksistaan itsenäisesti. Lapsia on alettu myös käyttää jopa tutkimuskysymyksen määrittelyssä ja empiiristen aineistojen keräämisessä. (Strandell 2010, 93.)

Yksi lapsuuden- ja nuorisotutkimuksen keskeisimmistä eettisistä ongelmista on tutkijan ja nuoren tutkittavan välinen valtasuhde ja miten paljon siihen vaikuttaa tarve lapsen tutkittavan suojelemiseen (Vehkalahti 2010, 141). Kun toimitaan lasten kanssa ja käytetään heitä tutkimuksessa koehenkilöinä testatessa tuotetta, on aina syytä muistaa lapsen itsemääräämisoikeus ja hänen oikeutensa kieltäytyä toiminnasta. Lapselle tuleekin heti alussa selittää, että hän voi kieltäytyä tehtävästä, eikä hänen ole pakko tehdä tehtävää loppuun asti. Lapselle on tehtävä selväksi, että hänen mielipiteensä ja tunteensa ovat tärkeitä ja juuri ne ovat niitä, jotka ohjaavat toimintaa ja tehtävien tekoa. Sosiokulttuurisessa lapsuuden tutkimuksessa on tuotu erityisen voimakkaasti esille tarve ottaa lapset konkreettisesti mukaan tutkimuksen tekemiseen siten, että heille tehdään ymmärrettäväksi, mistä tutkimuksessa on kysymys ja annetaan näin aidosti myös mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen. (Kallio 2010, 172.) Nämä faktat pitää mielestäni myös kertoa lasten vanhemmille. Vanhemmille on myös teroitettava, että tärkeitä ovat nimenomaan lasten mielipiteet, eikä vanhempien tarvitse puuttua prosessiin, ellei lapsi sitä itse halua.

Tutkija tai haastattelija ei voi koskaan täysin asettua tutkimukseensa osallistuvien tai sen kohteena olevien henkilöiden asemaan. Tutkittavien itse tuottamat ja heitä koskevat tiedot ovat aina kytkeytyneitä tilanteisiin, ja niihin vaikuttaa aina tutkittavan elinaika, asuinpaikka, sukupuoli, sukupolvi, eettinen kulttuuriperintö, poliittinen järjestelmä ja niin edelleen. Suonisen ja Partasen (2010) mukaan tutkittavat myös ilmaisevat tietojaan suhteessa tiedon kuulijaan, joten ne eivät ole neutraaleja (Kallio 2010, 168).

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) näkee periaatteellisen ongelman sovittoa yhteen perustuslain ja lastensuojelulain osallistumisen periaatteita. Perustuslakiin on kirjattu lasten oikeus tulla yksilöinä tasa-arvoisesti kohdelluiksi ja saada vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin. Toisaalta lapsenhuoltolaki on säätänyt huoltajalle oikeuden päättää lapsen henkilökohtaisista asioista (8.2.2019/190 luku 4 §), mikä viittaa ajatukseen lasten suojelemisesta. Halusin ottaa nämä kaikki asiat huomioon, kun testasin työkalupakin työkaluja lapsiryhmällä. Laadin selkeän tietosuojailmoituksen opinnäytetyöstä ja lisäksi myös

virallisen suostumuslomakkeen lapsiryhmän lasten vanhempien allekirjoitettavaksi. Kävin jokaisen lapsen kanssa heti työskentelyn alussa läpi sen, miksi teemme tehtäviä ja painotin sitä, että lapsi saa myös kieltäytyä tekemästä tehtäviä. Kerroin jokaiselle testiryhmääni osallistuvalla lapsella myös sen, että toivoin heidän rehellisiä mielipiteitään työkaluista.

Olssonin (2020) mukaan haastattelu voi olla erityisesti lasten kohdalla erittäin hankala tapa saada rehellistä tietoa, koska se ei ole lapselle luontainen vuorovaikutuksen tapa. Lapsi voi helposti alkaa myötäillä haastattelijaa ja pyrkiä vastaamaan kysymyksiin niin kuin hän olettaa, että haastattelija haluaisi hänen vastaavansa. Aikuinen haastattelija pystyy myös helposti huomaamattaankin johdattelemaan lasta kysymyksissä liikaa. Haastattelutilanne voi tuntua lapsesta myös epämiellyttävältä. Jos haastattelua on pakko käyttää, siihen kannattaa lisätä ainakin leikillisiä elementtejä, esimerkiksi käsinukke kysymyksen esittäjäksi. (Ohlsson 2020, 36.) Tämän vuoksi otin jokaisen lapsen mukaan omana yksilöllisenä itsenään, ja hänellä oli samat oikeudet kuin aikuisella. Lapsille esitetyt tehtävät olivat lapsilähtöisiä, koska suora haastattelu lasten mielipiteiden selvittämisessä olisi ollut haastavaa. Käytin myös yhden lapsen kanssa leikillisenä apuvälineenä Möllö Pöötinen -käsinukkea. Havaintojeni mukaan käsinukke auttoi rentouttamaan tunnelman.

Niin sanotussa suorassa tutkimusmenetelmässä lapset ja nuoret eivät näyttyädy kasvottomina vaan ovat läsnä yksilöinä ja henkilöinä. Lasten suora kohtaaminen ja lasten ottaminen konkreettisesti mukaan tutkimuksen tekemiseen ja heidän käyttämisensä apuna myös aineistojen analysoimisessa on tullut varsin yleiseksi tutkimusmenetelmäksi 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulle käännyttäessä. Muun muassa Parker & Weller (2003), Bellen ym. (2006), Bel (2008) ja Morrow (2008) sekä Meghan (2009) ovat tuoneet lapsen oman äänen kuulemisen ja heidän osallisuutensa itsestään selväksi lapsuuden tutkimuksen menetelmäksi. (Kallio 2010, 170.) Itse koen, että lasten ottaminen osaksi työkalupakin suunnittelua ja heidän mielipiteidensä kartoittaminen sen toimivuudesta oli todella tärkeää, jotta kehittämistyökalusta saatiin lapsille sopeva ja toimiva kokonaisuus. Tämä käsitys varmeni jokaisen testiryhmän lapsen kohdalla. Heistä jokainen puhui minulle avoimesti työskentelyn aikana ja osa esitti myös korjausehdotuksia työkaluihin.

Christensenin ym. (2000) mukaan eettisen symmetrian periaatteen mukaan lasten ja aikuisten välillä ei pidä lähtökohtaisesti pitää mitään eroa. Lapsitutkimuksessa tulisi lähteä liikkeelle samoista eettisistä periaatteista, jotka ohjaavat muutakin tutkimusta. Periaate ei tarkoita sitä, etteikö lasten ja aikuisten tutkimisen välillä olisi eroja. Erojen tulisi kuitenkin näkyä vasta konkreettisissa tutkimustilanteissa sen sijaan, että ne toimisivat etukäteisoletuksina. (Strandell 2010, 103.) Pysin toimimaan testiryhmän lasten kanssa eettisen symmetrian oppien mukaan.

Hopkinsin ja Bellin (2008) mukaan tutkimuspaikan valintaan sisältyy aina reunaehtoja. Tutkimuspaikan valtasuhteet, rakenteet ja jännitteet sekä tutkijan näkemys paikan luonteesta vaikuttavat koko tutkimusprosessiin ja myös tutkimuksen tuloksiin. Esimerkiksi kouluympäristössä on jo valmiiksi auktoriteetti- asema opettajan ja oppilaan välillä, ja jos tutkimuspaikka on koulussa, voi lapsi kokea tilanteen auktoriteettitilanteena. (Strandell 2010, 100.) Myös minun havaintojeni mukaan tutkimuspaikan valinnalla on paljon merkitystä. Tein tehtäviä yhdessä lasten kanssa heille tutussa tilassa. Myös se, että olin heille jo valmiiksi tuttu, helpotti työskentelyä. Halusin myös ottaa jokaisen lapsen kanssa tarpeeksi aikaa siihen, että hän kokisi itsensä turvalliseksi ja tilan, jossa toimimme, mukavaksi.

7.3 Tavoitteiden toteutuminen

Tavoitteeni opinnäytetyössäni oli kartoittaa työkalupakkiin sopivat menetelmät ja muokata sekä toteuttaa ne MLL:n arvojen, tavoitteiden ja graafisen ilmeen mukaiseksi. Kävin dialogisia ja suuntaa-antavia reflektiivisiä keskusteluja prosessini aikana kollegoitteni eli vapaaehtoistyön koordinaattoreiden ja piirin toiminnanjohtajan kanssa. Mielestäni tavoitteeni toteutui hyvin. Työskentelyprosessini kuvauksesta selviää, että tein kehittämistyötä pitkäjänteisesti useamman vuoden ajan kohderyhmäni sekä toimeksiantajan näkemykset huomioiden. Työkalupaketin suunnittelu, valmistaminen, kollegoiden antamat kehittämisideat ja testaaminen lapsiryhmällä tuottivat kehittämistyössäni laajan ja monitahoisen kehittämistyökalun. Tulevaisuus näyttää, miten hyvin se tulee

toimimaan pitkäjänteisesti lapsiasiakkaiden mielipiteiden esiin tuomisessa ja sen pohjalta tuomintamuotojen muokkaamisessa.

7.4 Oma ammatillinen kehitys prosessin aikana

Työkalupakin suunnittelu, -ja kehittämistyö oli minulle rakas, mutta myös pitkä raskas prosessi. Paras oppi koko prosessissa oli se, miten pystyn yhdistämään monta puolta itsestäni ja luomaan jotain uutta ja käytännöllistä. Prosessin aikana sain yhdistää sosionomin koulutukseni ja ammattitaitoni, jota ole kerryttänyt MLL Kaakkois-Suomen piirillä kolme vuotta, mutta myös edellisen ammattini graafisena suunnittelijana saamani opit ja sisältä pulputtavan luovuuteni. Nautin siitä, että minulla oli mahdollisuus tutustua lasten kanssa käytettäviin tutkimusmenetelmiin ja opin niihin perehtyessäni paljon uutta. Juuri kun luulin, että olin tiennyt kaiken tarvittavan niin löysin uutta mielenkiintoista tietoa, jonka halusin sisällyttää opinnäytetyöhöni. Aiheeseen tutustuminen ja oppiminen veivät paljon enemmän aikaa, kun osasin kuvitellakaan. Toisaalta perusteellinen tutustuminen aiheeseen takasi sen, että pystyin valitsemaan työkalupakkiini mahdollisimman toimivat menetelmät.

Prosessin aikana työkalupakkiani muokkasivat opitun tiedon lisäksi myös toimeksiantajan, kollegoitteeni mielipiteet sekä lapsiryhmän mielipiteet. Minulla oli jo ennen prosessia selvä käsitys ja arvostus näiden ryhmien tarpeellisuudesta kehittämistyötäni kohtaan. Prosessin edetessä ja reflektoinnin kautta tajusin kuitenkin heidän mielipiteidensä tärkeyden koko työkalupakin prosessissa. Jos työkalupakki ei olisi sopinut näiden ryhmien käyttöön niin se ei olisi täyttänyt tehtäväänsä. Näin ei onneksi käynyt, vaan sain näiden ryhmien kautta tärkeää tietoa, mihin suuntaan minun kannatti työkalupakkia viedä. Lisäksi näiden ryhmien kannustus ja usko työkalupakin toimivuuteen kannatteli minun työni loppuun asti.

Olen saanut positiivista ja kiinnostunutta palautetta myös saanut päiväkodin lastenhoitajalta ja esikoulun opettajalta. Heidän mukaansa työkalupakki voisi toimia myös päiväkodissa ja esikoulussa tunnekasvatuksen välineenä.

8 LÄHTEET

- Autio, S. 2009. Iltasanomien artikkeli. Saatavissa: [Sijoitetut lapset kertovat: "Mua on lyöty ja raahattu käsistä" - Kotimaa - Ilta-Sanomat](#) [Viitattu 3.3.2022].
- Barkman, J. 2005. Toiminnalliset menetelmät: osa 3. Voimauttavat vahvuuskortit. Pesäpuun lehti 3/2005. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://docplayer.fi/7649751-Valtakunnallinen-kehittamistyo-on-paassyt-vauhtiin.html> [Viitattu 3.3.2022].
- Brotkin, H. & Pasanen, H. 2017. LEIKIN SUOJA -Ajatuksia leikin merkityksestä taidekasvattajan elämässä. Pro Gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. PDF-dokumentti. Ladattavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54079/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201705232471.pdf> [Viitattu 5.12.2021].
- Carpelan, C. 2021. Keskustelu opinnäytetyön ohjaajan kanssa. Haastattelu 7.12.2021.
- Catholic Relief Services. 2008. Ohjekirja: Tree of life - A workshop methodology for children, young people, and adults. Internetsivut. Saatavissa: <https://www.crs.org/sites/default/files/tools-research/tree-of-life.pdf> [Viitattu 5.12.2021].
- Estola, E., Kontio, M., Kyrölämpi-Kylmänen, T. & Viljamaa, E. 2010. Ethical insights and child research. Teoksesta: Hyvönen, P. & Krongvist E-L. (toim.). Insights and outlouds: Childhood research in the north. Faculty of education, department of educational sciences and teacher education, university of oulu. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://jultika oulu.fi/files/isbn9789514261091.pdf#page=187> [Viitattu 3.2.2022].
- Grönvall, A.; Heikkilä, K. & Salminen, L. 2014. Dialogi opetusmenetelmänä. Teoksessa: L. Kauhanen, K. Heikkilä, J. Koskenniemi ja L. Salminen (toim.) Näyttöön perustuva opettaminen ja ohjaaminen vol. 2, 79-85. Turun yliopiston hoitotieteen laitoksen julkaisuja A69. Turku: Turun yliopisto.
- Heikkinen, H. & Jyrkämä, J. 1999. Mitä on toimintatutkimus. Teoksessa: Heikkinen, H. & Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.) Siinä tutkija missä tekijä: toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: Atena Kustannus, 67-68.
- Helavirta, S. 2007. Lasten tutkimushaastattelu. Yhteiskuntapolitiikka lehti. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101030/helavirta.pdf?sequence> [Viitattu 2.12.2021].
- Kallio, P. 2010. Lapsen ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksesta: Lagström, H. Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura. Yliopistopaino: Helsinki.

Kalliomeri, R. 2021. Lapsikeskeinen palvelumuotoilu. Pelastakaa Lapset ry:n YouTube-video. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=WCct-IK-4vo&t=1s> [Viitattu 27.2.2022].

Karlsson, L. 2014. Sadutus. -Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. PS-kustannus: Jyväskylä.

Kaveritoiminta. 2021. MLL Kaakkois-Suomen piirin internetsivut. Saatavissa: <https://kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/perheille/kaveritoiminta/> [Viitattu 2.12.2021].

Kettupeli. 2018. KETTU-peli (kesykeskustelu symbolein) Internetsivusto. Saatavissa: [KETTU-peli \(kesy-keskustelu symbolein\) - Vanhempainliitto](#) [Viitattu 27.1.2022].

Kumpulainen, Mikkola, Salmi. 2015. Osallistuva visuaalinen tutkimus ja lapsen äänen tavoittaminen. Teoksesta: Mustola, M., Mykkänen, J., Böök, M-J., Kärjä.A-V (toim.). Nuorisotutkimus verkosto ja Nuorisotutkimusseura. Osallistuva visuaalinen tutkimus ja lapsen äänen tavoittaminen. Uni Grafia: Helsinki, 137

Kokemuksellinen leikkiterapia. 2012. Teoksesta: Charles, E., Schaefer., Gerard Kaduson, H. Unipress Suomensos: Hietaniemi, S. (toim.) Leikki terapia - teoria, tutkimus ja käytäntö. Alkuperäinen teos: Contemporary Play Therapy. 2006. The Guilford Press.

Känkänen, P. & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa-kohti tilaa ja kokemuksia. Helsingin yliopisto valtiotieteen tiedekunta sosiaalitieteiden laitos. Juvenes Print-Suomen yliopistopaino OY: Tampere.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021 Lapsen osallisuus 2021. THL. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus> [Viitattu 5.12.2021].

Lapsille 2021. MLL Kaakkois-Suomen piiri. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/perheille/perheen-auttaminen-erotilanteessa/eroveritaisyhmat/lapsille/> [Viitattu 2.12.2021].

Lasten tutkimus ja metodologiset valinnat 2006. Teoksesta: Kotkavirta, J., Olsbi, P., Tynkkynen, M-J. (toim.) Lasten osallistumisen voimavarat. -Tutkimus ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylän yliopiston paino, 53.

Lukumummi ja -vaaritoiminta, 2021. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/perheille/mummi-ja-vaaritoiminta/lukumummi-ja-vaaritoiminta/> [Viitattu 2.12.2021].

Lyons, D. 2010. Children's Art -meanings, methods and Maturity. Teoksesta: Creative studies for caring professions. Editoinut: Lyons.D. Gill Education: Irilanti: Dublin.

Laukka, M. 2004. Leikkikalujen elämästä. Teoksesta: Leikin pikku jättiläinen, WSOY: Helsinki

Mattila, K-P. 2011. Kohtaamisia lasten kanssa. Teoksesta Lapsen vahvistama kohtaaminen. PS-kustannus. Bookwell OY: Juva 2011, 18-19.

MacGiollari, D. 2010. The benefits of using creative art. Teoksesta Lyons, D. toim. Creative studies for caring professions. Gill Education: Irlanti, Dublin.

MLL.fi. 2019. Johdatus lapsivaikutusten arviointiin. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://cdn.mll.fi/prod/2018/12/14181316/Johdatus-lapsivaikutusten-arviointiin-MLL-25.1.19.pdf> [Viitattu 12.11.2021].

MLL.fi. 2021. Lapsivaikutusten arviointi. Johdatus lapsivaikutusten arviointiin. Internetsivusto. Saatavissa: <https://www.mll.fi/kumppaneille/kuntayhteistyö/lapsivaikutusten-arviointi/> [Viitattu 2.3.2022].

MLL:n Suunta 2024. 2017. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://cdn.mll.fi/prod/2018/10/16093929/MLLn_Suunta_2024_nettiin.pdf [Viitattu 2.3.2022].

Mustola, M., Mykkänen, J., Böök, M. & Kärjä, A-V. (toim.). 2017. Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu. Saatavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/visuaaliset_menetelmat_verkko.pdf [15.3.2022].

Myllylä, Y. 2002. Delfoi-menetelmä on tulevaisuuden tutkimuksen väline. Impakti 11–13. Verkkolehti. Saatavissa: <https://yrjomyllyla.fi-les.wordpress.com/2012/07/yvadelfoi-impakti-1213.pdf> [Viitattu 22.3.2022].

Nallekortit. 2021. Pesäpuu Ry:n artikkeli: Nallekortit. Saatavissa: <https://verkko kauppa.pesapuu.fi/product/1/nallekortit> [Viitattu 2.12.2021].

Nieminen, L. 2010. Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksesta: Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka.) Nuorisotutkimusseura. Yliopistopaino: Helsinki, 33-35.

Ohlsson, A-M. 2020. Mistä lapsi keskeinen Palvelumuotoilu rakentuu? Teoksesta: Kalliomeri, R., Miettinen, K., Ohlsson, A-M., Soini, S., Tulensalo, H. (toim.) Lapsi keskeinen Palvelumuotoilu. Pelastakaa lapset Ry julkaisu. Paino: Suomen Uusiokuori Oy, 10-13.

Ohlsson, A-M. 2020. Prosessin vaiheet ja menetelmät. Teoksesta: Kalliomeri, R., Miettinen, K., Ohlsson, A-M., Soini, S., Tulensalo, H. (toim.) Lapsi keskeinen Palvelumuotoilu. Pelastakaa lapset Ry julkaisu. Paino: Suomen Uusiokuori Oy, 23.

Ohlsson, A-M. 2020. Tutustu ja ymmärrä. Teoksesta: Kalliomeri, R., Miettinen, K., Ohlsson, A-M., Soini, S., Tulensalo, H. (toim.) Lapsi keskeinen Palvelumuotoilu. Pelastakaa lapset Ry julkaisu. Paino: Suomen Uusiokuori Oy, 32-33.

Ohlsson, A. 2020. Tutustu ja ymmärrä. Teoksesta: Kalliomeri, R., Miettinen, K., Ohlsson, A-M., Soini, S., Tulensalo, H. (toim.) Lapsi keskeinen Palvelumuotoilu. Pelastakaa lapset Ry julkaisu. Paino: Suomen Uusiokuori Oy, 36.

Yhdenvertaisuus 1999. Perusoikeudet 6 § mom. 3.

Pennanen. 2017. Lapsen toimijuuden tarkastelua visuaalisen aineiston avulla. Teoksesta: Mustola, M., Mykkänen, J., Böök, M-L., & Kärjä, A-J. (toim.) Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja. Saatavissa: [visuaaliset menetelmät verkko.pdf \(nuorisotutkimusseura.fi\)](https://www.nuorisotutkimusseura.fi/visuaaliset-menetelmat-verkko.pdf) , 106 [Viitattu 6.12.2021].

Perhekummitoiminta. 2021. MLL Kaakkois-Suomen piiri. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/perheille/perhekummitoiminta/> [Viitattu 2.12.2021].

Perhekahvilatoiminta. 2021. MLL Kaakkois-Suomen piiri. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/perheille/perhekahvilatoiminta/> [Viitattu 2.12.2021].

Riihelä, M. 2004. Elämä on sittenkin leikkiä! Teoksesta: Leikin pikku jättiläinen, WSOY: Helsinki.

Salonen, K. 2013. näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun Puheenvuoroja. Saatavissa: <https://docplayer.fi/1986011-Nakokulmia-tutkimukselliseen-ja-toiminnalliseen-opinnaytetyohon.html> [Viitattu 7.12.2021].

Seppänen, P., Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K., Salo, S., Seppänen, T, Nina & Vilen, M. 2010. Perhetyön työkalupakki täydentyy. Teoksessa Vilen, Seppänen, Tapio & Toivanen (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. 1. painos. Helsinki: Kirjapaja, 207–240.

Strandel, H. 2010. Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamiseen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksesta Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. 2010. Nuorisotutkimusseura. Yliopistopaino: Helsinki, 93, 100, 103.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Suoninen & Partanen. 2010. Haastattelu vuorovaikutuksen tilana – meadiläinen näkökulma. Teoksesta Kallio, K. Ritala-Koskinen, A., Rutanen, N. (toim.) Missä lapsuutta tehdään? Nuorisotutkimus verkosto. Nuorisotutkimusseura, Tampereen yliopiston lapsuuden ja perheen tutkimuksen yksikkö. Yliopistopaino, Helsinki 2010, 105, 107.

Terveystieteiden tutkimuslaki 30.12.2010/1326

THL.fi. 2021.WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/lapsen-oikeudet-lahtokohtana/lapsivaikutusten-arviointi> [Viitattu 26.11.2021]

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Spiraalimalli. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta - Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print: Tampere.

Torèn, B. 2000. Käsi nuken sydämellä, Käsinukke pedagogisena välineenä. Helsinki: Tammi.

The Tree of Life: A review of the collective narrative approach 2016. EDUCATIONAL PSYCHOLOGY RESEARCH AND PRACTICE Vol. 2, No. 1. Verkko-lehti. Saatavissa: <https://www.uel.ac.uk/sites/default/files/10392.pdf> [Viitattu 26.1.2022]

Tuukkanen, T. (toim.) 2018. Lapsibarometri 2018. Lasten kokemustiedon keräämisen metodologisia kysymyksiä. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37292227/Lapsibarometri2018.pdf/422c7149-cf20-35fe-8845-c33269037ded/Lapsibarometri2018.pdf?t=1542025272000> [Viitattu 26.1.2022]

Tuuria, L. & Vuorisalo, M. 2017. Lapsen oikeudet, Toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksesta: Valloittava varhaiskasvatus. Vastapaino: Tampere.

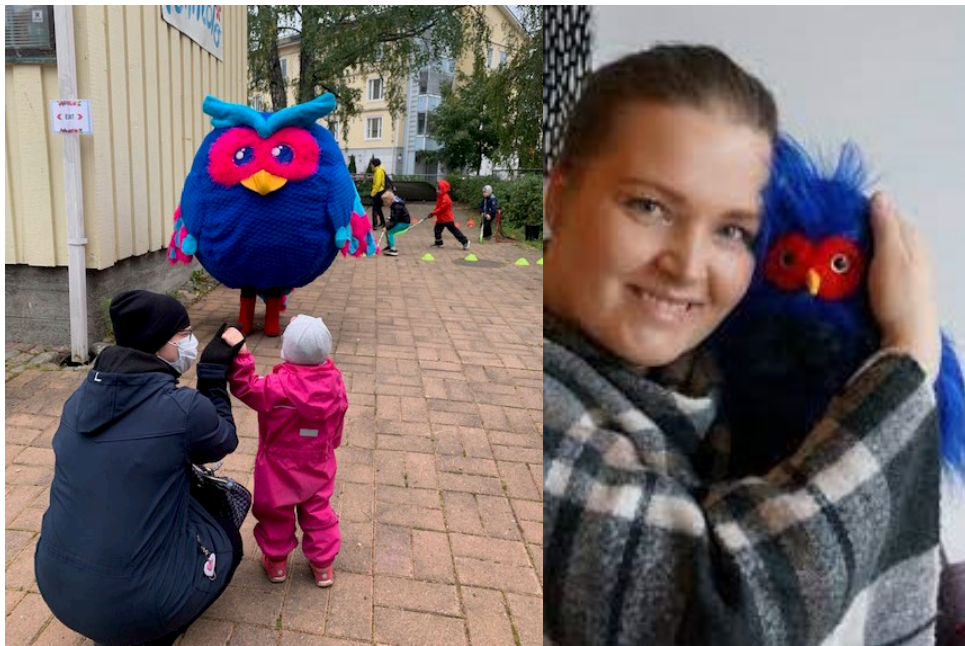
Vahvuuskortit. 2021. Pesäpuu ry:n artikkeli: Lasten vahvuuskortit. Saatavissa: <https://verkkokauppa.pesapuu.fi/product/103/lasten-vahvuuskortit> [Viitattu 2.12.2021].

Vehkalahti, K. 2010. Historiallisten aineistojen etikka lasten ja nuorten tutkimuksessa. Teoksesta: Toim. Lagström, H. Pösö, T. Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. 2010. Nuorisotutkimusseura. Yliopistopaino: Helsinki.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 2021. Unicefin julkaisema. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf [Viitattu 2.12.2021].

Möllö Pöötisen monet muodot

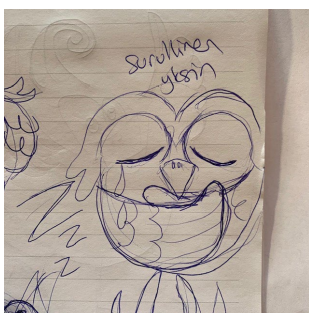
Möllö Pöötinen on MLL Kaakkois-Suomen piirille vuonna 2019 luomani maskotti pöllö, joka vierailee lastentapahtumissa ja seikkailee MLL Kaakkois-Suomen piirin sosiaalisessa mediassa ja musiikkivideoilla. Möllö Pöötisestä on myös tehty lastenkirja, heijastimia, värityskuvia sekä leikkirasteja, tarroja. Alla olevissa kuvissa Möllö Pöötinen on lastentapahtumassa Monikulttuurikeskus Myllyssä, Kotkassa, vuonna 2021. Alla myös tapahtumassa lapsen värittämä kuva Möllö Pöötisestä ja hamosta tehdystä käsinukesta sekä koordinaattori Heini Penttilä.

Luonnosteluvaihe

Leikillinen työkalupakki tulee sisältämään luonnekortteja ja kuvia. Alla luonnoksia Möllö Pöötisen hahmoista työkalupakki varten. Luonnokset vuodelta 2020-2022)

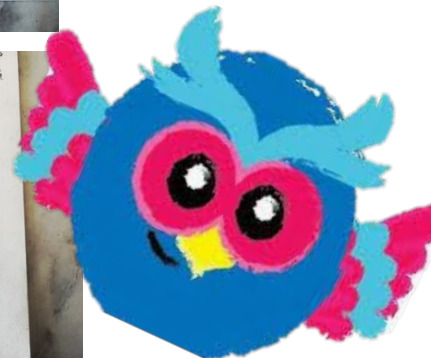
2020

2022

2021

Työkalupakin menetelmät

Menetelmiä on yhteensä neljä. Kaikkia menetelmiä ei tarvitse käyttää jokaisen lapsen kohdalla vaan työpajan vetäjä voi valita tai kokeilla lapsen kanssa, mikä menetelmä sopisi parhaiten. Parhain tulos kuitenkin saadaan, kun tehdään kaikki tehtävät. Pienten lasten (4—8-vuotta) kanssa voi lähteä liikkeelle sadusta ja sadun täyttämisen -tehtävästä ja piirustuksesta ja näissä työpajan vetäjä tai vanhempi voi auttaa lapsen iästä riippuen. Tunne- ja vahvuuskortit ja toiveiden puu soveltuvat lähes kaiken ikäisille lapsille. Lisäksi työkalupakki sisältää pikaohjeet menetelmien käyttöön ja infokirjeen vanhemmille tai opettajalle.

Satukuva ja orientoiva tarina

Satukuvan ja tarinan on tarkoitus johdattaa lapsi ja aikuinen yhteiseen työpajatyöskentelyyn. Sadun kuuleminen ja satukuvan katsominen rentouttavat tilannetta luovat työpajalle mukavan tunnelman.

Möllö Pöötisen tunne- ja vahvuuskortit

Möllö Pöötisen tunne- ja vahvuuskortit

Tunne- ja vahvuuskortteja on 15 erilaista, ja niissä jokaisessa on pöllön kuva esittämässä tiettyä tunnetta, ja kortin takana on vielä selittävä sana tai sanat lasta pyydetään valitsemaan ensin sellainen kortti, joka kuvaa hänen mielialaansa ennen, kun hän sai tukea MLL:n kautta ja toinen kortti kuvaamaan lapsen mielialaa, kun hän on ollut MLL:n toiminnassa (luova, sosiaalinen) työpajan vetäjä tulee alustaa tätä tehtävää auttamalla lasta hänen tarvitsemallaan tavalla, mutta ei liikaa johdattelemalla. Korttien valitsemisen jälkeen valinnoista jutellaan ja työpajan vetäjä kirjaa kortit ylös, sekä niistä keskustelun aikana heränneitä asioita tai lapsen tunteita ylös lomakkeeseen.

Ihan pöllö tarina

Vahvistava ja lapsen ominaisuuksiin suuntautuva tehtävä, jolla herätellään lasta aiheen pariin. Möllö Pöötinen-käsinukke tai pöllö-pehmo mukana pienempien lasten kanssa. Oma tarina jokaiselle tukimuodolle (Lukumummi, perhekummi, kaveri, ero yms.) Tarina on lasten kanssa täytettävä, eli lapsi saa täyttää osan sanoista aikuisen ohjauksessa ja vaikuttaa näin tarinan kulkuun. Lapselle kerrotaan, että hän voi valita minkä vaan sanan.

MLL MÄNNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITON
Kaakkois-Suomen piiri

Sadutus: Lukumummi,- ja vaaritoiminta

IHAN PÖLLÖ LUKUHETKI

TÄMÄN PÖLLÖN NIMI ON _____
Lapsen nimi

JA HÄN ON LUONTEELTAAN _____
luonnetta kuvaa sana

JA TYKKÄÄ _____
harrastus, lempiväri, lempiasia tai asiat

_____ LUKEMISESTA.
Lapsen nimi verbi

VÄLILLÄ LUKEMINEN TUNTUU _____ JA VÄLILLÄ TAAS _____
adjektiivi (minkälaiselta?) adjektiivi (minkälaiselta?)

adjektiivi (minkälaiselta?)

_____ PÖLLÖLLÄ ON _____ LUKUMUMMINA/LUKUVAARINA.
Lapsen nimi Vapaaehtoisen etunimi

_____ KANSSA ON _____ LUKEA.
Vapaaehtoisen etunimi adjektiivi (minkälaista?)

_____ TYKKÄÄ KUN _____
Lapsen nimi Vapaaehtoisen etunimi verbi (tekee mitä?)

JOSKUS _____ JA SILLOIN _____
Vapaaehtoisen etunimi

_____ PÖLLÖN MIELESTÄ HYVÄ LUKUMUMMI /LUKUVAARI ON _____
Lapsen nimi

adjektiivi (millainen?)

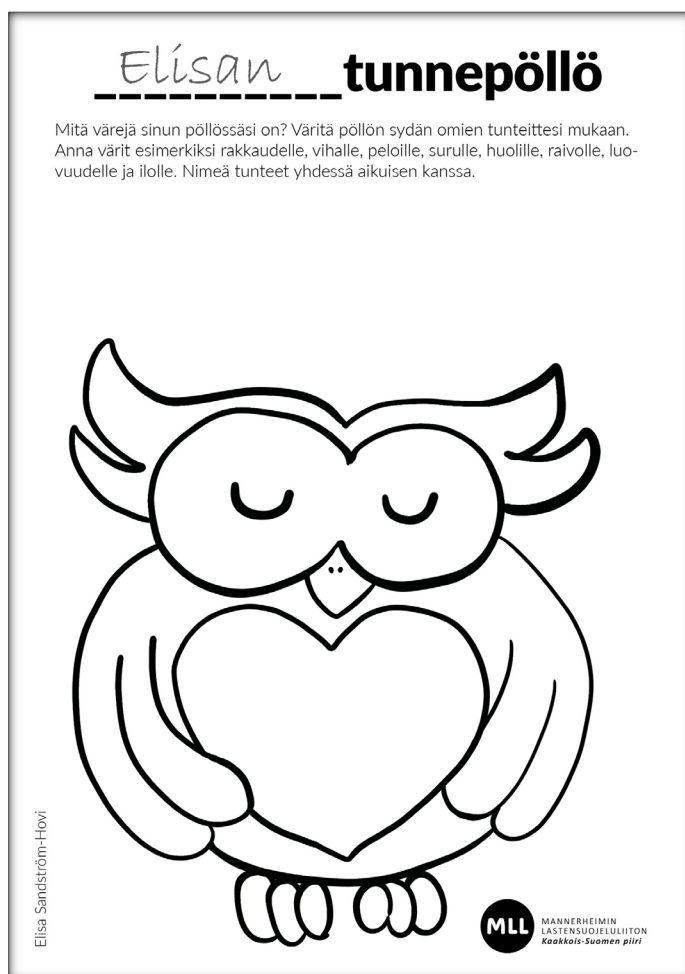
Tunnepöllö

Sovellettu Pesäpuu Ry:n Kehittämispäällikkö Christine Välivaaran Lastensuojelun erityisosaamiskeskukselle toteuttamasta projektista, ”Kuinka paljon mahtuu pieneen sydämeen”, jossa sijoitetut 3—14-vuotiaat lapset kertovat ajatuksiaan huostaanotosta ja välitilaelämästä lastenkodissa värittämällä sydämeensä tunteensa eri väreillä niin paljon kuin he tuntevat niitä. (Autio 2009) MLL:lle soveltamassani menetelmässä sydämen tilalla on lapselle tuttu pöllöhahmo.

Lapsi saa Tunnepöllö -monisteen ja väriliidut tai tussit. Sen jälkeen lapselle kerrotaan, että pöllö edustaa hänen tunteitaan ja hän saa väreillä kuvata siihen minkälaisia tunteita hänen hänellä on ja kuinka paljon. Ohjaaja voi auttaa värien valinnassa ja tunteiden nimeämisessä. Tunteita ja värejä voivat olla esimerkiksi: vihreä: kateus, punainen: pelko, musta: viha, ilo: keltainen, sinen: suru, harmaa: epämääräinen tunne. Tunnevärit voi vielä nimetä pöllön viereen. Lapselle pitää antaa rauhallinen tila ja tarpeeksi aikaa tehtävän suorittamiseen. Hänelle pitää kertoa, että hän saa kuvata tunteensa juuri niin kuin itse haluaa, eikä kukaan tule arvostelemaan sitä ulkonäön tai sisällön mukaan.

Tavoite:

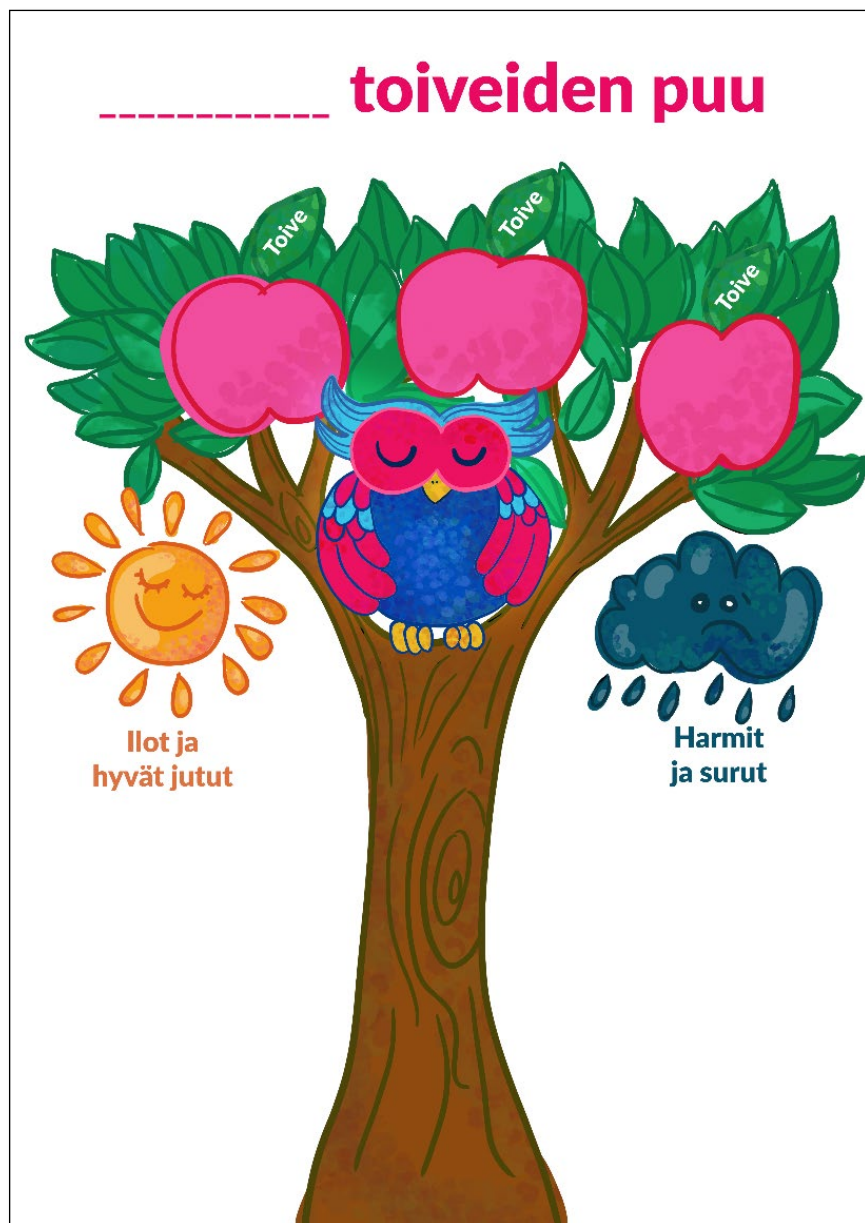
Lapset eivät välttämättä osaa kuvata tunteitaan sanoin. Heillä saattaa olla traumoja ja vaikeita tilanteita, joiden läpikäyminen voi olla liian haastavaa sanallisesti tai henkisesti. Värien käyttö voi auttaa tunneilmaisussa. Lapsi saa itse valita värit ja tunteet ja niiden nimeämisestä voidaan keskustella myöhemmin ammattilaisen kanssa, jos lapsi ei osaa itse nimetä niitä. Työskentelyn aikana voi tulla ilmi uusia asioita, joihin lapsen kanssa tehtävässä työssä kannattaisi panostaa.

Toiveiden puu

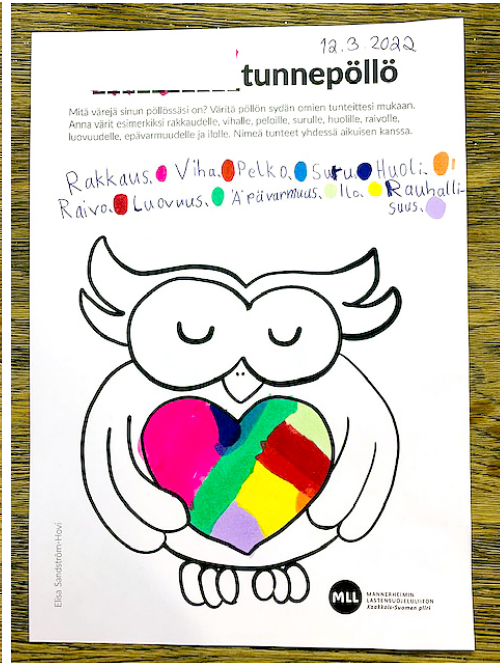
Valmis noin A3-kokoinen printattu kuva, jossa kuvattuna toiveiden puu. Puun toisella puolella paistaa aurinko ja toisella puolella on myrsky. Toiveiden puu täytetään yhdessä työpajan vetäjän kanssa ja lasta tuetaan kehitystason mukaisesti. Kuvassa puu kuvaa lapsen kasvua. Myrskypilvi haasteita ja aurinko toiveita.

Hedelmiin lapsi voi kirjoittaa asioita, joita hän toivoo tulevaisuudelta, toiveet ja toiminnan kehittämiseksi. Pilven alle lapsi voi kirjoittaa niitä haasteita ja huonoja asioita, joita hänen elämässään tällä hetkellä on tai hän on kohdannut toiminnan aikana. "Auringon alle lapsi voi kirjata niitä asioita, jotka hän kokee olevan tällä hetkellä elämässään hyvin. (esim. perhe, ystävät, vapaaehtoinen) Kun kuva on valmis, siitä keskustellaan vielä yhdessä ja työpajan vetäjän voi tehdä tarkentavia kysymyksiä.

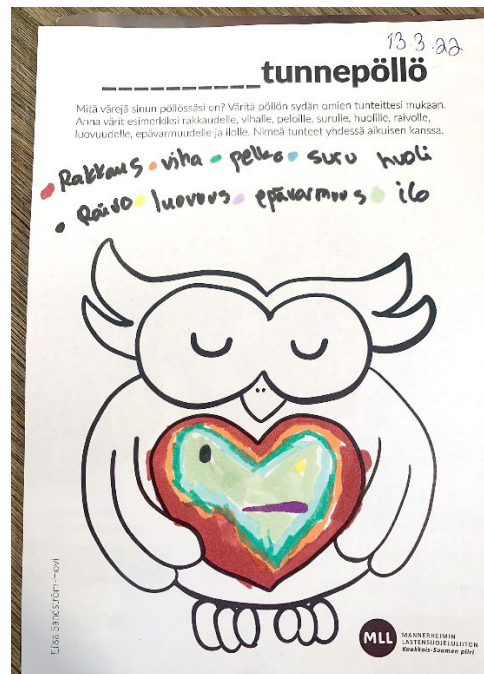

Lasten täyttämiä tehtävistä työkalupakista

Tyttö 9- vuotta:

Tyttö 5- vuotta:

Tyttö 10- vuotta:

Poika 9-vuotta:

Möllö Pöötisen työkalupakki

- Ohjeistus ja mallikuvat

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITON
Kaakkois-Suomen piiri

Kuka on Möllö Pöötinen?

Möllö Pöötisen tarina alkoi vuonna 2019, kun MLL:n Kaakkois-Suomen piirille haluttiin saada oma maskotti. Lapset olivat alusta asti mukana maskotin suunnittelussa. Lapsiryhmä teki maskotista piirustuksia, ja niistä valikoituneen lintuhahmon suunnitteli koordinaattori Elisa Sandström-Hovi. Suunnitelmien pohjalta tuotettiin Kotkan Rannikkopajojen kanssa maskottipuku, joka on seikkaillut niin videoilla, tapahtumissa kuin somessakin. Lapset osallistettiin myös maskotin nimen valitsemiseen

sosiaalisessa mediassa. Möllö Pöötisen hahmosta on tehty tähän mennessä myös käsinukkeja, pehmoleluja, musiikkivideoita, lastensatuja, tarroja, värityskuvia ja puuharasteja. Vuonna 2022 Möllö Pöötinen ja hänen ystävänsä kuvittavat Möllö Pöötisen työkalupakkia.

Lisää Möllö Pöötisen

materiaaleja:

<https://kaakkois-suomen-piiri.mll.fi/tekemista-perheille/>

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITON
Kaakkois-Suomen piiri

Tervetuloa käyttämään Möllö Pöötisen työkalupakki!

Miksi? Suunnittelin vuonna 2022 opinnäytetyönäni sosionomin tutkintoani varten MLL:n Kaakkois-Suomen piirille kehittämistyökalun, joka sai nimen Möllö Pöötisen työkalupakki. Työkalupakin tavoitteena on vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta MLL:n toiminnassa heidän ikänsä ja toimintatasonsa huomioiden. Työkalupakin avulla voidaan selvittää lasten mielipiteitä toiminnasta, tapahtumista tai paikoista. Leikillisen työkalupakin kohderyhmä ovat alakoulu- ja päiväkotikäiset lapset, mutta mikään ei estä käyttämästä sitä myös vanhempien lasten, nuorten ja aikuisten kanssa. Menetelmät toimivat niin kokonaisuutena kuin erikseenkin, ja menetelmiä voi soveltaa haluamallaan tavalla.

Mitä sisältää? Satukuvakortin ja sadun, tunne- ja vahvuuskortit (15 erilaista), tarinan täyttötehtävän (ladattavissa), tunnepöllö -tehtävän (ladattavissa) ja toiveiden puu -tehtävän (ladattavissa). Ladattavissa ja tulostettavissa ovat myös yleinen, informoiva kirje vanhemmille ja kouluille.

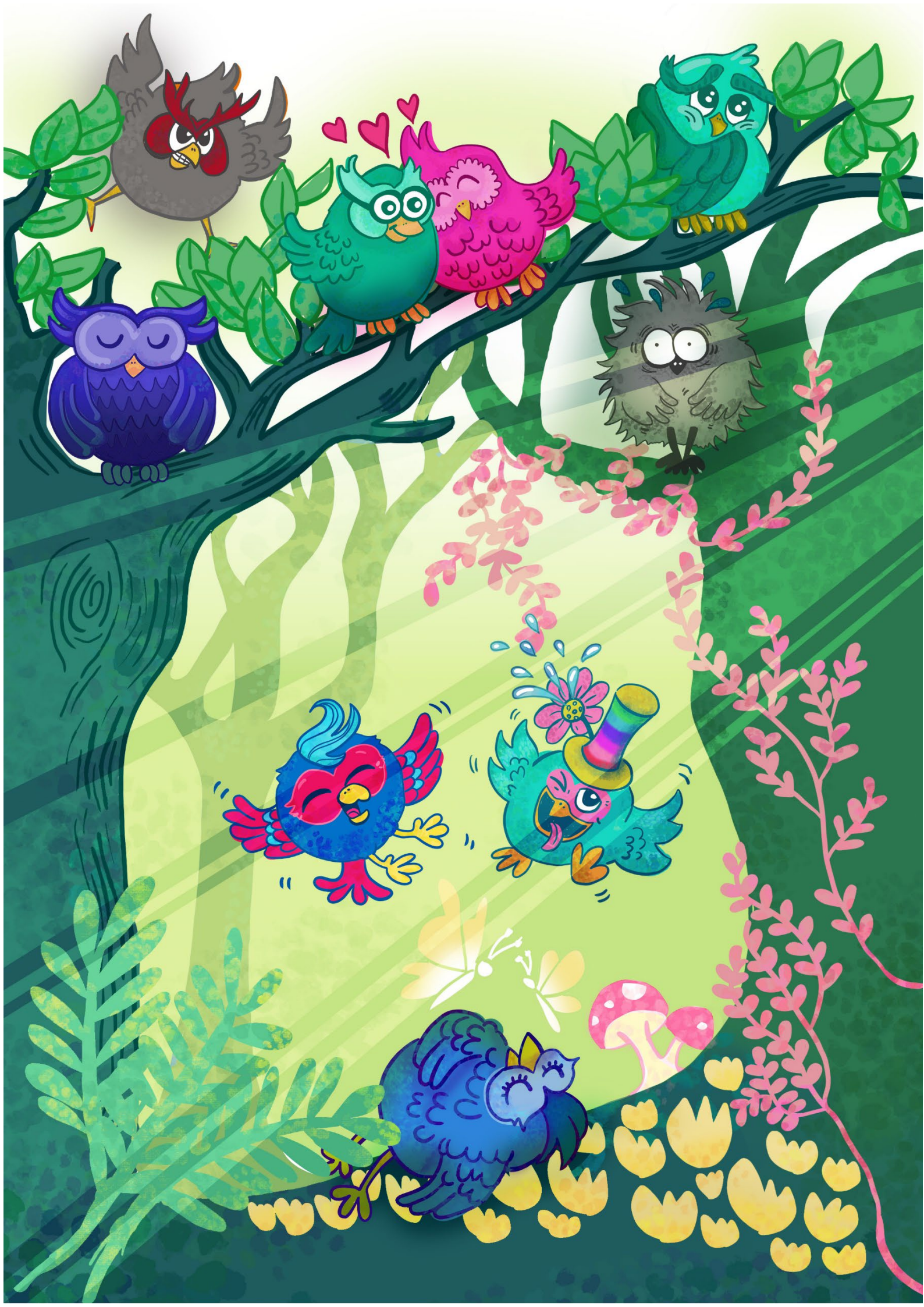
Missä? Osa työkalupakin työkaluista on sähköisessä muodossa ladattavissa MLL Kaakkois-Suomen piirin internetsivuilta.

Tulostettavat aineistot: <https://kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/lasten-ja-nuorten-osallisuus/tyokalupakki-lasten-mielipiteiden-s/>

Mukavia hetkiä Möllö Pöötisen parissa! Terveisin: Elisa sandström-Hovi

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITON
Kaakkois-Suomen piiri

Toiveiden metsä

(luettavaksi satukuvan kanssa)

Tässä näet sen.

Toiveiden metsän niin kaukaisen.

Ja siellä Toiveiden puun sen,

senhän huomaa jokainen.

Sieltä näet pilkistää,

monen monen pöllön pää.

On Möllö Pöötinen

ja monet ystävänsä sen.

Näet pöllökavereita kaikenlaisia,

on hassunkurisia ja vihaisia.

Joku tuolla murjottaa

ja jonkun masua selvästi kutittaa.

Unten mailla yksi on

ja toinen on ihan vallaton!

Miksi tuo pöllö noin pörhistää,

ehkä sitä jännittää?

Elämä metsässä kivaa on

kun kaikki vähän erilaisia on.

Myös erilaiset tunteet sallitaan.

On iloa, surua,

ja raivoakin välillä hurjaa.

Ei se haittaa, sanoo Möllö Pöötinen,

me kyllä keitämme sen.

Tunteita saa tuulettaa,

jos se vaan helpottaa.

Sen jälkeen ystävät ottavat aina vastaan

ja sitten halataan.

Toisinaan lauletaan ja tanssitaan

tai lennetään kilpaa.

Nyt sinäkin pääset tarinaan mukaan sen.

On Pöötinen siitä onnellinen.

Se lapsia nimittäin rakastaa

ja haluaa nyt sinut tavoittaa.

Tätä pöllöä kiinnostaa,

mitä tunteita ja toiveita sinulla onkaan.

Orientoiva satukuva ja satu

Orientoivan sadun voi lukea lapselle ennen työskentelyn aloittamista. Satu on tarkoitettu herettelemään lasta työskentelyyn. Sadun kautta työskentelyn voi aloittaa rauhallisesti ja turvallisesti. Lapsi voi tutkailla satukuvaa sillä aikaa kun hänelle luetaan satua.

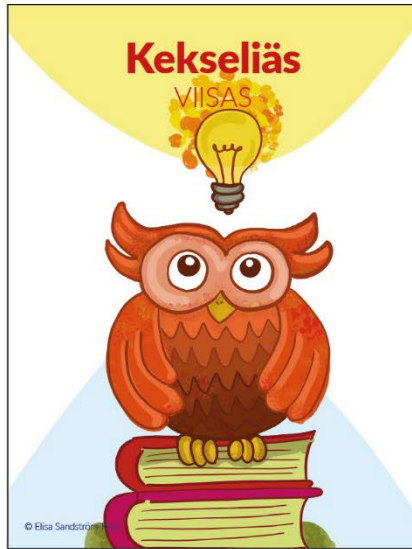
Tunne- ja vahvuuskortit

Miksi? Tunne- ja vahvuuskortit auttavat keskustelun avaamisessa luoden myönteistä vuorovaikutusta ennen, kun aletaan työskentelemään lapsen kanssa. Korttien tarkoituksena on lisätä lapsen itseluottamusta. Vahvuuskortit auttavat lasta nimeämään positiivisia tunteita niin itsestään kuin muistakin ihmisistä.

Miten? Vahvuus- ja -tunnekortteja on 15 erilaista, ja niissä jokaisessa on pöllön kuva esittämässä tiettyä tunnetta, ja kortin takana on vielä selittävä teksti. Lasta voi pyydetään valitsemaan ensin sellainen kortti, joka kuvaa hänen mielialaansa tai luonteen vahvuuttaan. Korttien valitsemisen jälkeen valinnoista jutellaan aikuisen kanssa ja aikuinen voi kirjata kortit ylös ja keskustelun aikana heränneitä asioita tai lapsen tunteita ylös.

Tulostettavat aineistot: <https://kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/lasten-ja-nuorten-osallisuus/tyokalupakki-lasten-mielipiteiden-s/>

Ihan pöllö tarina

Miksi? Täytettyä tarinaa voi käyttää toiminnan arvioimisessa lapsen äänellä. Tarinan on tarkoitus olla vahvistava tehtävä, jolla herätellään lasta aiheen pariin. Satuja on viisi erilaista. Kolme ensimmäistä on tehty MLL:n tukitoimintoja ajatellen ja kaksi yleiseen käyttöön. Lapsi saa vaikuttaa itse tarinan kulkuun ja kertoa itsestään ja elämästään pöllön hahmoon samaistuen.

Miten? Tarina on lasten kanssa täytettävä, eli lapsi saa täyttää osan sanoista aikuisen ohjauksessa ja vaikuttaa näin tarinan kulkuun. Pienimpien lasten kanssa aikuisen kannattaa auttaa tehtävän täytössä.

Tulosta tarinan pohjat täältä:

Erovertaisryhmä:

https://bin.yhdistysavain.fi/1562654/woGksB0j69b7NIPtOi0u0XFP-J/Tarina_erovertaisryhm%C3%A4_A4.pdf

Kohtaamispaikka:

https://bin.yhdistysavain.fi/1562654/gPAEAdSZ6Gfizr7g35MPOXFP-J/Tarina_kohtaamispaikka_A4.pdf

Lukumummi -ja vaaritoiminta:

https://bin.yhdistysavain.fi/1562654/kyBGQQYieYV0kdsYSYF20XFP-J/Tarina_lukumummi_A4.pdf

Perhekummi:

https://bin.yhdistysavain.fi/1562654/1EUVOXF5CWFVrpyzKt5B0XFP-J/Tarina_perhekummi_A4.pdf

Tapahtuma:

https://bin.yhdistysavain.fi/1562654/Ab29Rj39Dbk2fNVmk12u0XFP-J/Tarina_tapahtuma_A4.pdf

Sadun täyttäminen: tapahtuma

Pikku pöllön päivä

Tämän pöllön nimi on _____ ja se on
Lapsen nimi

luonteeltaan _____.
(millainen?)

ja tykkää _____ ja _____.
(mistä?) *(mistä?)*

Tänään pikku pöllö vierailee _____.
(missä? tapahtuman nimi)

täällä _____.
(kenen kanssa?)

Täällä pikku pöllö _____ ja _____.
(tekee mitä?) *(tekee mitä?)*

Hauskinta täällä pikku pöllön mielestä on _____.
(on mikä?)

Pikku pöllö ei tykkää kun täällä _____.
(tehdään mitä?)

Pikku pöllön mielestä hyvä täällä on hyvä olla, koska _____.
(miksi?)

_____tunnepöllö

Mitä värejä sinun pöllössäsi on? Väritä pöllön sydän omien tunteitasi mukaan. Anna värit esimerkiksi rakkaudelle, vihalle, pelolle, surulle, huolille, raivolle, luovuudelle, epävarmuudelle ja ilolle. Nimeä tunteet yhdessä aikuisen kanssa.

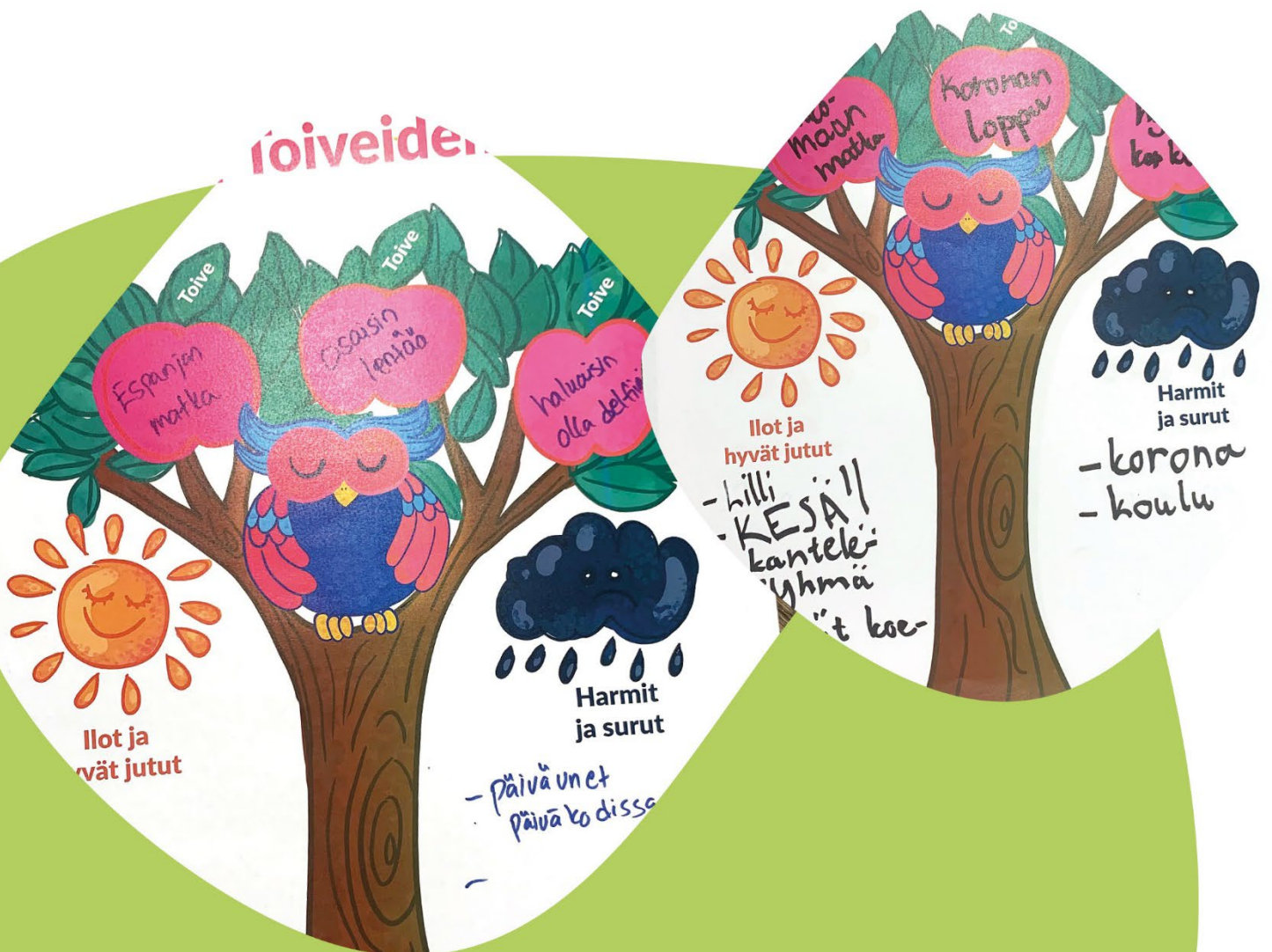

Toiveiden puu

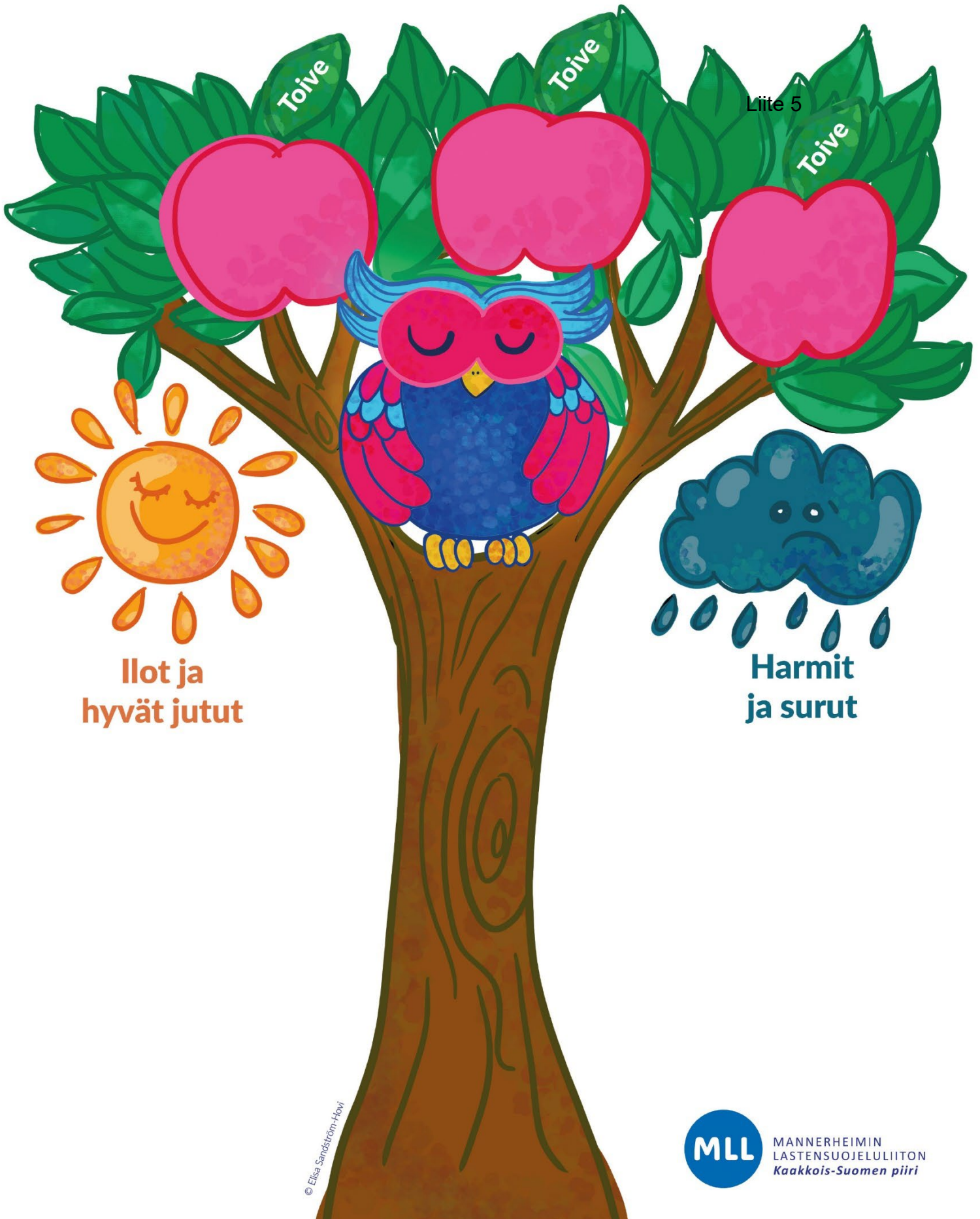
Miksi? Lapsi pääsee sanoittamaan tunteitaan, toiveitaan, surujaan ja ilojaan.

Miten? Toiveiden puu täytetään yhdessä aikuisen kanssa ja lasta tuetaan kehitystason mukaisesti. Kuvassa puu kuvaa lapsen kasvua. Myrskypilvi haasteita ja aurinko toiveita. Hedelmiin lapsi voi kirjoittaa asioita, joita hän toivoo tulevaisuudelta, toiveet ja haaveet ja toiminnan kehittämiseksi tai yleisesti elämälleen. Pilven alle lapsi voi kirjoittaa niitä haasteita ja huonoja asioita, joita hänen elämässään tällä hetkellä on tai hän on kohdannut toiminnan aikana. Auringon alle lapsi voi kirjata niitä asioita, jotka hän kokee olevan tällä hetkellä elämässään hyvin. Kun kuva on valmis, siitä keskustellaan vielä yhdessä ja aikuinen voi tehdä tarkentavia kysymyksiä.

Tulostettavat aineistot: <https://kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/lasten-ja-nuorten-osallisuus/tyokalupakki-lasten-mielipiteiden-s/>

toiveiden puu

Ilot ja
hyvät jutut

Harmit
ja surut

Kirje opettajalle

Hei opettaja! Koulussanne toimii lasten kanssa Mannerheimin Lastensuojeluliiton toimijoita. Järjestämme toiminnassa mukana oleville lapsille koulupäivän aikana leikillisen työpajan, jossa selvitetään hänen mielipiteitään toiminnastamme.

Leikillinen työpaja toteutetaan lapsilähtöisillä menetelmillä ja siihen käytetään Möllö Pöötisen työkalupakkia. Työpaja pyritään järjestämään MLL:n muun toiminnan ohessa sille jo valmiiksi koulun kanssa sovittuna ajankohta.

Lapsi saa itse päättää osallistuuko työpajaan ja hän saa myös jättää sen tehtäviä tekemättä. Tarvittaessa vanhempia varten on tehty oma informaatiokirje, joka löytyy internetsivuiltamme.

Työpaja sisältää:

- satuhetken
- tunne- ja vahvuuskortteja
- tarinan täyttötehtävän
- tunnepöllö -tehtävän ja
- toiveiden puu -tehtävän

Lisätietoa työkalupakista:

[kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/
lasten-ja-nuorten-osallisuus/tyokalupak-
ki-lasten-mielipiteiden-s/](http://kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/lasten-ja-nuorten-osallisuus/tyokalupakki-lasten-mielipiteiden-s/)

MÄNNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITON
Kaakkois-Suomen piiri

Kirje vanhemmille

Hei vanhempi! Lapsesi osallistuu koulupäivän aikana tehtävään työpajaan, jossa selvitetään hänen mielipiteitään Mannerheimin Lastensuojeluliiton toiminnasta. Leikillinen työpaja toteutetaan lapsilähtöisillä menetelmillä ja siihen käytetään Möllö Pöötisen työkalupakkia. Lapsi saa itse päättää osallistuuko työpajaan ja hän saa myös jättää sen tehtäviä tekemättä.

Työpaja sisältää:

- satuhetken
- tunne- ja vahvuuskortteja
- tarinan täyttötehtävän
- tunnepöllö -tehtävän ja
- toiveiden puu -tehtävän

Lisätietoa työkalupakista:

[kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/
lasten-ja-nuorten-osallisuus/tyokalupak-
ki-lasten-mielipiteiden-s/](http://kaakkois-suomenpiiri.mll.fi/lasten-ja-nuorten-osallisuus/tyokalupakki-lasten-mielipiteiden-s/)

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITON
Kaakkois-Suomen piiri

Tekijä

Elisa Sandström-Hovi
elisa.sandstrom-hovi(at)mll.fi

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITON
Kaakkois-Suomen piiri

Tietosuojailmoitus opinnäytetyöstä

(Tietosuojalaki 2018/1050, EU:n yleinen tietosuoja-asetus 2016/679)

Pyydämme lupaasi lapsesi osallistumiseen Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun (Xamk) opintoihin sisältyvään opinnäytetyöhön liittyvään työpajaan.

Opinnäytetyöhön osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja sinä tai lapsesi voitte keskeyttää osallistumisenne. Mikäli keskeytät tutkimuksen tai peruutat suostumuksen, keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Tässä tietosuojaselosteessa kuvataan, miten henkilötietojasi käsitellään opinnäytetyössä, mitä oikeuksia sinulla on ja miten voit vaikuttaa tietojesi käsittelyyn.

1. Tämän opinnäytetyön rekisterinpitäjä on

Elisa Sandström-Hovi

elisa.sandstrom(at)gmail.com

2. Opinnäytetyön suorittajat

Elisa Sandström-Hovi

3. Mihin tarkoitukseen henkilötietojani kerätään ja käsitellään?

Pyrin minimoimaan tiedon, jota kerään lapsista, jotta lapsia ei tunnisteta opinnäytetyön tekstistä. Kysyn ainoastaan lapsen iän, sukupuolen, ja nimen heidän harrastuksestaan, josta esitän kysymyksiä. Lapset pääsevät kommentoimaan, miten hyvin menetelmäni toimivat kullekin ikäluokalle. **Lapsen nimeä, osoitetta, hoitopaikkaa, koulua, - tai mitään muuta tunnistetietoja ei tallenneta.**

4. Millä perusteella henkilötietojani käsitellään opinnäytetyössä?

Henkilötietoja käsitellään seuraavalla yleisen tietosuoja-asetuksen (EU 679/2016 6.1 a) mukaisella perusteella:

tutkittavan suostumus

rekisterinpitäjän lakisääteisen veloitteen noudattaminen

yleistä etua koskevan tehtävän suorittaminen (tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointi tai aineiston arkistointi) rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttäminen

rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttaminen

5. Opinnäytetyön aihe ja kesto

Opinnäytetyön aihe: LEIKILLISEN TYÖKALUPAKIN SUUNNITTELU, TOTEUTUS JA TESTAAMINEN-Kehittämistyökalu MLL Kaakkois-Suomen piirin toiminnassa olevien lasten mielipiteiden esille tuomiseksi vapaaehtoistyön vaikuttavuudesta ja kehittämismahdollisuuksista.

Opinnäytetyön kesto: Opinnäytetyö valmistuu toukokuuhun 22 mennessä ja opinnäytetyö tulee julkiseksi jakoon Theseus.fi-palvelussa ja siellä tulee näkymään lapsesta ainoastaan ikä, sukupuoli ja tietoa harrastuksesta, eli ei siis mitään tunnistettavia tietoja.

6. Mitä tietoja minusta käsitellään?

syntymävuosi, sukupuoli, harrastuksen nimi

7. Mistä lähteistä tietoni kerätään?

Henkilötiedot kerätään työpajoihin osallistuvilta lapsilta ja varmistetaan heidän vanhemmiltaan.

8. Luovutetaanko henkilötietojani kolmansille osapuolille?

Rekisteristä ei luovuteta tietoja kolmansille osapuolille

9. Käsitelläänkö tietojani EU:n tai ETA:n ulkopuolella?

Ei käsitellä

Xamkissa käytetään tallennustilana pilvipalveluita (Teams ja OneDrive). Microsoft saattaa siirtää näihin palveluihin tallennettua tietoa tai niiden varmuuskopioita EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle. Microsoftin tietosuojalauseke on luettavissa osoitteesta: <https://privacy.microsoft.com/fi-FI/privacystatement>

10. Kuinka kauan henkilötietojani säilytetään?

Henkilötietoja säilytetään opinnäytetyön julkaisemisesta yhden kuukauden verran eteenpäin. Tämän jälkeen henkilötiedot hävitetään.

11. Miten henkilötietoni säilytetään ja suojataan?

Tulen kirjaamaan työpajan raportit niin, että poistan siitä kaikki suorat tunnistetiedot analysointivaiheessa.

12. Miten voin käyttää tietosuojasetuksen mukaisia oikeuksiani?

Ota yhteyttä:

Elisa Sandström-Hovi

elisa.sandstrom(at)gmail.com

- a) Suostumuksen peruuttaminen (tietosuoja-asetuksen 7 artikla)
Sinulla on oikeus peruuttaa antamasi suostumus, mikäli henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen. Suostumuksen peruuttaminen ei vaikuta suostumuksen perusteella ennen sen peruuttamista suoritetun käsittelyn lainmukaisuuteen.
- b) Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuoja-asetuksen 15 artikla)
Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.
- c) Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuoja-asetuksen 16 artikla)
Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.
- d) Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetuksen 17 artikla)
Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista tietyissä tapauksissa.
- e) Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuoja-asetuksen 18 artikla)
Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa kuten, jos kiistät henkilötietojesi paikkansapitävyyden.
- f) Vastustamisoikeus (tietosuoja-asetuksen 21 artikla)
Sinulla on oikeus vastustaa henkilötietojesi käsittelyä, jos käsittely perustuu yleiseen etuun tai oikeutettuun etuun. Tällöin ammattikorkeakoulu ei voi käsitellä henkilötietojasi, paitsi jos se voi osoittaa, että käsittelyyn on olemassa huomattavan tärkeä ja perusteltu syy, joka syrjäyttää oikeutesi.

Oikeuksista poikkeaminen

Tässä kuvatuista oikeuksista saatetaan tietyissä yksittäistapauksissa poiketa tietosuoja-asetuksessa ja Suomen tietosuojalaissa säädetyillä perusteilla siltä osin, kuin oikeudet estävät tieteellisen tai historiallisen tutkimustarkoituksen tai tilastollisen tarkoituksen saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti. Tarvetta poiketa oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Valitusoikeus

Sinulla on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkasi sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679. Suomessa valvontaviranomainen on tietosuojavaltuutettu.

13. Tietosuojavastaavan yhteystiedot

Xamkin tietosuojavastaava on Markus Häkkinen. Häneen saa yhteyden sähköpostiosoitteesta tietosuojavastaava@xamk.fi

KIRJALLINEN SUOSTUMUS LAPSENI OPINNÄYTETYÖHÖN OSALLISTUMISESTA

Lapseni on osallistunut vapaaehtoisesti (päivämääränä: _____) Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija Elisa Sandström-Hovin opinnäytetyöhön kuuluvaan työpajaan, jossa testataan erilaisia lapsilähtöisiä menetelmiä lasten mielipiteiden esille tuomiseksi. LEIKILLISEN TYÖKALUPAKIN SUUNNITTELU, TOTEUTUS JA TESTAAMINEN - Kehittämistyökalu MLL Kaakkois-Suomen piirin toiminnassa olevien lasten mielipiteiden esille tuomiseksi vapaaehtoistyön vaikuttavuudesta ja kehittämismahdollisuuksista.

Olen tietoinen opinnäytetyön tarkoituksesta selvittää miten hyvin työkalupakkia varten opinnäytetyön tekijän tekemät menetelmät toimivat kullekin ikäluokalle.

- Minulle on selvitetty, että lapsellani ja minulla vanhempana on mahdollisuus perua lapseni opinnäytetyöhön osallistuminen missä tutkimuksen vaiheessa tahansa. Tällöin kaikki lasta koskeva aineisto poistetaan tutkimusaineistosta
- Minulle on selvitetty, että opinnäytetyöhön osallistuminen tapahtuu nimettömänä ja tulokset raportoidaan niin, ettei siitä voi tunnistaa yksittäisiä henkilöitä. Henkilötiedot, jotka tarvitaan yhteydenpitoa varten, säilytetään huolellisesti ja anonymiteetti turvaten.
- Opinnäytetyön valmistuttua kaikki tutkimusaineisto hävitetään asianmukaisesti.

Olen saanut opinnäytetyön tekijän yhteystiedot ja minulla on mahdollisuus ottaa yhteyttä myöhemmin asiaan liittyvien asioiden tiimoilta. Saan halutessani lukea työpajan raportin ennen julkaisemista luettavaksi oikeellisuuden tarkastamiseksi.

Tätä suostumuslomaketta tehdään kaksi kappaletta, joista toinen jää itselleni ja toinen opinnäytetyön tekijän Elisa Sandström-Hoville

_____/____ 20__
Paikka Aika

Opinnäytetyöhön osallistujan lapsen vanhemman allekirjoitus ja nimen selvennys

Opinnäytetyön tekijän allekirjoitus

Opinnäytetyön tekijän nimi ja yhteystieto

Elisa Sandström-Hovi
elisa.sandstrom(at)gmail.com